

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FEDERACIJE BIH 2017

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1 Sažetak.....	2
1.2 Pregled preporuka	7
2. MAKROSTABILNOST	12
2.1 Bruto domaći proizvod	12
2.2 Industrija	13
2.3 Vanjska trgovina	14
2.4 Javne finansije	17
2.5 Izvršenje budžeta FBiH	19
2.6 Direktni i indirektni porezi	22
2.7 Javni dug	25
2.8 Razvoj finansijskog tržišta	26
2.9 Cijene	29
2.10 Plate	31
3. KONKURENTNOST.....	34
3.1 Kompetentnost ljudskih resursa	37
3.2 Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura.....	40
3.3 Jedinstven ekonomski prostor.....	43
4. ZAPOŠLJAVANJE	45
4.1 Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja	51
4.2 Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta	53
5. ODRŽIVI RAZVOJ	56
5.1 Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj.....	57
5.2 Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije.....	61
5.3 Transport i komunikacije	65
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST	69
6.1 Socijalna politika u funkciji zapošljavanja	74
6.2 Položaj porodica sa djecom	81
6.3 Obrazovanje	88
6.4 Zdravstvena zaštita	99
6.5 Penzionarna politika.....	117
6.6 Položaj osoba sa invaliditetom	122

1. UVOD

U skladu sa evropskom praksom, Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR) je 2011. godine počeo raditi Izvještaj o razvoju Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH).

Ovo je sedmi po redu izvještaj koji je pripremljen sa ciljem praćenja i analize stepena društveno-ekonomskog razvoja i strukturnih izazova u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je podržala Strategiju razvoja BiH i Strategiju socijalnog uključivanja BiH 2010. – 2014. i u septembru 2010. godine usvojila akcione planove za implementaciju istih.

Nakon 2014. godine Federacija BiH nema razvojnu strategiju. Budući da su navedeni strateški dokumenti BiH rađeni uz puno učešće Vlade FBiH, nastavljena je implementacija zacrtanih strateških ciljeva i poslije 2014. godine. Ovi strateški ciljevi su preuzeti u Programu rada Vlade FBiH za mandatni period, a mjere i aktivnosti za implementaciju su planirane trogodišnjim planovima federalnih ministarstava i godišnjim planovima rada Vlade FBiH.

Koncipiran na način da predstavlja jedan cjelovit pregled aktuelne situacije i trendova, Izvještaj o razvoju treba da posluži vladama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao putokaz u reformskim procesima u narednom periodu. Izvještaj se zasniva na relevantnim statističkim podacima publikovanim od strane nadležnih federalnih institucija, državnih ili međunarodnih institucija, kao i na različitim publikacijama, istraživanjima i analizima.

Sa ciljem ubrzanog razvoja, dana 07.05.2017. godine na snagu je stupio Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH. Ovaj Zakon treba da uspostavi horizontalnu i vertikalnu koordinaciju kada je u pitanju planiranje razvoja u Federaciji. Aktivnosti oko koordinacije do sada su bile jako loše ili nepostojeće i u tom smislu ovaj Zakon predviđa i uspostavljanje određenih tijela, koja će se baviti razvojem na nivou Federacije BiH, kantona i jedinica lokalne samouprave.

1.1 Sažetak

Strateški ciljevi razvoja Federacije BiH, usmjereni su ka povećanju zaposlenosti, jačanju konkurentne pozicije privrede, te većom produktivnošću rada i nižim troškovima poslovanja. Implementacija strateških ciljeva je pretpostavka za prelazak iz grupe zemalja sa relativno niskim dohotkom u zemlje srednjeg i višeg dohotka.

Strateškim dokumentima na nivou BiH za period 2010. – 2014. godine koje je aktivno podržala Vlada FBiH (Strategija razvoja i Strategija socijalne uključenosti) definisani su sljedeći strateški ciljevi:

1. Makroekonomska stabilnost
2. Konkurentnost
3. Zapošljavnje
4. Održivi razvoj
5. Euro integracije
6. Socijalna uključenost

U okviru svakog strateškog cilja utvrđeni su podciljevi i mjere koje su podržane implementacijom strateških dokumenata. U nedostatku nove strategije za naredni period, imajući u vidu puno učešće Vlade FBiH u donošenju strateških dokumenata BiH, navedeni strateški ciljevi su preuzeti u dokumentu Program rada Vlade FBiH za mandatni period. U izvještajnoj godini, Vlada FBiH je intenzivno radila na izvršavanju mjera zacrtanim u Programu ekonomskih reformi 2016 – 2018 i Reformskom agendom 2015 – 2018.

U sklopu procesa implementacije Reformske agende, kreirana je i javnosti predstavljena preliminarna verzija sveobuhvatnog interaktivnog Registra neporeznih prihoda u Federaciji BiH, strukturiranog prema vrsti naknada i pristojbi koje se naplaćuju, zakonodavnom okviru, obveznicima plaćanja, načinu uplate i pripadnosti. Potpunom implementacijom Registra uspostaviti će se kontrola i nadzor nad uvođenjem novih neporeznih prihoda od strane svih razina vlasti, te će se na temelju istog izvršiti analiza neporeznih prihoda u Federaciji BiH koja bi trebala poslužiti kao temelj za davanje prijedloga smanjenja postojećih opterećenja za porezne obveznike, čime bi se potaklo povećanje stope zaposlenosti i rast novih gospodarskih ulaganja. U izvještajnom periodu utvrđen je novi Zakon o bankama, koji treba da doprinese razvoju finansijskog tržišta. Isto tako, potrebno je naglasiti rad na razvoju online godišnjeg izvješća za provjeru uplaćenih doprinosa (servis građana). Na ovaj način omogućeno je građanima da jednostavnim prijavom na PU imaju uvid u iznos uplaćenih doprinosa od strane poslodavaca što izravno ima utjecaja na finansijsku disciplinu.

Bruto domaći proizvod (BDP) na nivou BiH bilježi rast u 2017. godini. Prema pokazateljima Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP proizvodnim pristupom za 2017. godinu nominalno iznosi 31.332 miliona KM i u odnosu na 2016. godinu viši je za 4,8%, dok realni rast iznosi 3,1%. Također, u 2017. godini, rast BDP-a je zabilježen i u FBiH. Ostvareni nominalni BDP na nivou FBiH u izvještajnoj godini iznosi 20.502 mil. KM (Federalni zavod za statistiku (FZS), 2018). Nominalna stopa rasta iznosi 4,9%, dok je realna stopa rasta 3,1%. Struktura učešća područja, po standardnoj klasifikaciji (KD BiH 2010) u BDP-u FBiH u 2017. godini slična je prethodnoj godini. Najznačajnije učešće imaju područja trgovine i prerađivačke industrije u procentima od 14,8% i 14,1%. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a, dok je najmanje učešće područja administrativnih djelatnosti u procentu od 1,1%.

Obim industrijske proizvodnje bilježi rast u 2017. godini za 3,8%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila viša za 4,6% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast proizvodnje zabilježen je u sektoru rudarstva za 9,8%. Blagi pad je zabilježen u sektoru snabdijevanja električnom energijom i plinom za 1,9%.

Ukupni javni prihodi i primici u FBiH u izvještajnom periodu (konsolidovani podaci budžeta svih nivoa vlasti u FBiH) iznose 8.778 mil KM i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 757 mil KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 7.694 mil KM i viši su za 210 mil KM u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak prihoda nad rashodima u iznosu od 1.084 mil KM. Učešće javne potrošnje u BDP-u FBiH iznosi 37,5%, što predstavlja značajno poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu kada je ovaj podatak iznosio 38,3%.

Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 417 mil KM i podjednako se odnose na primitke od dugoročnog i kratkoročnog zaduživanja. Međutim, otplate kredita i zajmova su iznosile 1.192 mil. KM, što je više za 775 mil KM u odnosu na primljene kredite i zajmove.

Stoga je ukupan rezultat u 2017. godini u javnim financijama Federacije BiH pozitivan sa ostvarenim viškom prihoda nad rashodima u iznosu od 309 mil KM. Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2017. godini iznosi 37,5%, što predstavlja poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, kada je učešće iznosilo 38,3%. U 2017. godini u ukupnom financiranju javne potrošnje, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 16% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 24% BDP-a.

Prihodi od doprinosa za penziono osiguranje bilježe rast za 7,11%, prihodi od doprinosa za zdravstveno osiguranje rast za 6,09%, prihodi od poreza na dohodak su veći za 9,85%, a prihodi od poreza na dobit za 45,18%.

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi federalnog budžeta u 2017. godini iznosili su 2.530 mil. KM, što je 94% planiranih sredstava. U odnosu na 2016. godinu, ostvareni prihodi, primici i finansiranje bilježe rast od 7% ili za 156,3 miliona KM. U periodu 2012-2017 ukupni prihodi i ukupni rashodi imali su tendenciju rasta. Prosječna godišnja stopa rasta ukupnih prihoda u periodu 2012-2017 iznosila je 6%, a ukupnih rashoda 5%.

Trend izdvajanja za plaće i naknade zaposlenima u javnom sektoru na nivou cijele FBiH, kao procenat BDP-a, posljednjih godina je opadajući. U periodu od 2012.–2017. godine najveća izdvajanja su bila 2012. godine (9,4%), dok su u izvještajnoj godini izdvajanja za plaće i naknade na nivou od 8,2% BDP-a.

Konsolidovani dug (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2017. godine iznosi 5.871,61 mil. KM, od čega se 80,7% odnosi na vanjski i 19,3% na unutrašnji dug.

Nakon konstantnog rasta duga u periodu 2012-2015. godina, te blagog pada u 2016. godini, u izvještajnoj godini došlo je do osjetnog pada ukupnog duga. U odnosu na kraj

2016. godine ukupan dug je niži za 10% ili 652,3 mil. KM. Vanjski dug je smanjen za 510,67 mil. KM, a unutrašnji za 141,63 mil. KM.

Banke su u FBiH u 2017. godini ostvarile profit u iznosu od 240 miliona KM, što je za 39% ili 67 miliona KM više u odnosu na kraj 2016. godine, i predstavlja najveći ostvareni rezultat u posljednjih pet godina (prethodne godine dobit je iznosila 173 miliona KM). Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 13 u iznosu od 247 mil. KM, dok su negativan rezultat ostvarile dvije banke u iznosu od 7 mil. KM.

U strukturi kredita, učešće kredita stanovništvu iznosilo je 48,2% (-0,5 p.p) u ukupnim kreditima, dok je učešće kredita privatnim preduzećima iznosilo 47,8 (+0,9 p.p). Kreditni plasmani čine najveću stavku aktive banaka sa učešćem od 65,2% u ukupnoj aktivi.

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2017. godini se povećao i na izvoznj i na uvoznj strani. Ostvareni izvoz veći je za 16%. Ostvareni uvoz veći je za 14,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2017. godini iznosi 5.180,5 mil. KM, što je za 514,8 mil. KM ili 11% više u odnosu na prethodnu godinu.

Analizirajući službene podatke EUROSTAT-a, zavoda za statistiku zemalja jugoistočne Evrope, te podatke entitetskih ureda za statistiku u BiH za 2017. godinu, produktivnost FBiH, mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, dostigla je nivo od 28% i niža je u odnosu na prethodnu godinu kad je iznosila 32,78% EU 28 prosjeka.

U 2017. godini zabilježen je rast prosječnih potrošačkih cijena po stopi od 1,7%. Kretanje potrošačkih cijena u periodu 2012. - 2017. godine ukazuje na opadajući trend tokom cijelog perioda, osim zabilježenog rasta cijena u 2012. i 2017. godini.

U 2017. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku iznosila je 860 KM, ili 2,5% više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plata u FBiH iznosila je 0,8%.

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2017. godini iznosio je 505.201, što je u odnosu na 2016. godinu više za 47.227 uposlenika ili 9,35%. Vezano za ove rezultate potrebno je naglasiti da je u obračunu broja zaposlenih došlo do metodoloških izmjena. Podaci o ukupnom broju zaposlenih osoba u Federaciji BiH, u 2017. godini, dobiveni su obradom podataka koji su preuzeti iz Porezne uprave FBiH. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2017. godini dostigao 80,06% nivoa iz 1991. godine. Stopa zaposlenosti u 2017. godini iznosila je 30,2% (mjerena u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost).

Broj nezaposlenih u FBiH u 2017. godini iznosio je 357.971 lica, što je manje za 19.883 lica ili 5,26%, u odnosu na 2016. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost prema evidencijama Zavoda za zapošljavanje – broj nezaposlenih u odnosu na radnu snagu) u 2017.godini iznosila je 41,5%, a u 2016. godini 45,2%.

Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2017. u odnosu na 2016. godinu (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi za 2017. godinu - obuhvaćeno je 6.196 domaćinstva u FBiH), bilježi pad u procentu od 5,55% i iznosi 20,03% i znatno je niža u odnosu na

zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 2,6 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka Evropske Unije (EU) koja iznosi 7,6% (odnos broja nezaposlenih i radne snage).

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2017/18 godini iznosi 184.723 učenika, što je manje za 3.707 učenika ili 1,6% u odnosu na prethodnu godinu i manje za 21.903 učenika ili 10,6% u odnosu na 2011/12 godinu. U FBiH, u školskoj 2017/18 godini, broj učenika u srednjim školama u odnosu na prethodnu godinu je smanjen za 1.346 učenika ili 1,63%, dok je u odnosu na školsku 2011/12 godinu broj učenika smanjen za 25.788 ili 25%.

Tokom 2017. godine, na cestama FBiH se dogodilo 27.720 prometnih nesreća, što je za 5,5% manje u odnosu na 2016. godinu, čime je prekinut negativan trend povećanja broja prometnih nesreća. Ukupan broj poginulih osoba u prometnim nesrećama u 2017. godini je iznosio 176, što je za 12 osoba manje nego prethodne godine, dok je broj povrijeđenih lica manji za 642 ili za 8,6%.

Od ukupnog broja 32.853 zaposlenih u zdravstvu, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 31.974 ili 97,32%, a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 879 ili 2,68%. U javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.334 zaposlenika, a u privatnim 4.640 zaposlenika. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 24.039 radnika ili 73,17%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.935 ili 24,15% i 2,68% na zaposlene u zavodima zdravstvenog osiguranja. Broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama je povećan za 1,38% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim uslugama je povećan za 7,98% u odnosu na 2016. godinu. Broj medicinskih radnika je povećan za 1,92%, a administrativnih i tehničkih je smanjen za 0,2%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 1,85%.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2017. godini iznose 1.968.122.149 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 1.941.678.114, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 26.444.035. Prihodi su povećani za 7,3% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim приходima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.405.588.268 KM i povećani su za 6,2%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 90,45%, dok ostali prihodi iz svih drugih izvora iznose 9,55%. Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama u 2017. godini iskazan je u iznosu od 740.541.391 KM i povećan je za 8,1% ili 55.320.903 KM.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2017. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 138.828.602 KM. Dobitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 54.490.084 KM, a Zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 43.358.525 KM što ukupno čini dobitak javnog sektora u iznosu od 97.848.609 KM.

U periodu 2012. – 2017. godine, broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 1,6%. Ukupan broj penzionera u decembru 2017. godine iznosio je 412.539, što je za 0,8% više u odnosu na prethodnu godinu. Starija populacija (65+) čini oko 13,73% ukupnog stanovništva FBiH. U izvještajnom periodu, penzioneri FBiH čine 17,67% ukupne

populacije. U decembru 2017. godine prosječna penzija je iznosila 371,59 KM, sa blagim rastom od 0,7% u odnosu na decembar 2016. godine. Minimalna penzija je iznosila 326,17 KM i zadržana je na istom nivou kao i prethodnih godina. I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja zaposlenih i broja penzionera. U 2017. godini, iznosio je 1:1,15 što ozbiljno ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema obzirom da je minimalan odnos za održivost penzionih sistema 1:3. Slična situacija je i u zemljama regije. U 2017. godini u Hrvatskoj odnos broja penzionera i broja zaposlenih je 1:1,20, Srbiji 1:1,5, Crnoj Gori 1:1,6 (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2018).

Ukupno ostvareni prihodi Zavoda za PIO FBiH u 2017. godini iskazani su u iznosu od 2.027.342.822 KM i veći su u odnosu na prethodnu godinu za 7,27% (FZMIO/PIO, 2017). U strukturi prihoda, prihodi od doprinosa iznose 1.764.509.852 KM (87,04%), tekuće potpore iz budžeta Vlade FBiH iznose 245.969.101 KM (12,13%) i ostali prihodi 16.863.868 KM (0,83%). Ukupni rashodi su iskazani u iznosu od 1.961.486.832 KM i veći su za 1,75% u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi rashoda iznos isplaćenih penzija iznosi 1.921.915.795 KM ili 97,98%, troškovi vezani za isplatu penzija 11.961.566 KM i ostali troškovi iznose 27.609.472 KM (FZMIO/PIO, 2017). Po osnovu penzija koje se financiraju iz Budžeta FBiH isplaćeno je 245.165.091,41 KM, što je za 2,72% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Do kraja 2017. godine, 48.136¹ osoba sa (neratnim) invaliditetom ostvarilo je pravo na financiranje iz budžeta, što je za 0,7% više u odnosu na prethodnu godinu. Za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 139.653.318,36 KM. U periodu 2012. - 2017. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 5,5%.

U izvještajnoj godini, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.663 korisnika, što je za 2,4% manje u odnosu na 2016. godinu. Prosječna stopa promjene broja ovih korisnika, u periodu 2012.-2017. godina, iznosila je -1,8%. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 35,8 miliona KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 25,4 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2017. godine ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 87.578 od čega se na lične invalidnine odnosi 47.965 korisnika, a na porodične invalidnine 39.613 korisnika. U periodu 2012. - 2017. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opadao je po prosječnoj stopi od 2,1%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije; prestanak prava i smanjenja isplata iz razloga smrti; prestanka školovanja; kao i prestancima prava u postupcima inspekcijskog nadzora (Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, 2017). U 2017. godini po osnovu ukupnih invalidnina isplaćeno je 446,69 miliona KM od čega je ratnih invalidnina isplaćeno ukupno 281,63, za neratne invalidnine su isplaćena sredstva u iznosu od 139,65 i za civilne žrtve rata 25,41 1miliona KM. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2017. godini isplaćeno 2 mil KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava ostao je isti kao i 2011. godine, 16,0%, a

¹Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

takođe nije se promijenio ni procenat siromašnih pojedinaca kojih je bilo 17,1%. Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu sama unaprijediti svoj položaj. Stopa siromaštva kod domaćinstava sa troje i više djece iznosi 21,4%.²

1.2 Pregled preporuka

Tabela 1. Pregled preporuka

CILJ	PREPORUKE	
MAKROEKONOMSKA STABILNOST	U dugoročnom periodu, sa 37,5% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.	Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija, ugovori o djelu, telekomunikacije i komunalne usluge.
	U dugoročnom periodu plaće u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,2%, dovesti na nivo 7,5% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a.	Donijeti srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FBiH.
	Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija.	Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade).
		Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plaća u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plaće u organima uprave i realnom sektoru.
KONKURENTNOST	Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip).	Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu.
	Izvršiti reviziju stečajnog zakonodavstva u cilju skraćivanja stečajnog postupka i opstanka zdravih dijelova privrednih subjekata.	Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja.
		Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate.
Djelimična privatizacija BH Telekoma (manjinski dio), sa ciljem povećanja konkurentnosti.	Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.	
ZAPOŠLJAVANJE	Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima.	Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP.
	Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika.	Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP.
	Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.	Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje.
Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“.		

² IBHI, Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća (Proširena anketa o potrošnji domaćinstava 2011 – Proračun autora)

		Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja.	Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada.
		Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencije nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.).	Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa).
		Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi.	Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje.
		Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona.	Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.
ODRŽIVI RAZVOJ	POLJOPRIVREDA	Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona.	Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka.
		Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH.	Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima.
		U skladu sa mogućnostima, povećati poticajna sredstva za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju u skladu sa Zakonom o poljoprivredi, te poboljšati efikasnost poticaja, kako bi se povećala proizvodnja prehrambenih proizvoda i smanjio uvoz istih.	Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi.
		Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju.	Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta.
		Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetskih resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije.	Stvoriti preduslove za izdavanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine).
	OKOLIŠ I ENERGIJA	Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH.	Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH.
		Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektroenergetske projekte.	Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi.
			Zakonski urediti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radilo planski i kontrolisano.
			Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka.

SOCIJALNA UKLJUČENOST	TRANSPORT I KOMUNIKACIJE	Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina.	Dosljedno i efikasno pratiti implementaciju Strategije upravljanja vodama FBiH na federalnom, kantonalnom i opštinskom nivou.
		Kroz proces približavanja EU, usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU.	Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.
		Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu.	Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede.
		Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o finansijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća.	Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture.
		Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd.	Razmotriti izmještanje međunarodnog aerodroma, uz koncesiono ulaganje, na lokaciju izvan Sarajeva kako bi se omogućio razvoj grada i FBiH.
			Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.
	SOC. POL. U FUNKCIJI ZAPOŠLJAVANJA	Reformisati sisteme socijalne zaštite (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om), uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa.	Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora.
		Uspostavljanje baze podataka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima.	
		Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa.	Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.
	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama).	Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH.
		Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja.	Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.
OBRAZOVANJE	Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH.	Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.	
	Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti,	Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškolovavanja, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz	

		stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa.	federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta.	
			Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih.	
		Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika.	U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba.	
		Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju.	Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacijski sistem za upravljanje obrazovanjem.	
		Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe.	Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.	
	ZDRAVSTVO		Ograničiti troškove zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora.	Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja.
			Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih.	U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova.
			Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspeksijskih službi.	Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteda odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups).
		Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama.	Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije.	
		Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja.	Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled.	
		Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja.	Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH.	
		Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih.		
		Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama.		
		Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru.	Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.	

PENZIONA POLITIKA	Zamrzavanje troškova za privilegovane penzije	Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu.
	Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.	
POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencije u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima.	Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta. Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo.
	Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.	Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba.
	Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;	Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.

2. MAKROSTABILNOST

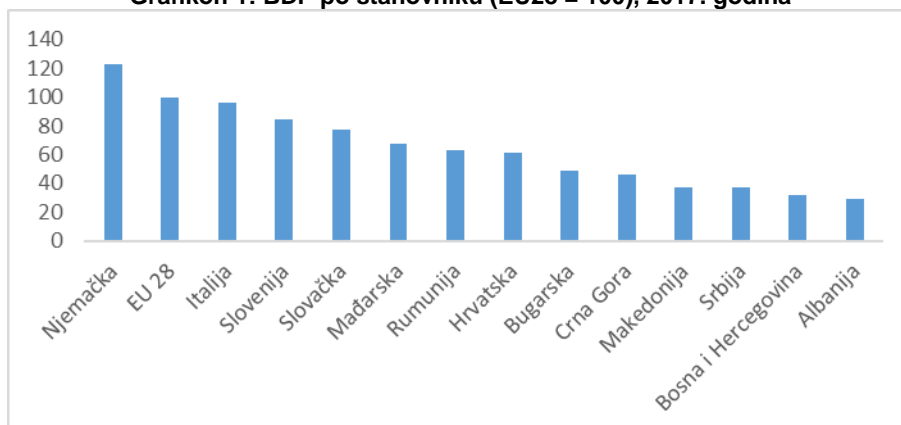
U nedostatku strategije razvoja za naredni period, analizirano je stanje makroekonomskih kategorija u skladu sa projekcijama Direkcije za ekonomsko planiranje BiH (DEP). Visok nivo nezaposlenosti, javne potrošnje i javnog duga, predstavljaju osnovne izazove u prevazilaženju makroekonomske nestabilnosti koja je primarni problem Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

2.1 Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod na nivou BiH bilježi rast u 2017. godini. Prema pokazateljima državne Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP proizvodnim pristupom za 2017. godinu nominalno iznosi 31.332 miliona KM i u odnosu na 2016. godinu viši je za 4,8%, dok realni rast iznosi 3,1%. Zabilježen je nastavak rasta potražnje za bh. proizvodima od strane vanjskotrgovinskih partnera, kao i jačanje domaće potražnje, što je imalo pozitivan učinak na obim vanjskotrgovinske razmjene BiH (povećanje izvoza za 9,1% te povećanje uvoza za 4,7%). Također bilježimo i rast industrijske proizvodnje, kao i povećanje zaposlenosti i aktivnosti bankarskog sektora.

Zajedno sa Albanijom, Bosna i Hercegovina ima najniži BDP po stanovniku u poređenju sa zemljama okruženja i zemljama EU 28.

Grafikon 1: BDP po stanovniku (EU28 = 100), 2017. godina

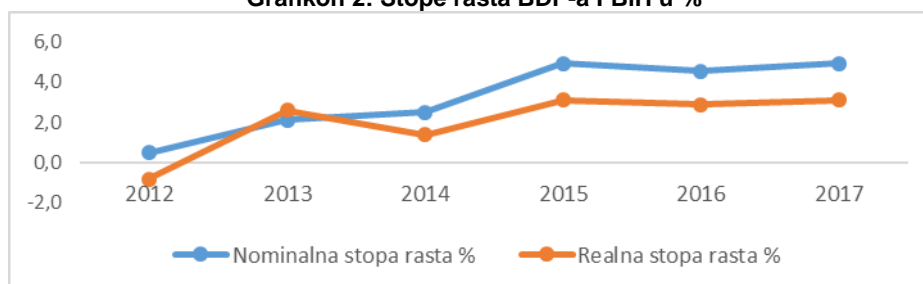

Izvor: (Eurostat, 2018);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH, u 2017. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni BDP u FBiH za 2017. godinu iznosi 20.502 mil. KM (FZS, 2018). Nominalna stopa rasta iznosi 4,9%, dok je realna stopa rasta 3,1%. U periodu 2012.- 2017. godine ostvaren je prosječan godišnji rast BDP-a u procentu od 3,8%.

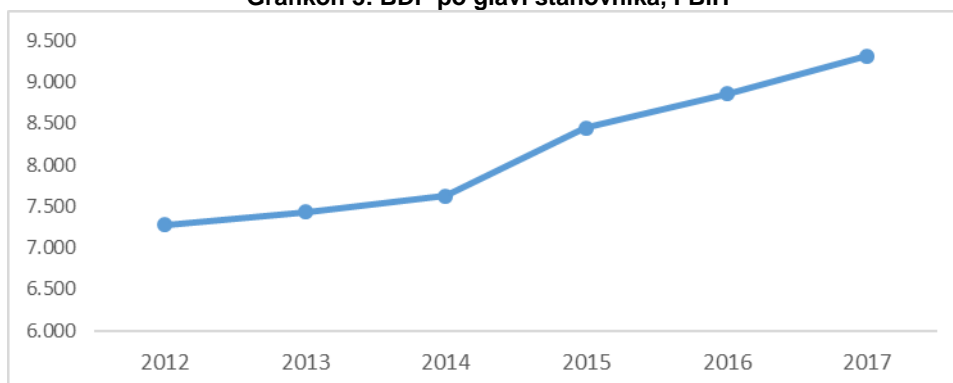
Grafikon 2: Stope rasta BDP-a FBiH u %

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

U periodu od 2012. do 2017. godine, BDP po glavi stanovnika u FBiH je u stalnom rastu. BDP po glavi stanovnika je u 2017. godini iznosio 9.314 KM.³ Prosječna godišnja stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika u periodu 2012.-2017. iznosi 5,1%. Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH u odnosu na RS (8.739 KM⁴).

Grafikon 3: BDP po glavi stanovnika, FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Struktura učešća djelatnosti po standardnoj klasifikaciji u BDP-u FBiH u 2017. godini slična je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju područja trgovine i prerađivačke industrije u procentu od 14,8%, odnosno 14,1%. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a. Najmanje učešće ima sektor administrativnih djelatnosti u procentu od 1,1%.

Grafikon 4: Struktura u % u odnosu na BDP, deset najznačajnijih područja, 2017. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

2.2 Industrija

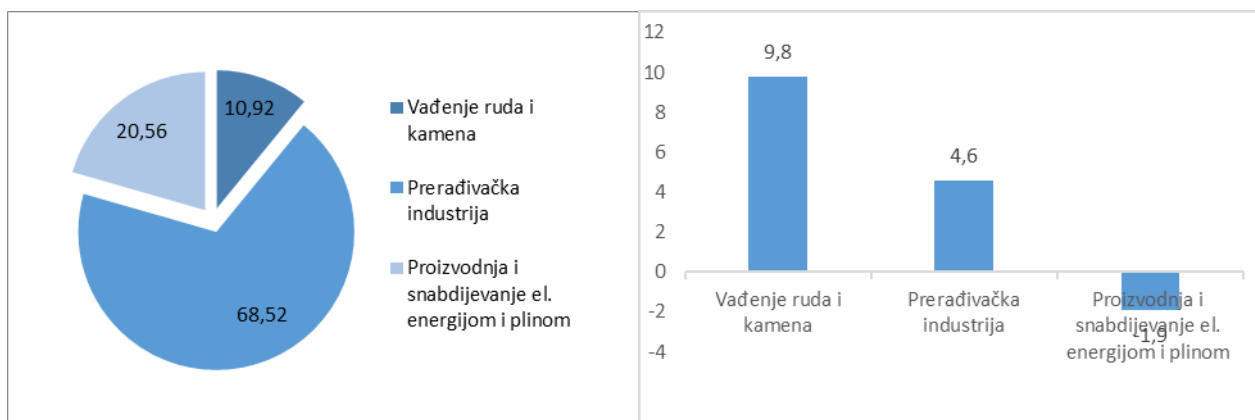
Obim industrijske proizvodnje bilježi rast u 2017. godini za 3,8%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila viša za 4,6%. Rast proizvodnje zabilježen je i u oblasti rudarstva za 9,8%, a pad u oblasti snabdijevanja električnom energijom i plinom za 1,9%.

³ Prisutno stanovništvo, procjena sredinom godine iznosi 2.201.193 stanovnika u FBiH (FZS, Saopštenje 10.1.1.).

⁴ Procjena stanovništva za 2017. godinu iznosi 1.153.017 stanovnika (Republički zavod za statistiku).

Struktura industrijske proizvodnje u 2017. godini nije se značajnije mijenjala pa i dalje najveće učešće ima prerađivačka industrija, zatim proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, te rudarstvo.

Grafikon 5: Struktura industrijske proizvodnje u % (lijevo), stope rasta proizvodnje u % (desno), 2017/2016

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći rast industrijske proizvodnje unutar Federacije BiH u 2017. godini zabilježen je u Bosansko-podrinjskom kantonu za 10,1% i Kantonu Sarajevo za 8,1%, dok je najveći pad industrijske proizvodnje zabilježen u Hercegovačko-neretvanskom kantonu za 8,5%.

Tabela 2: Industrijska proizvodnja po kantonima

Kanton	Indeks	
	2016/2015	2017/2016
Unsko - sanski	106,5	100,4
Posavski	105,8	100,8
Tuzlanski	106,6	100,0
Zeničko - dobojski	97,9	100,7
Bosansko - podrinjski	115,2	110,1
Srednjobosanski	104,6	98,5
Hercegovačko - neretvanski	96,5	91,5
Zapadno - hercegovački	104,4	105,1
Kanton Sarajevo	97,5	108,1
Kanton 10	114,9	102,7
Federacija BiH	102,6	103,8

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

2.3 Vanjska trgovina

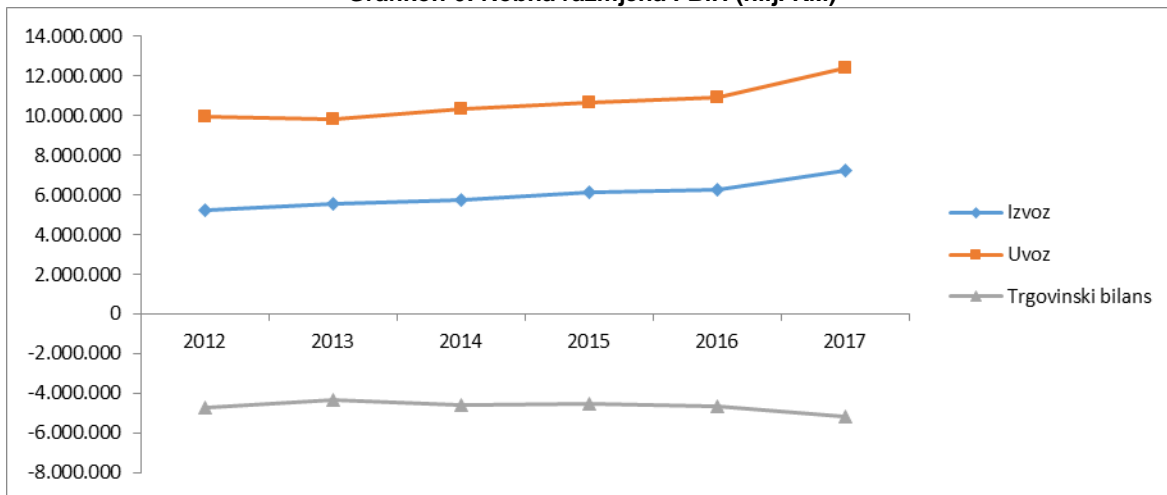
Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2017. godini se povećao i na izvoznoj i na uvoznoj strani. Ostvareni izvoz u 2017. godini iznosi 7.254.541 hilj. KM i veći je za 16% u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni uvoz iznosi 12.435.049 hilj. KM i veći je za 14,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom u 2017. godini iznosi 58,3% i viši je u odnosu na 2016. godinu kada je pokrivenost iznosila 57,6%. Učešće Federacije BiH u ukupnom izvozu BiH za 2017. godinu iznosilo je 65,6%, što predstavlja pad u odnosu na prethodnu

godinu kada je učešće iznosilo 66,5%. Učešće Federacije BiH u ukupnom uvozu BiH iznosi 68,6%, dok je učešće iznosilo 67,6% u 2016. godini.

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2017. godini ostvaren je u iznosu od 5.180,5 mil. KM, što je za 514,8 mil. KM ili 11% više u odnosu na trgovinski deficit u 2016. godini.

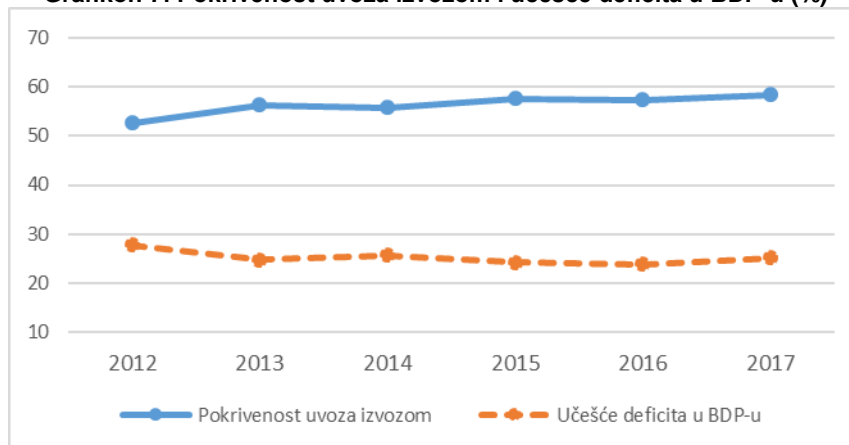
Grafikon 6: Robna razmjena FBiH (hilj. KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Učešće trgovinskog deficita u BDP-u FBiH u 2017. godini iznosi 25,2%, što je više za 1,3 pp u odnosu na prethodnu godinu. Najnepovoljnije učešće trgovinskog deficita u BDP-u bilo je 2008. godine kada je ovaj procenat iznosio 42,9%.

Grafikon 7: Pokrivenost uvoza izvozom i učešće deficita u BDP-u (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2017. godini pokazuje da je uvoz najviši u Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom i Zeničko-dobojskom kantonu. Najviši izvoz je također ostvaren u ova tri kantona. Uvoz je najviše porastao u Posavskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok je izvoz najviše porastao u Kantonu Sarajevo i Zapadno-hercegovačkom kantonu.

Bosansko-podrinjski kanton je jedini kanton koji je ostvario vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 158,5%). Najveći doprinos u izvozu u Bosansko-podrinjskom kantonu čine industrijski proizvodi.

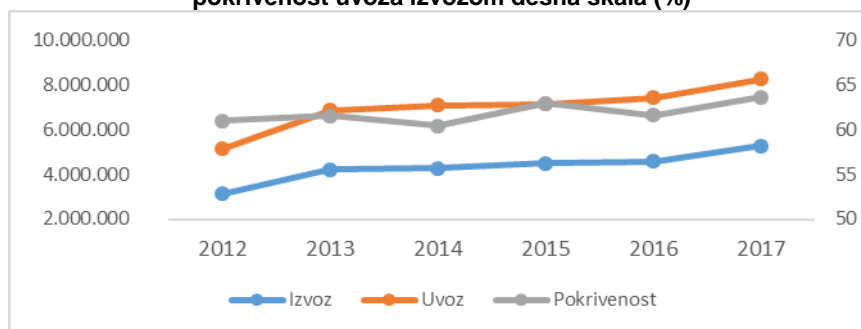
Tabela 3: Robna razmjena po kantonima, 2017. godina

Kanton	Vrijednost u hilj. KM		Indeks 2017/2016		Pokrivenost uvoza izvozom (%)	Trgovinski bilans (hilj. KM)
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz		
Unsko - sanski	310.769	372.235	119,0	105,9	83,5	- 61.467
Posavski	125.955	223.896	123,6	125,9	56,3	- 97.941
Tuzlanski	1.548.913	1.791.190	122,0	115,8	86,5	- 242.278
Zeničko - dobojski	1.483.111	1.642.507	93,7	99,6	90,3	- 159.395
Bosansko - podrinjski	165.691	104.548	110,1	117,7	158,5	61.142
Srednjobosanski	715.158	974.872	101,8	104,6	73,4	- 259.714
Hercegovačko - neretvanski	784.529	1.368.980	120,4	124,7	57,3	- 584.452
Zapadno - hercegovački	517.213	1.404.622	128,6	117,4	36,8	- 887.409
Kanton Sarajevo	1.518.519	4.402.546	146,1	120,0	34,5	- 2.884.027
Kanton 10	75.998	99.447	79,3	64,0	76,4	- 23.450
Federacija BiH	7.254.541	12.435.049	116,0	114,4	58,3	- 5.180.509

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

U izvještajnoj godini, najveći trgovinski partneri FBiH su bile zemlje EU28 i zemlje potpisnice CEFTA Sporazuma. Učešće robne razmjene sa zemljama EU28 u ukupnoj robnoj razmjeni je gotovo na istom nivou kao i prethodne godine. Učešće izvoza u EU28 u ukupnom izvozu FBiH iznosi 72,5%, a učešće uvoza se smanjilo sa 67,9% na 66,5% ukupnog uvoza FBiH. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje EU28 iznosi 63,6%, što predstavlja rast u odnosu na 2016. godinu, kada je pokrivenost iznosila 61,6%.

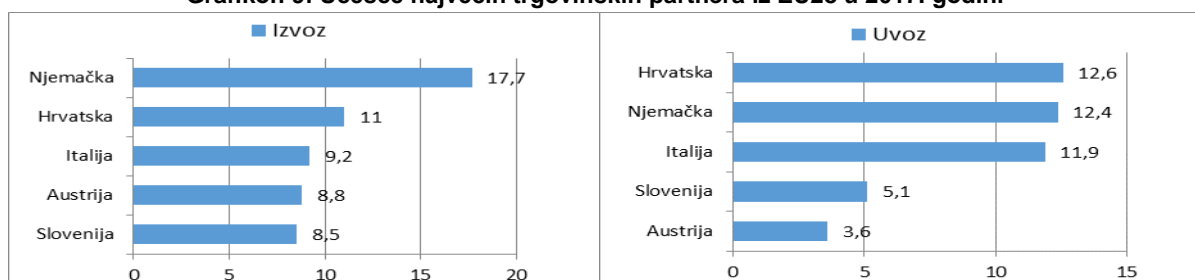
Grafikon 8: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU28 (hilj. KM), pokrivenost uvoza izvozom desna skala (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

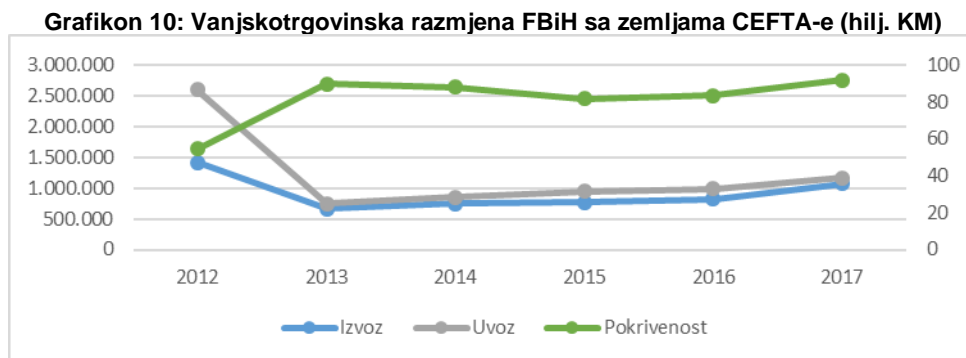
Najveći trgovinski partneri iz EU28 u 2017. godini su bile Njemačka (17,7% ukupnog izvoza i 12,4% ukupnog uvoza), Hrvatska (11% ukupnog izvoza i 12,6% ukupnog uvoza) i Italija (9,2% ukupnog izvoza i 11,9% ukupnog uvoza).

Grafikon 9: Učešće najvećih trgovinskih partnera iz EU28 u 2017. godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Učešće robne razmjene sa zemljama CEFTA-e u ukupnoj robnoj razmjeni se povećalo u odnosu na 2016. godinu. Učešće izvoza u zemlje CEFTA-e u ukupnom izvozu FBiH u 2017. godini iznosi 14,7%, dok uvoz čini 9,3% ukupnog uvoza FBiH. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 91,9%, što predstavlja rast pokrivenosti u odnosu na 2016. godinu, kada je pokrivenost iznosila 83,3%. Najveći trgovinski partner iz CEFTA-e u 2017. godini bila je Srbija (8,7% ukupnog izvoza i 7,9% ukupnog uvoza FBiH).

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

2.4 Javne finansije – FBiH konsolidovano

Fiskalna pozicija zemlje utiče na stopu privrednog rasta. Visok fiskalni deficit i rastući javni i spoljni dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedice su više kamatne stope na zaduživanje države i privatnog sektora, što smanjuje investicije, a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomske nestabilnosti, također odbija strane direktne investicije i smanjuje domaće. Prema posljednjim procjenama, agencija Standard & Poor's je procijenila kreditni rejting BiH sa B/stabilni izgledi, što predstavlja najslabiji rejting od svih zemalja regije.

Tabela 4: Pregled dugoročnog rejtinga pojedinih zemalja iz šireg okruženja

Standard & Poor's (2016)	
Slovenija	A+/stabilan
Rumunija	BBB-/stabilan
Mađarska	BBB-/pozitivan
Bugarska	BBB-/stabilan
Hrvatska	BB/pozitivan
Srbija	BB/stabilan
Makedonija	BB-/stabilan
Crna Gora	B+/stabilan
Albanija	B+/stabilan
BiH	B/stabilan

Izvor: (Bloomberg, 2018)

U cilju sticanja veće kredibilitnosti FBiH mora da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku da bi stekla povjerenje stranih, a i domaćih investitora, te obezbijedila umjerene kamatne stope i stimulans privrednom rastu. Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH (zbirni podaci za FBiH, kantone, općine i fondove) u periodu 2012.–2017. godine pokazuje da su ukupni rashodi u prve dvije godine prelazili ostvarene ukupne prihode, odnosno zabilježen je deficit ukupnog rezultata. Od 2014. godine ostvaruje se suficit ukupnog rezultata, a u 2017. godini je nastavljen takav trend.

Ukupni javni prihodi i primici (konsolidovani podaci za FBiH) u 2017. godini iznose 8.778 mil KM (prihodi 8.624 mil. KM, primici 154 mil. KM) i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 757 mil KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 7.694 mil KM (rashodi 7.464 mil. KM, izdaci 230 mil. KM) i viši su za 210 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak prihoda i primitaka nad rashodima izdacima u iznosu od 1.084 mil. KM. Povećanje javnih prihoda je prvenstveno posljedica rasta prihoda od direktnih poreza i doprinosa.

Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 417 mil. KM i većinom se odnose na primitke od kratkoročnog zaduživanja. Međutim, otplate kredita i zajmova su iznosile 1.192 mil. KM, što je više za 775 mil. KM u odnosu na primljene kredite i zajmove. Stoga je ukupan rezultat u 2017. godini u javnim finansijama Federacije BiH pozitivan sa ostvarenim nivoom prihoda nad rashodima u iznosu od 309 mil. KM.

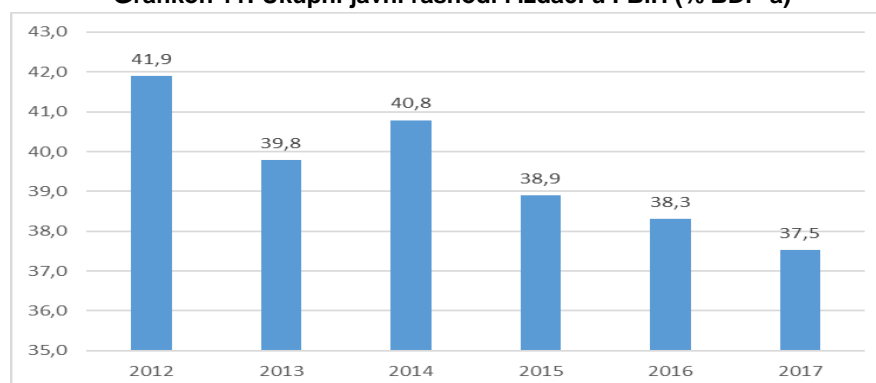
Tabela 5: Izvršenje Budžeta FBiH (konsolidovano) mil KM

		2012	2013	2014	2015	2016	2017
I	Prihodi i primici	6.958	6.896	7.380	7.534	8.021	8.778
II	Rashodi i izdaci	7.127	6.912	7.266	7.268	7.484	7.694
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	-169	-16	114	266	537	1.084
IV (V-VI)	Neto finansiranje	-57	-228	-48	-148	-388	-775
V	Primljeni krediti i zajmovi	456	431	813	751	673	417
VI	Otplate kredita i zajmova	512	659	861	899	1.061	1.192
VII (III+IV)	Ukupan rezultat	-226	-244	66	118	149	309

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

Nakon usvajanja Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu, Vlada FBiH je prihvatila preporuku iz Izvještaja koja se odnosi na smanjenje učešća javnih rashoda u BDP-u za 0,5% godišnje (ciljani procenat učešća je 38%). Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2017. godini iznosi 37,5%, što predstavlja poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, kada je učešće iznosilo 38,3%. Ujedno, procenat učešća javnih rashoda je ispod navedenog u preporuci Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu u procentu od 38%.

Grafikon 11: Ukupni javni rashodi i izdaci u FBiH (% BDP-a)

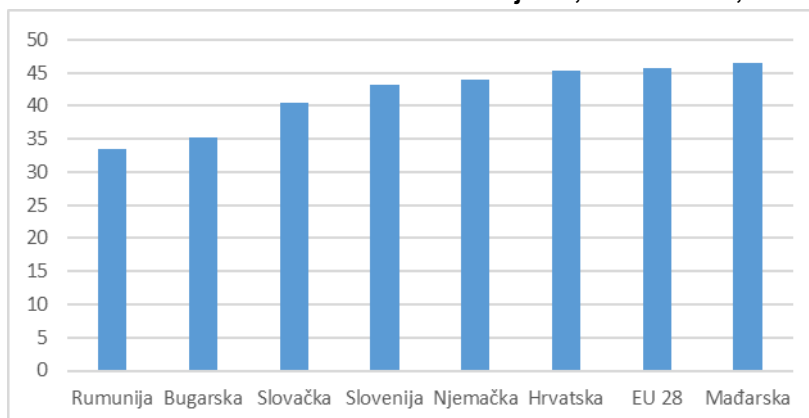

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018); Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja⁵

⁵ Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja

Obim javnih rashoda FBiH u 2017. godini, kao procenat BDP-a, je ispod nivoa prosjeka EU28 (45,8). Učešće javnih rashoda FBiH u BDP-u je na nivou između Bugarske i Slovačke.

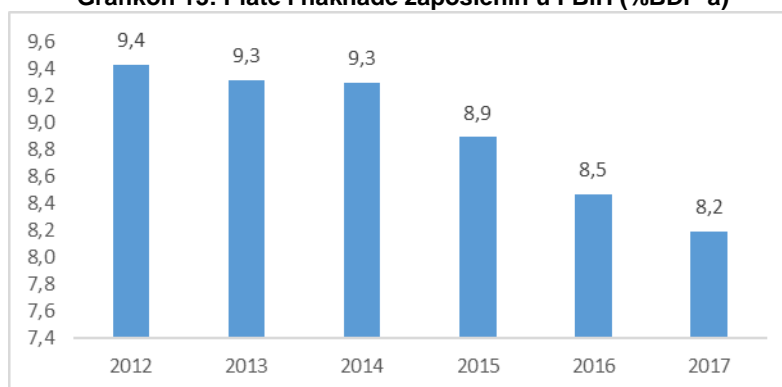
Grafikon 12: Javni rashodi u EU28 i odabrane zemlje EU, kao % BDP-a, 2017. godina

Izvor: (Eurostat, 2018)

Trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru FBiH (svi nivoi vlasti i zaposleni koji se finansiraju iz fondova), kao procenat BDP-a, posljednjih godina je opadajući. U periodu od 2012.–2017. godine najveća izdvajanja su bila 2012. godine (9,4%), dok su u izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade na nivou od 8,2% BDP-a.

Grafikon 13: Plate i naknade zaposlenih u FBiH (%BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja⁶

2.5 Izvršenje budžeta FBiH

Analiza izvršenja budžeta Vlade FBiH u 2017. godini ukazuje na ostvareni pozitivan finansijski rezultat (suficit), odnosno ukupni prihodi, primici i finansiranja veći su od ukupnih rashoda i izdataka u iznosu od 112 miliona KM.

BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

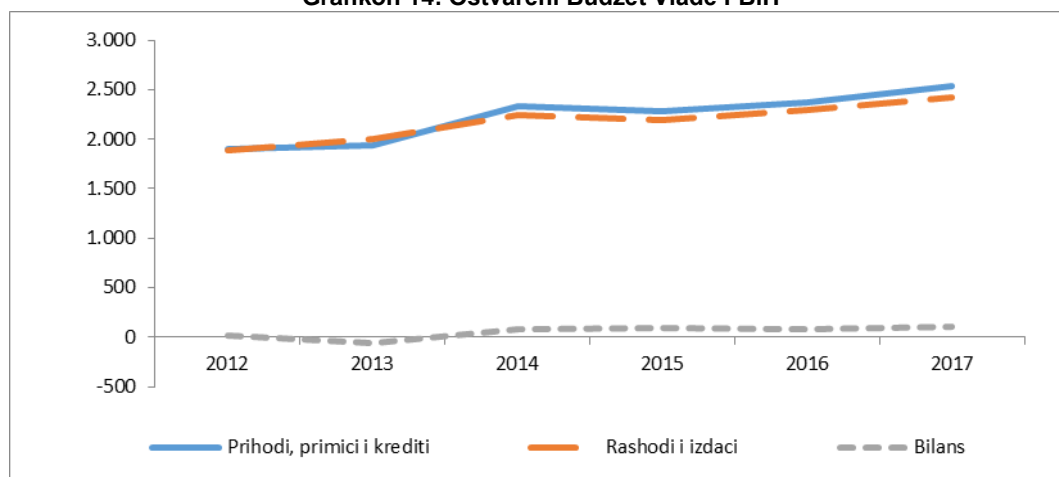
⁶ Učešće plata i naknada u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Tabela 6: Ostvareni Budžet Vlade FBiH, 000 KM

		2016	2017	Indeks 2017/2016
I	Prihodi i primici	1.810.704	2.240.000	123,7
II	Rashodi i izdaci	1.402.208	1.421.375	101,4
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	408.496	818.625	200,4
IV (V-VI)	Neto finansiranje	-323.529	-706.464	218,4
V	Primljeni krediti i zajmovi	563.048	290.036	51,5
VI	Otplate kredita i zajmova	886.577	996.500	112,4
VII (III+IV)	Ukupan rezultat	84.968	112.161	132,0

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi u 2017. godini iznosili su 2.530 mil. KM (prihodi i primici 2.240 mil. KM krediti i zajmovi 290 mil. KM), što je 94% planiranih sredstava. U odnosu na 2016. godinu, ostvareni prihodi, primici i krediti bilježe rast od 7% ili za 156,3 miliona KM.

Grafikon 14: Ostvareni Budžet Vlade FBiH

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

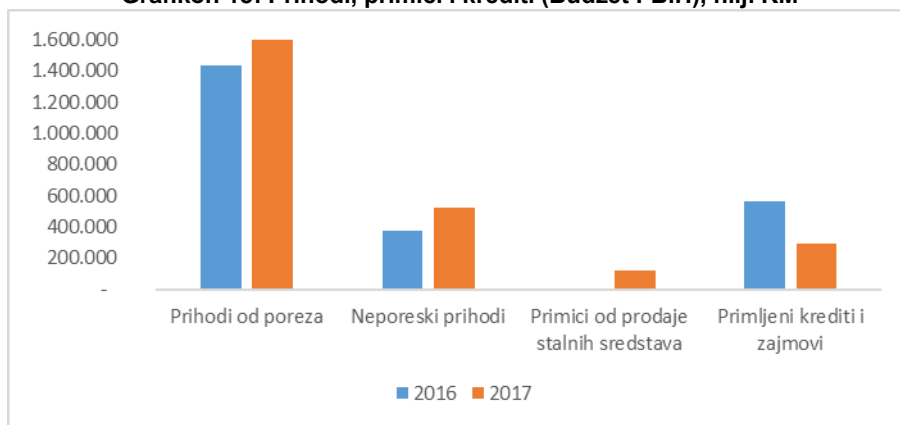
U periodu 2012-2017 ukupni prihodi i ukupni rashodi imali su tendenciju rasta. Prosječna godišnja stopa rasta ukupnih prihoda u periodu 2012-2017 iznosila je 6%, a ukupnih rashoda 5%.

Prihodi od poreza ostvareni su u iznosu od 1.600,1 mil. KM. U odnosu na 2016. godinu viši su za 165,2 miliona KM, odnosno 12%. U ovim prihodima, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 95,274%, prihodi od poreza na dobit sa 4,723%, a ostatak se odnosi na ostale poreze.

Neporezni prihodi ostvareni su u iznosu od 519,7 miliona KM i bilježe rast od 143,9 mil KM ili 38% u odnosu na prethodnu godinu. Razlog ovom rastu prvenstveno leži u rastu prihoda od poduzetničkih aktivnosti i imovine za 105 mil. KM. Značajno su porasli i prihodi od naknada i taksu u iznosu od 40 mil. KM, odnosno za 48%.

Po osnovu finansiranja budžeta FBiH, primljeni zajmovi i krediti iznosili su 290 mil. KM, što je gotovo duplo manje nego prethodne godine. Doznačena sredstva se odnose na emisiju trezorskih zapisa u iznosu od 260 miliona KM, te emisiju dugoročnih obveznica u iznosu od 30 miliona KM.

Grafikon 15: Prihodi, primici i krediti (Budžet FBiH), hilj. KM

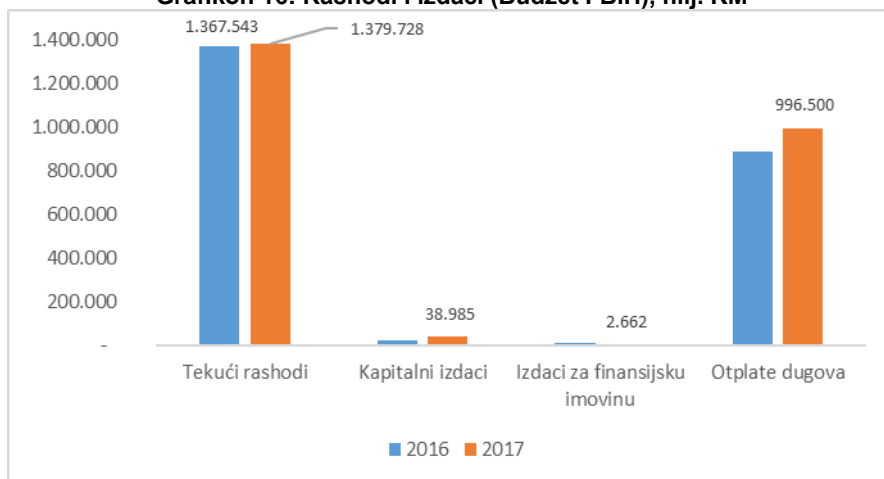

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

Ukupno ostvareni rashodi, izdaci i otplate kredita i zajmova u 2017. godini iznosili su 2.417,9 miliona KM, što je 90% planiranog. U odnosu na izvršenje u prethodnoj godini, rashodi i izdaci bilježe rast od 6% ili za 129,1 miliona KM. Najveći uticaj na rast rashoda imala je otplata vanjskog duga.

Tekući rashodi⁷ ostvareni su u iznosu od 1.379,7 mil. KM i viši su za 12,2 mil. KM ili 1% u odnosu na prethodnu godinu. Kapitalni izdaci (nabavka stalnih sredstava i kapitalni transferi) izvršeni su u iznosu od 39 mil. KM, što predstavlja rast za 87% ili 18,2 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Izdaci za finansijsku imovinu izvršeni su u iznosu od 2,7 mil KM, što je niže za 11,2 mil KM u odnosu na 2016. godinu. Na ime otplate duga u 2017. godini utrošena su sredstva u iznosu od 996,5 mil KM, od čega otplata vanjskog duga iznosi 561,3 mil KM, otplata unutrašnjeg duga iznosi 34,8 mil KM i otplata domaćeg pozajmljivanja iznosi 400,4 mil KM.

Grafikon 16: Rashodi i izdaci (Budžet FBiH), hilj. KM

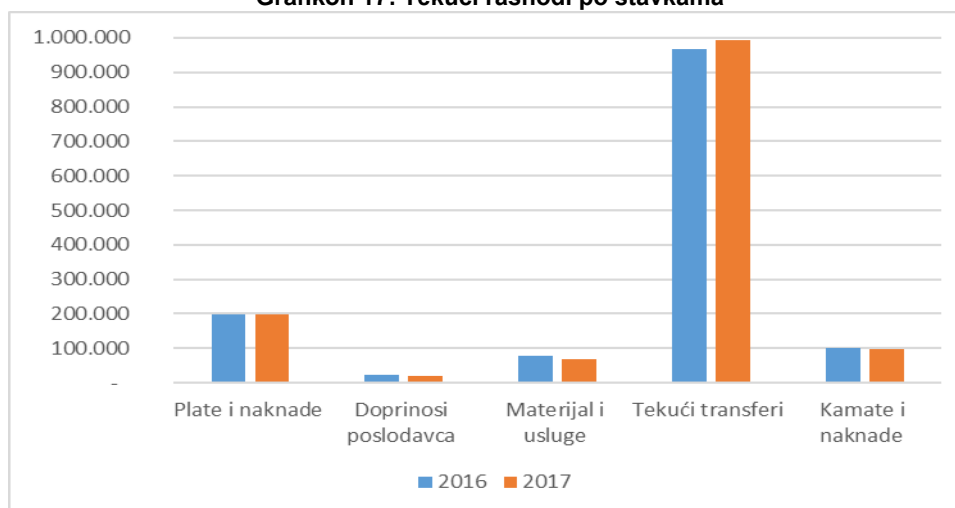

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

U okviru tekućih rashoda, rashodi za plaće i naknade državnih službenika smanjeni su za 1,1 mil. KM ili 1% u odnosu na prethodnu godinu. Materijalni troškovi bilježe pad za 9,9 mil KM ili 13%. Izdaci za kamate niži su za 1,7 mil KM ili 2%. S druge strane, zabilježen je rast rashoda Tekući transferi i drugi tekući rashodi za 25,1 mil. KM, odnosno 3%.

⁷ Plate i naknade, doprinosi poslodavca, materijalni izdaci, tekući transferi, kamate i naknade.

Grafikon 17: Tekući rashodi po stavkama

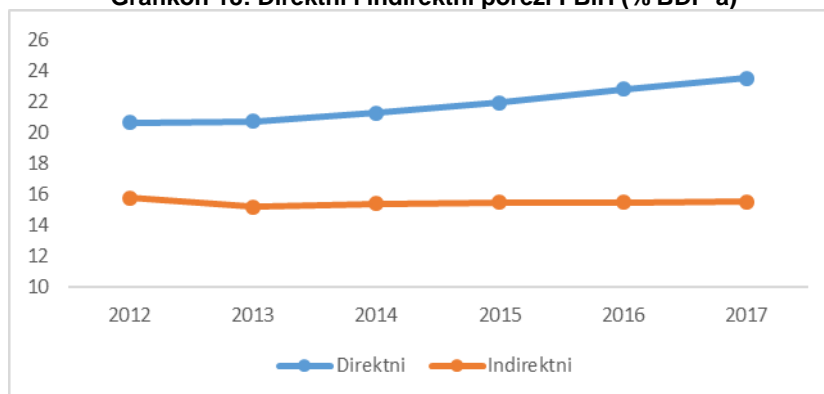
Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

2.6 Direktni i indirektni porezi

U 2017. godini u ukupnom finansiranju javne potrošnje FBiH, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 16% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 24% BDP-a. U prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su sa 16% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 23% BDP-a.⁸

U 2017. godini nastavljen je trend rasta prihoda od indirektnih poreza iz 2016. godine. Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), ukupna naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2017. godini iznosi 7,04 mlrd. KM, što je više za 409 mil. KM ili 6,2% u odnosu na prethodnu godinu (UIO, 2017).

Grafikon 18: Direktni i indirektni porezi FBiH (% BDP-a)

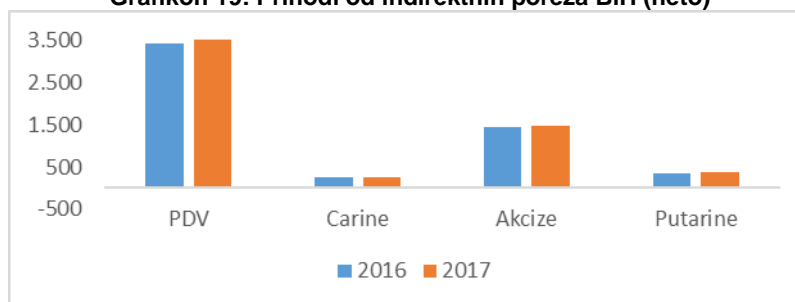
Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2018); (Porezna uprava FBiH, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Ukupni prihodi od indirektnih poreza za raspodjelu korisnicima (država, entiteti i Distrikt Brčko) iznose 5,73 mlrd KM, što predstavlja rast prihoda za 3,5% ili 195,3 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Prihodi raspoređeni na FBiH iznose 3,092 mlrd. KM, što je više za 137 mil. KM ili 4,6% u odnosu na prethodnu godinu. Po osnovu posebne putarine za izgradnju autoputeva FBiH je u 2017. godini dobila dodatnih 97,7 mil. KM. Na rast

⁸ Učešće prihoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

prihoda je najviše uticalo povećanje prihoda PDV-a, te u manjoj mjeri povećanje prihoda od carina, putarine i akciza.

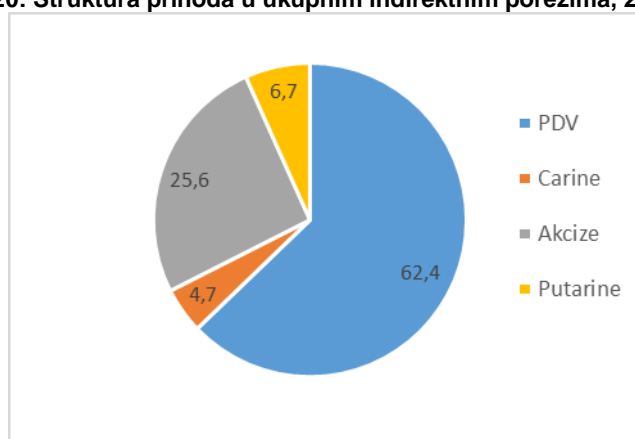
Grafikon 19: Prihodi od indirektnih poreza BiH (neto)

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2018)

Prihodi od PDV-a čine najznačajniju stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (62,4%). Zatim slijede prihodi od akciza (25,6%), te prihodi od putarina (6,7%) i carina (4,7%).

Grafikon 20: Struktura prihoda u ukupnim indirektnim porezima, 2017. godina

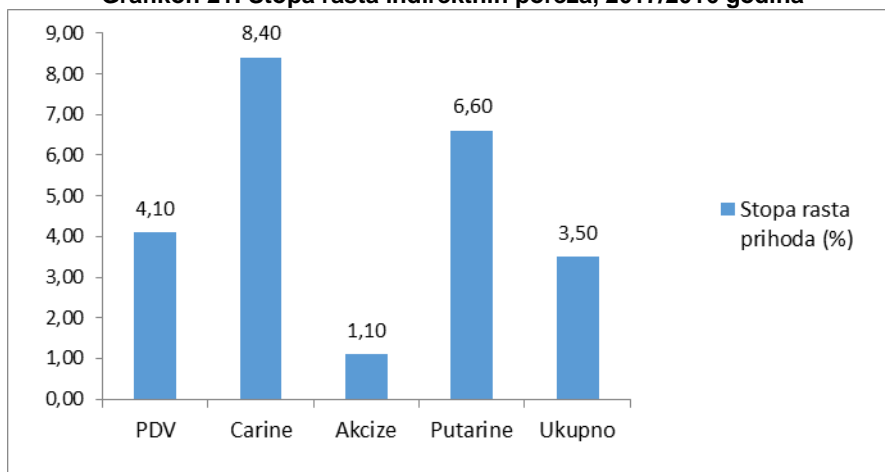
Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2017. godini prihodi u svim kategorijama indirektnih poreza bilježe rast, a najviše prihodi od carina sa stopom rasta od 8,4%.

Naplata PDV-a u 2017. godini obilježio je pozitivan trend rasta. Naplata prihoda od PDV-a je viša za 4,1% u odnosu na prethodnu godinu. Glavni faktor rasta prihoda od PDV-a bila je naplata PDV-a na uvoz.

Naplata prihoda od akciza je viša za 1,1% u odnosu na 2016. godinu. Rast prihoda od akciza je rezultat rasta naplate na derivate nafte i skromnog rasta prihoda na duhanske prerađevine. Stabilnost naplate akciza je od velikog značaja s obzirom na značajan udio u strukturi prihoda od indirektnih poreza.

Grafikon 21: Stopa rasta indirektnih poreza, 2017/2016 godina

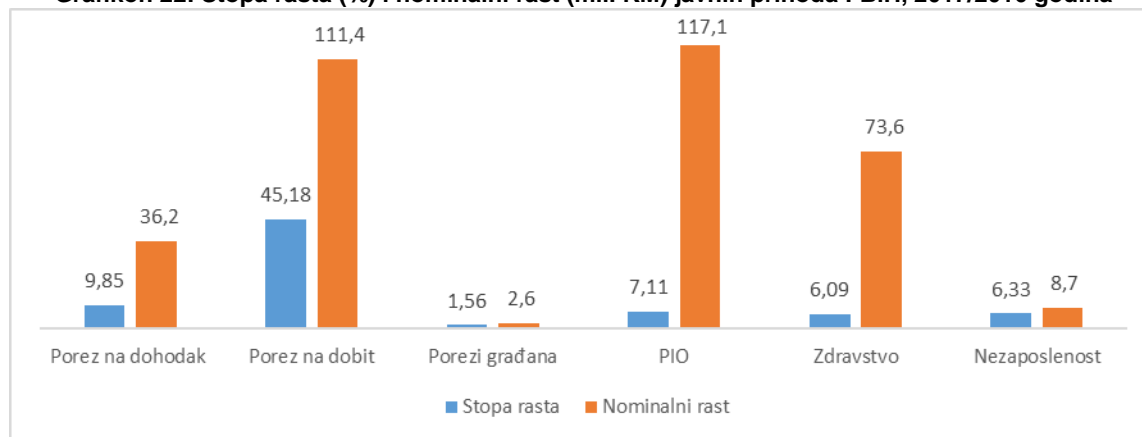
Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prema podacima Porezne uprave Federacije BiH, ukupna naplata javnih prihoda (direktni porezi i doprinosi) u 2017. godini iznose 4.820 mil. KM, što je za 8,15% odnosno za 363 mil. KM više u odnosu na 2016. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (1.765 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.282 mil. KM).

Na rast prihoda od direktnih poreza najviše je uticalo povećanje naplate prihoda od poreza na dobit za 45,18% ili 111,4 mil. KM. Prihodi od poreza na dohodak povećani su za 9,85% ili za 36,2 mil. KM, a prihodi od poreza građana za 1,56% ili za 2,6 mil. KM.

Naplata doprinosa veća je za 6,66% ili za 199,4 mil. KM. Doprinosi za PIO veći su za 7,11% ili 117,1 mil. KM i najviše su uticali na rast ukupnih doprinosa. Doprinosi za zdravstveno osiguranje povećani su za 6,09% ili 73,6 mil. KM, a doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti za 6,33% ili 8,7 mil. KM.

Grafikon 22: Stopa rasta (%) i nominalni rast (mil. KM) javnih prihoda FBiH, 2017/2016 godina

Izvor: (Porezna uprava FBiH, 2018)

U dugoročnom periodu, stabilni i održivi javni prihodi mogu biti samo ako su zasnovani na privrednom rastu i rastu broja zaposlenih, što znači da je primarni cilj obezbijediti poslovni ambijent koji će biti stimulativan za ekonomski rast. Osnovni problem visokog opterećenja privrede su stope doprinosa na teret radnika i poslodavca (41,5%⁹), te tu treba tražiti put

⁹ Svjetska banka "BiH – Izazovi i preporuke za reforme - Pregled javnih rashoda i institucija" (2012), str.31

ka rasterećenju privrede. Prosječne stope doprinosa po osnovu oporezivanja rada zemalja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su 29,5%.¹⁰

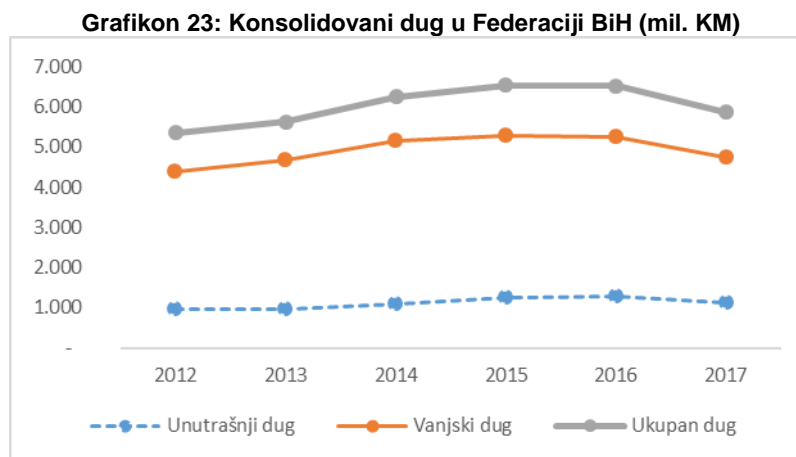
2.7 Javni dug

Dug u Federaciji BiH se odnosi na preuzete obaveze po osnovu vanjskog duga bivše Jugoslavije, preuzete unutarnje obaveze, zaduživanje na domaćem tržištu, uključujući emisiju vrijednosnih papira, te novo ino zaduženje.

Dug u Federaciji BiH je proteklih godina imao tendenciju rasta, što je posljedica kreditnih sredstava multilateralnih finansijskih institucija (Svjetska banka, EBRD, EIB, MMF i dr.) u svrhu finansiranja infrastrukturnih projekata i podrške budžetima u Federaciji, izdanja obveznica i trezorskih zapisa radi osiguranja sredstava za finansiranje budžeta FBiH i održavanja njegove likvidnosti, te verifikovanja obaveza iz osnova stare devizne štednje i ratnih potraživanja i s tim povezane emisije obveznica.

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2017. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 5.871,61 mil. KM, od čega se 80,7% odnosi na vanjski i 19,3% na unutrašnji dug.

Nakon konstantnog rasta duga u periodu 2012-2015. godina, te blagog pada u 2016. godini, u izvještajnoj godini došlo je do osjetnog pada ukupnog duga. U odnosu na kraj 2016. godine ukupan dug je niži za 10% ili 652,3 mil. KM. Vanjski dug je smanjen za 510,67 mil. KM, a unutrašnji za 141,63 mil. KM.

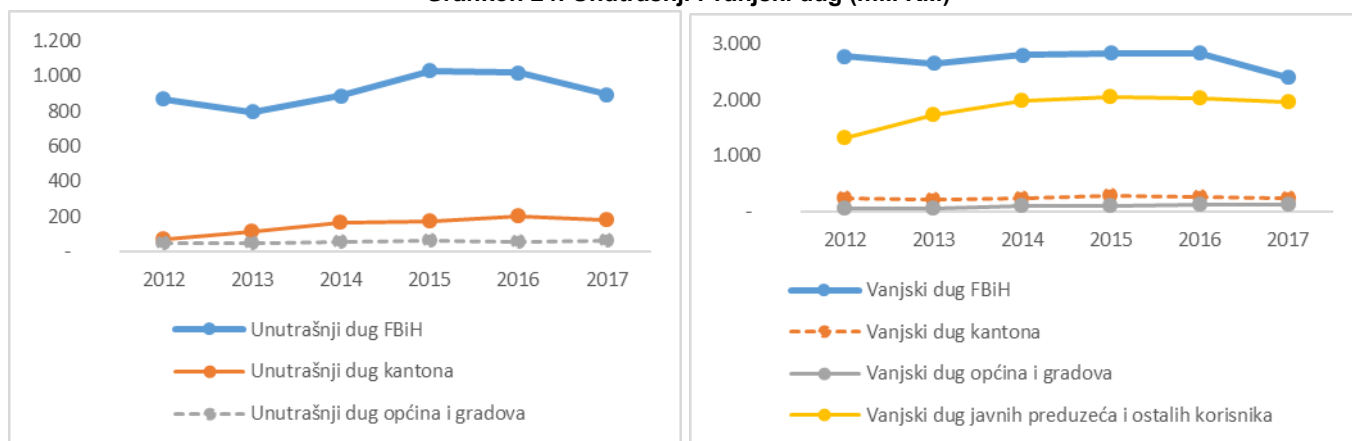
Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

Vanjski dug u FBiH iznosi 4.739,37 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 2.393,51 mil. KM, kantona 248,70 mil. KM, gradova i općina 138,72 mil. KM, te dug javnih preduzeća i ostalih korisnika 1.958,44 mil. KM. Pad ukupnog vanjskog duga u FBiH je prvenstveno prouzrokovan padom vanjskog duga Federacije BiH za 435,64 mil. KM ili 15,4%.

Unutrašnji dug u FBiH iznosi 1.132,24 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 894,69 mil. KM, kantona 178,22 mil. KM, te gradova i općina 59,33 mil. KM. Pad ukupnog unutrašnjeg duga u FBiH je prvenstveno prouzrokovan padom unutrašnjeg duga Federacije BiH za 122,3 mil. KM ili 12%.

¹⁰ Isto, str.31

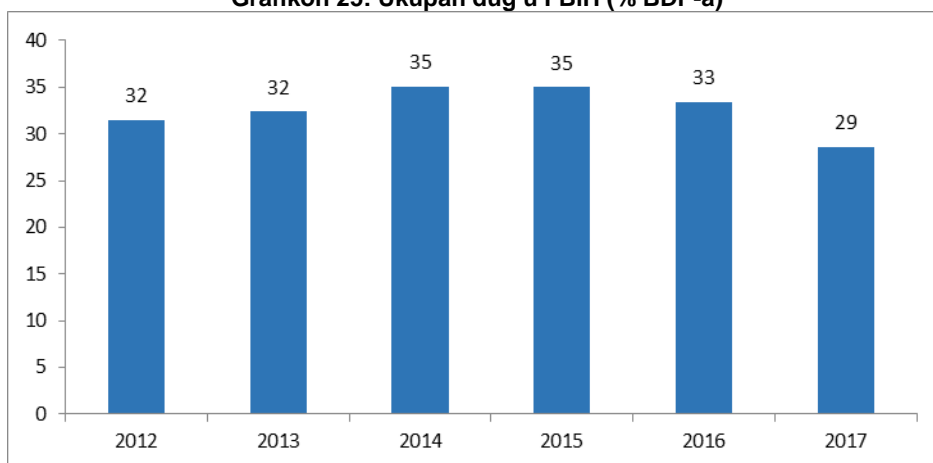
Grafikon 24: Unutrašnji i vanjski dug (mil. KM)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

U izvještajnoj godini, odnos ukupnog duga prema BDP-u se smanjio sa 33% na 29%. Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu 2012. - 2015. godine imao tendenciju rasta, dok je u 2016. godini zabilježen pad za 2 pp, što je trendovski nastavljeno i u 2017. godini, ali sa još većim padom od 4 pp.

Grafikon 25: Ukupan dug u FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018); Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja

2.8 Razvoj finansijskog tržišta

U 2017. godini usvojeni su novi Zakon o bankama i Zakon o Agenciji za bankarstvo, koji su bili osnova za donošenje seta podzakonskih akata u oblasti poslovanja bankarskog sektora, čija je glavna svrha usklađivanje domaćih propisa s regulativom Evropske unije, što će zasigurno doprinijeti daljnjem jačanju stabilnosti bankarskog sistema FBiH.

U 2017. godini zabilježeni su pozitivni trendovi koji se ogledaju u rastu bilansne sume, kredita, depozita, a posebno štednje stanovništva, kao i poboljšanje profitabilnosti ukupnog bankarskog sektora. Može se zaključiti da je bankarski sektor i dalje ostao stabilan, adekvatno kapitaliziran, a likvidnost je i dalje zadovoljavajuća.

Banke u FBiH su u 2017. godini ostvarile ukupan profit u iznosu od 240 miliona KM, što je za 39% ili 67 miliona KM više u odnosu na 2016. godinu, što predstavlja najbolji rezultat u periodu 2012.–2017. godine. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 13

u iznosu od 247 mil. KM, dok su negativan rezultat ostvarile dvije banke u iznosu od 7 mil. KM.

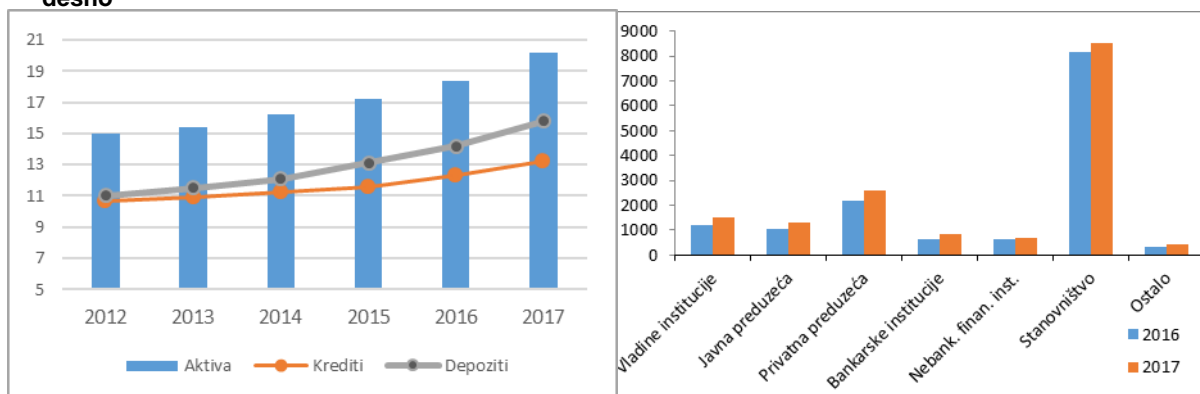
Bilansna suma (aktiva) bankarskog sektora na dan 31.12.2017. godine iznosila je 20,2 milijarde KM i za 1,8 milijardu KM ili 9,9% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je prvenstveno rezultat rasta depozita za 1,6 mlrd. KM i ukupnog kapitala za 157 miliona KM.

Kreditni plasmani činili su 13,2 milijarde KM. Zabilježena su pozitivna kretanja u segmentu sektorskog kreditiranja, odnosno veće kreditiranje privatnih preduzeća nego stanovništva. Stopa rasta kredita plasiranih privatnim preduzećima iznosila je 9% (8% u 2016. godini). U strukturi kredita, učešće kredita stanovništvu iznosilo je 48,2% (-0,5 p.p) u ukupnim kreditima, dok je učešće kredita privatnim preduzećima iznosilo 47,8 (+0,9 p.p). Kreditni plasmani čine najveću stavku aktive banaka sa učešćem od 65,2% u ukupnoj aktivi.

Depoziti su u 2017. godini porasli za 11,6% ili 1,6 mlrd. KM i iznose 15,8 milijardi KM. Depoziti su i dalje najznačajniji izvor finansiranja banaka u FBiH, s učešćem od 78,3% u ukupnoj pasivi.

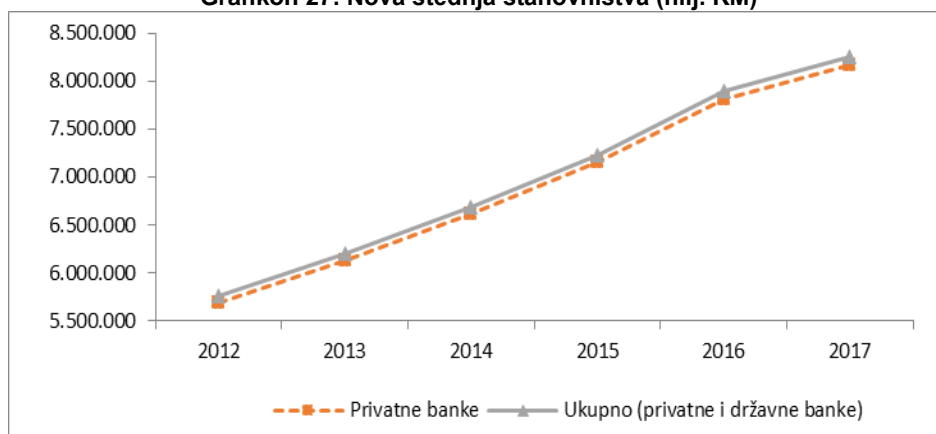
Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita. Depoziti stanovništva s učešćem od 53,7% od ukupnih depozita i iznosom od 8,5 milijarde KM su najveći sektorski depozitni izvor. Depoziti vladinih institucija ostvarili su rast za 23% ili 282 miliona KM, tako da na kraju 2017. godine s iznosom od 1,48 mlrd. KM imaju učešće od 9,4% u ukupnim depozitima.

Grafikon 26: Bilans stanja banaka u FBiH (mlrd KM) lijevo, sektorska struktura depozita (mil KM) desno

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2018)

Štedni depoziti, kao najznačajniji segment depozitnog i finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta i na kraju 2017. godine iznosili su 8,25 mlrd. KM, što je za 4,5% ili 357 miliona KM više nego na kraju 2016. godine. Prosječna godišnja stopa rasta štednih depozita u periodu 2012.-2017. iznosi 7,5%.

Grafikon 27: Nova štednja stanovništva (hilj. KM)

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2018)

Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend poboljšanja u 2017. godini. Učešće nekvalitetnih kredita, kao ključni indikator kvaliteta kredita, smanjeno je sa 11,7% na 9,7%.

Tabela 7: Klasifikacija kredita datih stanovništvu i pravnim licima, (mil KM)

Kategorija	31.12.2016.				31.12.2017.			
	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)
A– potpuna naplativost	5.319	4.744	10.063	82	5.733	5.356	11.089	84,1
B – niska vjerovatnoća gubitka	161	609	770	6,3	164	652	816	6,2
C-D-E – nekvalitetni krediti	492	945	1.437	11,7	462	812	1.274	9,7
Ukupno	5.972	6.298	12.270	100	6.359	6.820	13.179	100

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2018)

Najveće učešće u ukupnim kreditima kod pravnih lica imali su sektori trgovine (19,6%) i proizvodnje (15,1%). Nivo kredita plasiranih sektoru proizvodnje iznosi 1,98 milijardi KM i povećao se za 11% ili za 194 miliona KM. Kreditiranje sektora trgovine u 2017. godini povećano je za 8% ili 190 miliona KM, odnosno na nivu je od 2,6 milijarde KM.

Kod stanovništva najveće učešće imali su krediti za opću potrošnju (39,4%) i stambeni krediti (8,1%). U 2017. godini zabilježen je rast kredita za opću potrošnju (za 8%) i stambenih kredita (za 1%), dok su krediti za obrt smanjeni za 17%.

Tabela 8: Granska koncentracija kredita (hilj. KM)

	31.12.2016.		31.12.2017.		Indeks 2017/2016
	Ukupno	Učešće (%)	Ukupno	Učešće (%)	
Kreditni pravnim licima					
Poljoprivreda	143.318	1,2	206.554	1,6	144
Proizvodnja	1.792.572	14,6	1.986.437	15,1	111
Građevinarstvo	443.523	3,6	428.151	3,2	97
Trgovina	2.398.752	19,5	2.589.004	19,6	108

Ugostiteljstvo	239.322	2,0	243.136	1,8	102
Ostalo	1.280.667	10,4	1.366.870	10,4	107
Kreditni stanovištvu					
Opća potrošnja	4.795.884	39,1	5.188.942	39,4	108
Stambena izgradnja	1.051.760	8,6	1.065.987	8,1	101
Obrt	124.430	1,0	103.779	0,8	83

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2018)

Stopa adekvatnosti kapitala¹¹ bankarskog sistema, kao jedan od najvažnijih pokazatelja snage banaka, sa 31.12.2017. godine iznosila je 15,5%, što je na istom nivou kao i prethodne godine. Stopa adekvatnosti kapitala je na zadovoljavajućem nivou obzirom da je zakonski minimum 12%. Može se zaključiti da postoji jaka osnova za očuvanje sigurnosti i stabilnosti bankarskog sistema.

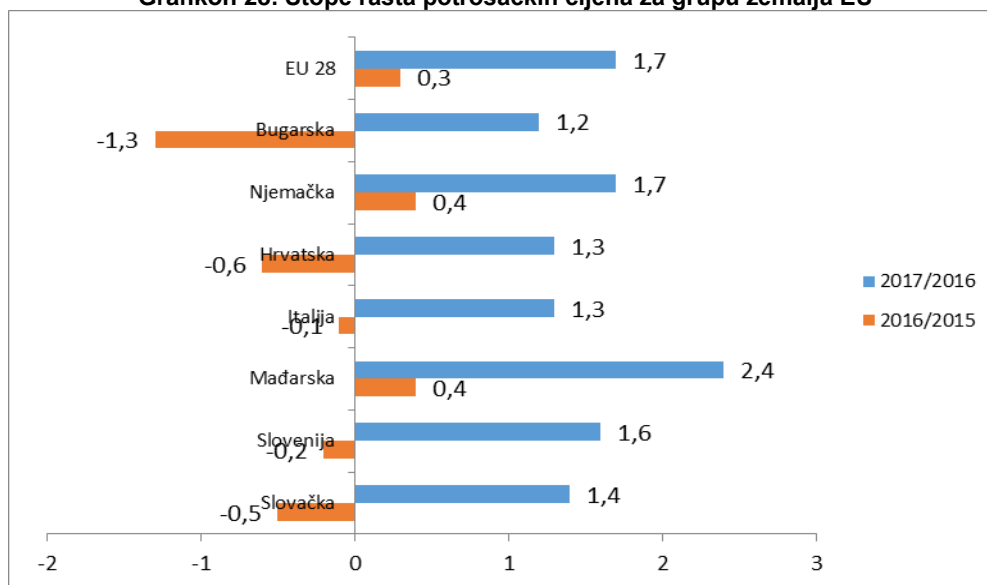
Na finansijskom tržištu kapitala u FBiH, tj. Sarajevskoj berzi (SASE), u 2017. godini ostvaren je ukupan promet u iznosu od 532,6 mil. KM, što je znatno niže u odnosu na 2016. godinu (755,2 mil. KM). Najveći promet ostvaren je od strane „Raiffeisen Bank“ d.d. Bosna i Hercegovina u iznosu od 274,8 mil. KM.

Ostvareni promet na SASE čini 52,3% od ukupnog prometa koji je ostvaren na BH berzama, što predstavlja smanjenje udjela u ukupnom prometu u odnosu na 2016. godinu kad je ovo učešće iznosilo 54,8%.

2.9 Cijene

U 2017. godini u EU28 zabilježen je prosječan rast cijena po stopi od 1,7%. Najveći rast cijena bilježe Mađarska (2,4%) i Njemačka (1,7%). U Hrvatskoj je zabilježen rast cijena u procentu od 1,3%.

Grafikon 28: Stope rasta potrošačkih cijena za grupu zemalja EU

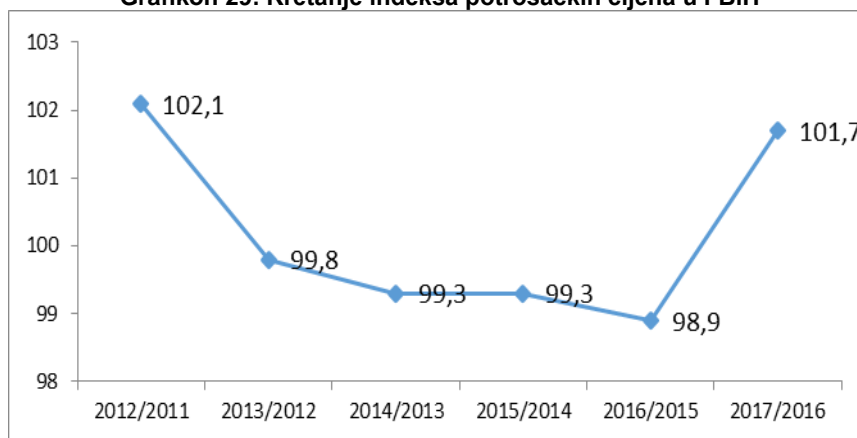

Izvor: (Eurostat, 2018)

¹¹ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće gubitaka i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke za pokriće gubitaka veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastalih lošim plasmanima.

U FBiH je u 2017. godini zabilježen prosječan rast potrošačkih cijena po stopi od 1,7%. Kretanje potrošačkih cijena u periodu 2012. - 2016. godine ukazuje na opadajući trend tokom cijelog perioda, osim zabilježenog rasta u 2012. i 2017. godini.

Grafikon 29: Kretanje indeksa potrošačkih cijena u FBiH

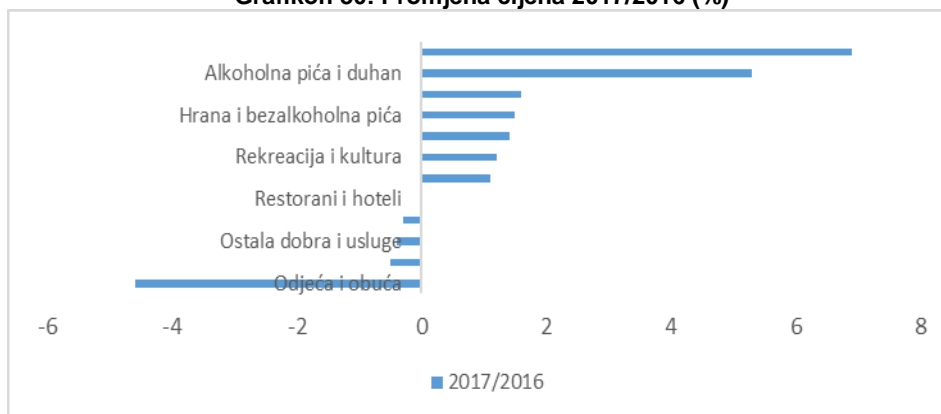

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Najveći prosječni pad cijena zabilježen je u odjeljcima Odjeća i obuća (4,6%). Zabilježen je blagi pad cijena i u odjeljcima Namještaj, kućanski uređaji, Ostala dobra i usluge, te Zdravstvo.

Najveći prosječni rast cijena zabilježen je u odjeljcima Prevoz (6,9%) i Alkoholna pića i duhan (5,3%). Zabilježen je rast cijena i kod hrane i bezalkoholnih pića (1,5%), kao najznačajnijoj stavci u strukturi cijena.

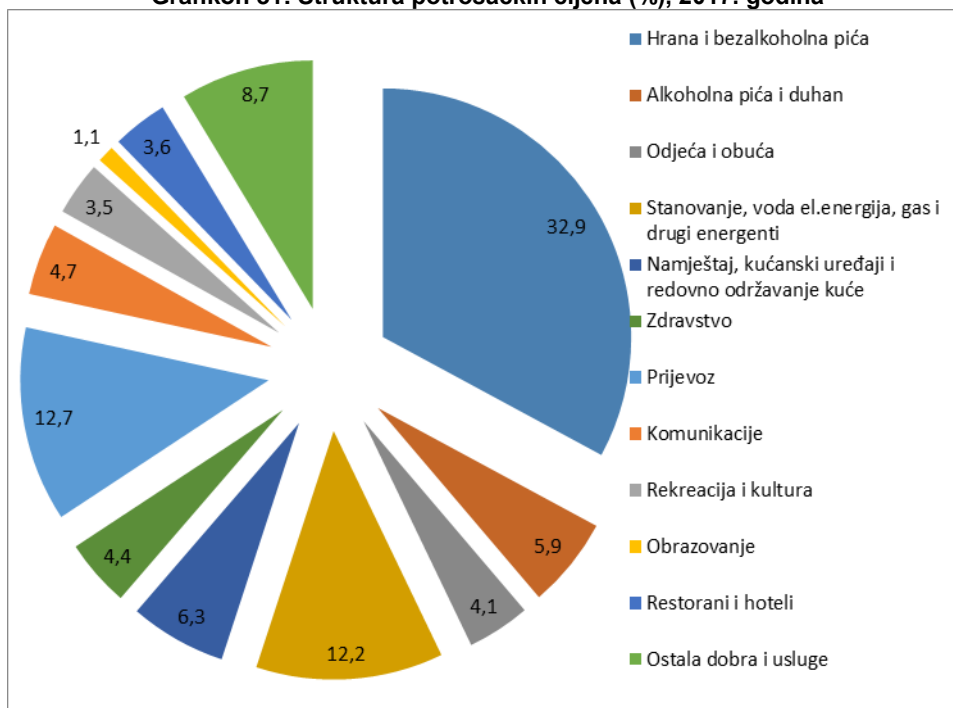
Grafikon 30: Promjena cijena 2017/2016 (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Cijene su u 2017. godini zadržale istu strukturu kao i prethodne godine. Analiza strukture cijena po stavkama pokazuje da su na kretanje ukupnih cijena najviše uticali hrana i bezalkoholna pića (32,9%), prevoz (12,7%) i stanovanje (12,2%).

Grafikon 31: Struktura potrošačkih cijena (%), 2017. godina

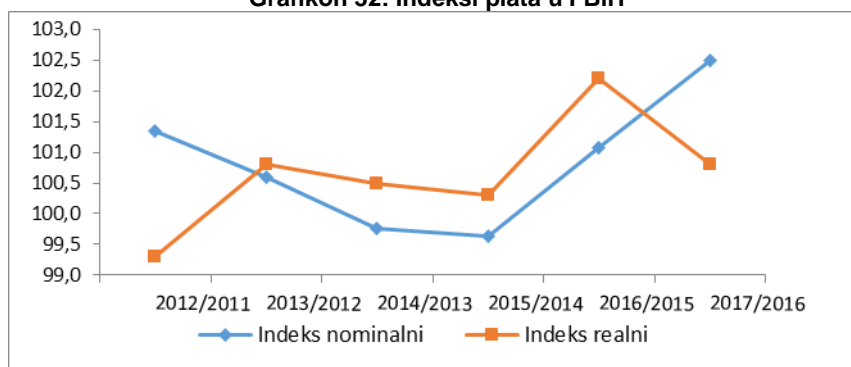
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018), Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

2.10 Plate

U 2017. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 860 KM, ili 2,5% više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plata u FBiH iznosila je 0,8%.

U periodu 2012. – 2017. godine realni rast plata je bio veći od nominalnog, osim u godinama 2012. i 2017., kada je i zabilježen veći rast nominalnih potrošačkih cijena.

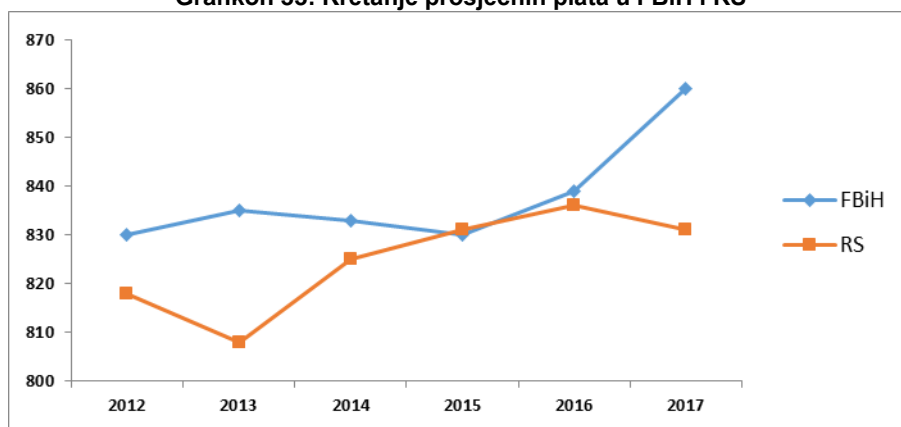
Grafikon 32: Indeksi plata u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Upoređujući entitete, proteklih godina prosječna plata u FBiH je bila viša u odnosu na RS osim 2015. godine kada su plate u entitetima bile izjednačene. U 2017. godini plate u RS su nominalno niže za 0,6%, a realno za 1,1% u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, treba imati u vidu da u RS u platu ulaze i naknade koje su neoporezive u FBiH (od 2002. godine u RS u neto plate ulazi topli obrok i regres).

Grafikon 33: Kretanje prosječnih plata u FBiH i RS

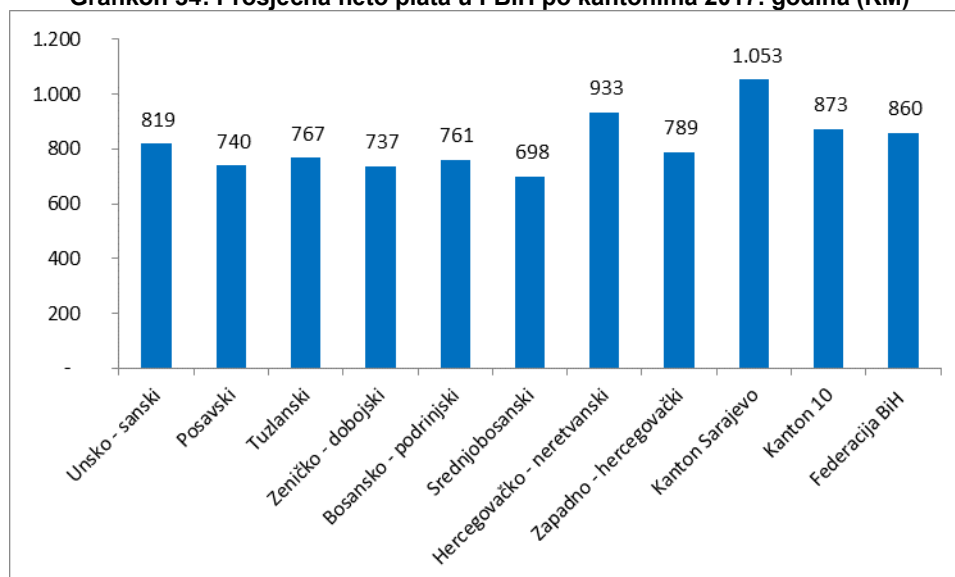

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku)

U 2017. godini u FBiH najviša prosječna isplaćena plata zabilježena je u oblasti Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija u iznosu od 1.609 KM, dok je najniža u hotelijerstvu i ugostiteljstvu u iznosu od 530 KM. Najveće povećanje plate u odnosu na prethodnu godinu zabilježeno je u oblasti Građevinarstvo za 5,4% (sa 537 KM na 566 KM), dok je smanjenje plate zabilježeno samo u djelatnosti Ostale uslužne djelatnosti za 5,8% (sa 1.048 KM na 987 KM).

Gledano po kantonima u FBiH, najviša prosječna neto plata u 2017. godini zabilježena je u Kantonu Sarajevo (1.053 KM), a najniža u Srednjobosanskom kantonu (698 KM). Najveće povećanje prosječne mjesečne plate zabilježeno je u Zapadno-hercegovačkom kantonu za 4%. Smanjenje plata nije zabilježeno niti u jednom kantonu FBiH u izvještajnoj godini.

Grafikon 34: Prosječna neto plata u FBiH po kantonima 2017. godina (KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

U izvještajnoj godini u FBiH radilo se na izvršavanju mjera zacrtanih u Programu ekonomskih reformi 2017 – 2019 i Reformskom agendom 2015 – 2018. Napredovanje u procesu EU integracija je moguće samo uz postizanje konkretnih rezultata u provedbi reformi predviđenih Reformskom agendom i ERP-om, ojačavanje vladavine prava, te unapređenje kvaliteta i učinkovitosti javne uprave.

U skladu sa navedenim planskim dokumentima došlo je do usklađivanja pravnog okvira za funkcioniranje finansijskog tržišta stupanjem na snagu Zakona o bankama, Zakona o osiguranju, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o investicijskim fondovima, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu vrijednosnih papira, Zakona o bankama i Zakona o Agenciji za bankarstvo FBiH, što je pozitivno uticalo na održavanje stabilnog bankarskog sistema. Navedeni zakoni su usklađeni s najboljim evropskim praksama kao i EU direktivama. Utvrđen je Nacrt zakona o dugu, zaduživanju i garancijama, u cilju stvaranja jače kontrole nad zaduživanjem u Federaciji, unapređenja upravljanja rizicima, te utvrđivanja novih limita zaduženosti.

U cilju realizacije stvaranja povoljnijeg ambijenta za poslovanje utvrđeni su Prijedlog Zakona o reviziji i računovodstvu i Prijedlog Zakona o registru finansijskih izvještaja. Novim Zakonom o reviziji i računovodstvu podiže se kvalitet finansijskog izvještavanja i revizije finansijskih izvještaja, uspostavlja se efikasan sistem kontrole kvalitete u reviziji i nadzora nad revizijom i usklađivanje s najboljom međunarodnom praksom u ovoj oblasti, kroz unapređenje sistema obavljanja revizije, što je jedan od preduslova za privlačenje potencijalnih domaćih i stranih investitora.

Važan dio reforme javne uprave u Bosni i Hercegovini jeste razvoj i jačanje sistema i procedura javne unutrašnje finansijske kontrole. S ciljem kvalitetnijeg osposobljavanja za rad unutrašnje revizije, Federalno ministarstvo finansija je provelo dva ciklusa certifikacije unutrašnjih revizora za javni sektor.

Također, usvojen je Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH. Ovim zakonom uređuju se ciljevi i principi razvojnog planiranja i upravljanja razvojem FBiH, kantona i jedinica lokalne samouprave.

Preporuke

- U dugoročnom periodu, sa 37,5% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a;
- U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,2%, dovesti na nivo 7,5% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a;
- Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija;
- Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija, ugovori o djelu, telekomunikacije i komunalne usluge;
- Donijeti srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FBiH;
- Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade);
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave i realnom sektoru.

3. KONKURENTNOST

Prema dokumentu Konkurentnost 2017. Svjetskog ekonomskog foruma Bosna i Hercegovina ima rezultat ocjene 3,87 od ukupno 7 mogućih čime je zauzela 103. mjesto po konkurentnosti ekonomije od ukupno 137 analiziranih zemalja. U odnosu na prethodni izvještaj u kojem se BiH nalazila na 107. mjestu, ove godine je zabilježen napredak za 4 mjesta. Većina oblasti je zabilježila blagi napredak, no finalne ocjene se nisu mnogo promijenile. Prema ovom dokumentu, faktori koji najnegativnije utiču na konkurentnost BH ekonomije su zaštita interesa manjinskih investitora (134. mjesto), kvalitet obrazovnog sistema (131. mjesto), transparentnost državne politike (131. mjesto), broj procedura za pokretanje biznisa (130. mjesto), efikasnost pravnog sistema, (130. mjesto), poresko opterećenje (125. mjesto). U izvještaju je naglašeno da BiH bez odgađanja, mora provesti strukturne reforme, kako bi se dostigao viši nivo konkurentnosti koji predstavlja preduslov za ekonomski rast i toliko željeni rast zaposlenosti.

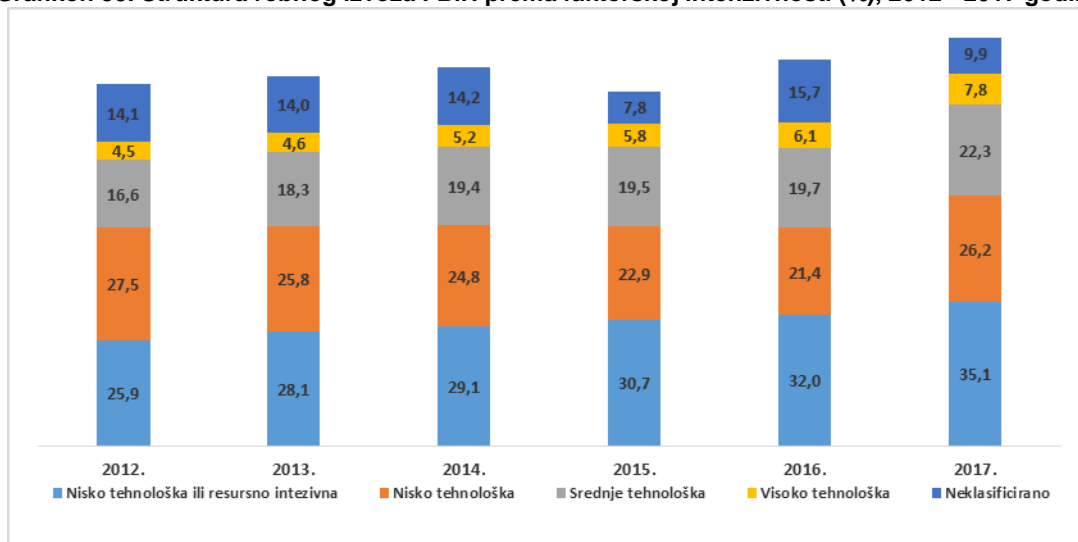
Također, dokument Lakoća poslovanja 2017 („Doing Bussines 2017“) koji radi Svjetska banka istražuje koliko je teško ili lako, lokalnom poduzetniku, prema važećoj zakonskoj regulativi zemlje, otvoriti malo ili srednje preduzeće i poslovati. Lakoća poslovanja daje zbirni rang lakoće poslovanja na osnovu pokazatelja koji utvrđuju mjere i standardne propise tokom životnog ciklusa domaćih malih i srednjih preduzeća. Prema ovom dokumentu, od 190 zemalja BiH je rangirana na 81. mjestu, i dalje je najlošije plasirana od svih zemalja u regionu. To govori da su poslovno okruženje, zakonska regulativa, administracija, finansijski sektor, poreska politika, lakoća investiranja i drugi indikatori najlošiji u regionu. Prema ovom dokumenta, BiH je veoma loše ocjenjena u sljedećim oblastima: Početak poslovanja 174, Dobijanje građevinskih dozvola 170, Priklučenje električne energije 123, Poreska politika 133 i Izvršenje ugovora 64. Po sveukupnoj lakoći poslovanja najbolje rangirana zemlja u regiji je Makedonija na 10. mjestu, Kosovo 60, Crna Gora je na 51, Srbija 47, Hrvatska 43.

Konkurentnost Federacije BiH značajno zaostaje za zemljama u regionu. Analizirajući izvoznju orijentaciju Federacije BiH, izdvojene su slijedeće grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti i to:

- Resursima intenzivni proizvodi, primarni proizvodi
- Nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, nisko tehnološki
- Tehnološki intenzivni proizvodi, srednje tehnološki
- Ljudskim kapitalom intenzivni proizvodi, visoko tehnološki

Proizvodi niskog nivoa dodane vrijednosti, niskog stepena finalizacije obuhvataju prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivne proizvode, pri čemu se stupanj finalizacije povećava krećući se od prve ka trećoj grupi proizvoda. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Važno je naglasiti da je dominantno učešće tehnološki intenzivnih proizvoda u strukturi izvoza, karakteristika gotovo svih ekonomski razvijenih zemalja, te je stoga cilj povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu.

Grafikon 35. Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2012 - 2017 godine

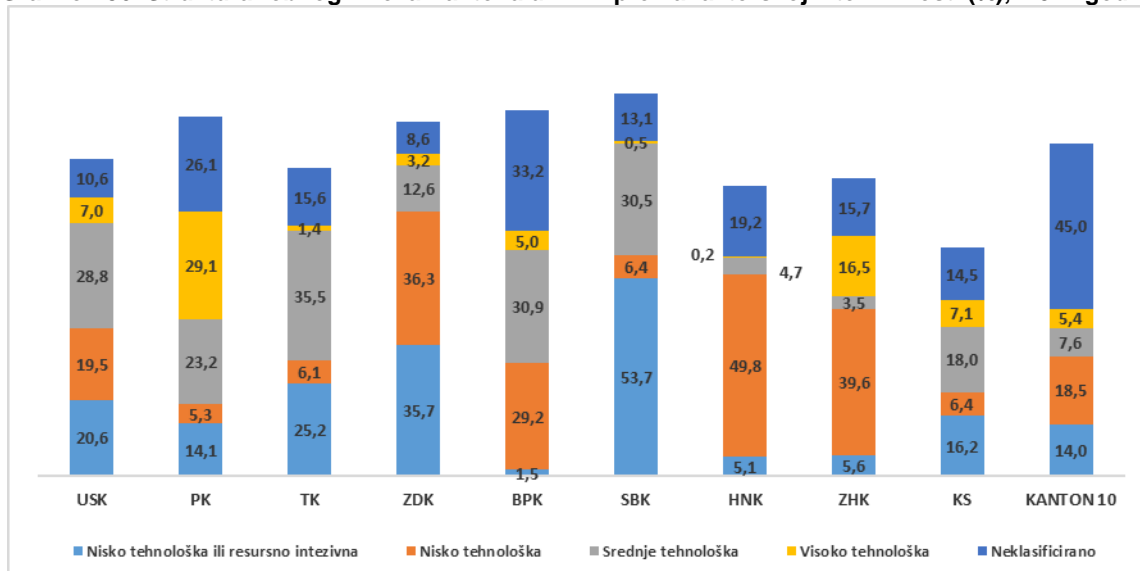

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Iz Grafikona 35 vidljiv je rast udjela resursnih proizvoda u ukupnom izvozu od 25,9% u 2012. do 35,1% u 2017. godini. U istom periodu, udio proizvoda intenzivnih sa niskokvalificiranim radom u ukupnom uvozu kreće se od 27,5% u 2012. godini do 26,2% u 2017. godini. Ovakvi rezultati izvoza pratili su blagi rast izvoza srednje tehnoloških proizvoda, sa 16,6% na 22,3% i rast udjela visoko tehnoloških proizvoda sa 4,5% u 2012. godini, na 7,8% u 2017. godine.

Faktorska intenzivnost izvoza kantona prikazana je na grafikonu ispod. Na bazi rezultata faktorske intenzivnosti po kantonima može se zaključiti kako je izvoz nisko tehnoloških proizvoda najznačajniji u ZDK, SBK, HNK i ZHK.

Grafikon 36. Struktura robnog izvoza Kantona u FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2017 godine

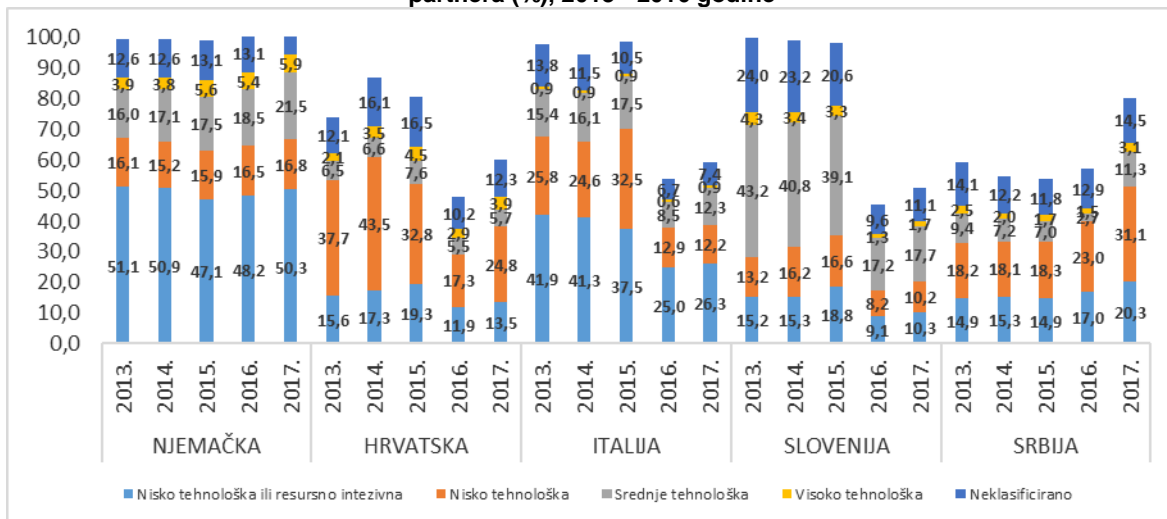

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017

U 2017. godini izvoz po kantonima sa višom dodanom vrijednosti, naspram onih niže dodane vrijednosti, najznačajniji je bio u PK i ZHK. Analizirajući strukturu izvoza prema tehnološkoj intenzivnosti Federacije BiH sa pet najznačajnijih izvoznih partnera u 2017. godini, može se zaključiti kako udio izvoza visoko-tehnoloških proizvoda u Njemačku,

Srbiju i Hrvatsku raste. Čak 17,5% izvezenih visoko-tehnoloških proizvoda u pet analiziranih zemalja, izvozi se u Njemačku, a najmanje ovih proizvoda, je izvezeno u Italiju. Srednje tehnoloških proizvoda najviše izvezeno u Sloveniju, dok je u Hrvatsku najviše izvezeno radno-intenzivnih proizvoda.

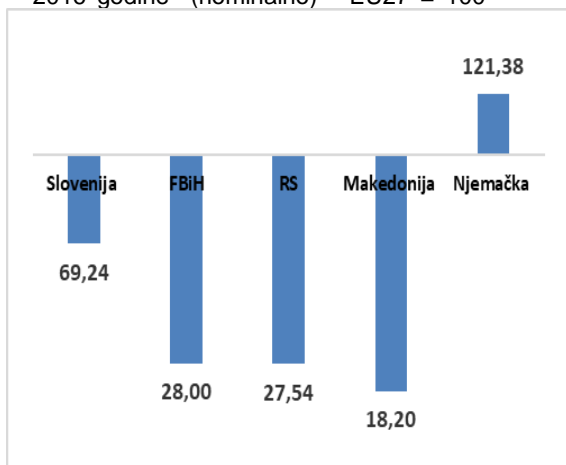
Grafikon 37. Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti, 5 najvećih zemalja izvoznih partnera (%), 2013 - 2016 godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

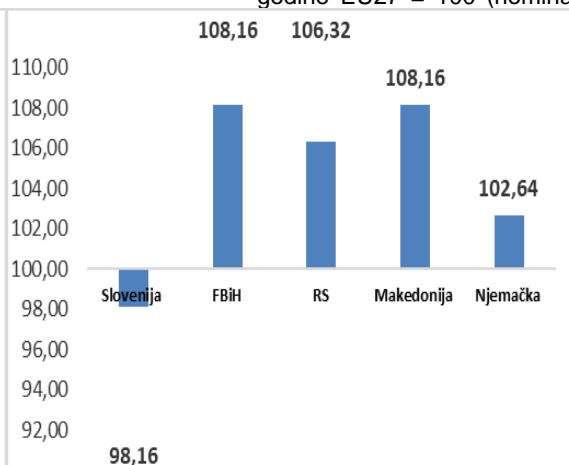
Prikazana faktorska struktura uveliko je definirala dosadašnji slab rast izvoza, što je i ograničavajući faktor budućega rasta jer je supstitucija nisko tehnološki intenzivnih proizvoda proizvodima srednje i visoko tehnološki intenzivnim proizvodima, spora i nedovoljna. Izvoznici FBiH su u nezavidnom položaju u odnosu na konkurente. Potražnja za visoko tehnološki intenzivnim proizvodima najbrže raste, a naši izvoznici imaju veoma nisku konkurentnost u odnosu na zemlje u regionu, te zbog toga bilježimo mali rast izvoza visoko tehnoloških proizvoda.

Grafikon 38. Produktivnost rada
2016 godine (nominalno) EU27 = 100

Izvor: (EUROSTAT, 2017);
(FZS, 2017);
Obrada: (FZZPR, 2018)

Grafikon 39. Troškovna konkurentnost 2016
godine EU27 = 100 (nominalno)

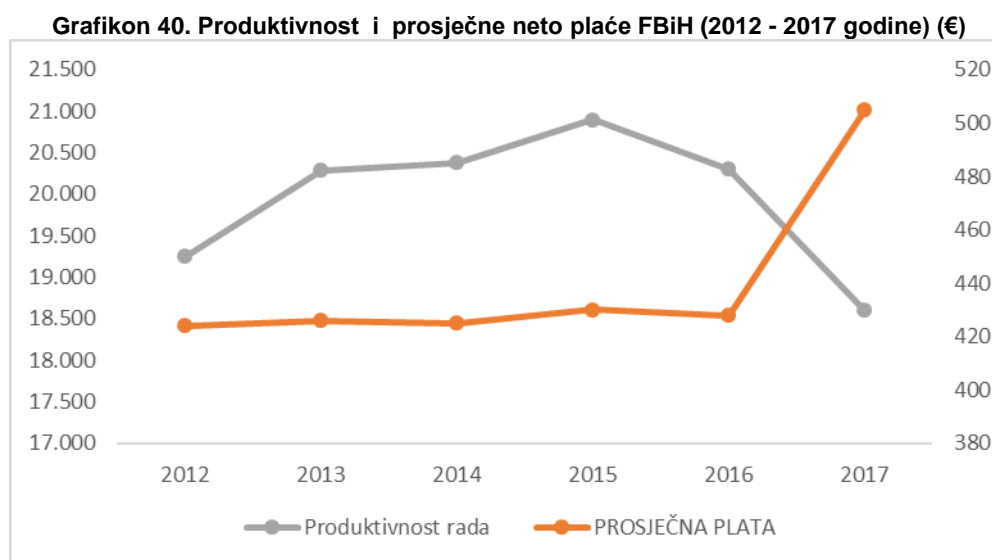

Izvor: (EUROSTAT, 2018);
(FZS, 2018)
Obrada: (FZZPR, 2018)

Produktivnost rada mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju, u odnosu na prosjek EU28.

Produktivnost FBiH dostigla nivo od 28% i niža je u odnosu na prethodnu godinu kad je iznosila 32,78% EU28 prosjeka.

Analiza konkurentnosti s aspekta troškova rada (omjer BDP-a i sredstava za zaposlene) ukazuje kako FBiH u odnosu na prosjek EU i sve zemlje u regionu, ima nepovoljnu konkurentsku poziciju. Stoga su zemlje regiona atraktivnije za privlačenje stranog kapitala. Jedan od osnovnih uslova racionalnog funkcioniranja ekonomije u dugom periodu je troškovna konkurentnost pri čemu rast troškova plaća mora proizlaziti iz rasta produktivnosti.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Minimalna bruto plaća u FBiH u 2017. godini iznosila je oko 315 eura, u Srbiji oko 282 eura, a u Hrvatskoj oko 439 eura. Ilustracije radi, u zemljama EU minimalne plaće u 2016. godini iznosile su: Bugarska 260, Rumunija 276, Latvija 430, Litvanija 400, Slovačka 480, Estonija 500, Mađarska 418, Češka 468 eura.¹²

3.1 Kompetentnost ljudskih resursa

U modernom društvu, koje karakteriziraju kratki ciklusi promjene tehnologije (3-5 godina), konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju su stalni izazov u svim društvima neovisno od stepena njihove razvijenosti.

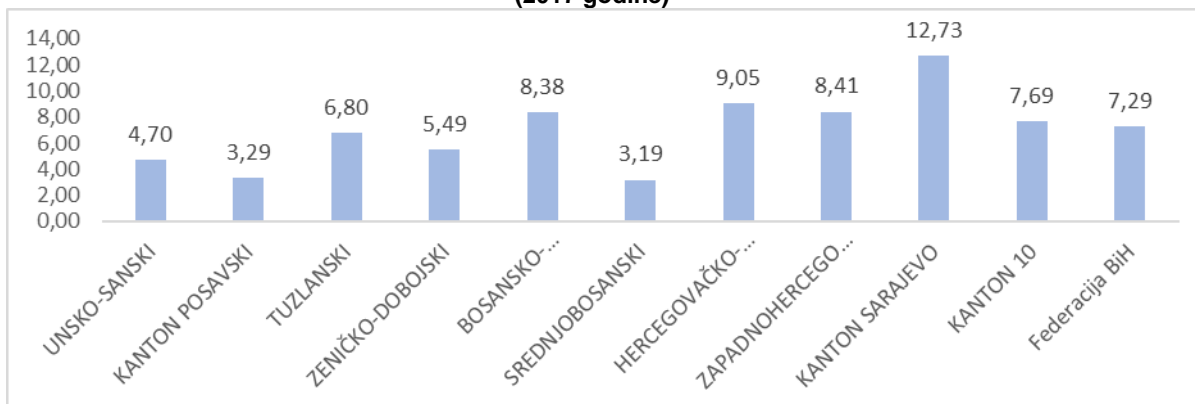
Obrazovnu strukturu radnosposobnog stanovništva u FBiH u poslednjih 5 godina prati pozitivan trend, u smislu da se smanjuje broj radnosposobnog stanovništva sa osnovnom školom i niže, što je praćeno povećanjem radnosposobnog stanovništva sa srednjom i visokom školom. Kako se tokom vremena obrazovna struktura unapređuje, tako se i neaktivnost radnosposobnog stanovništva smanjuje, što bi trebalo rezultirati konkurentnijom radnom snagom.

Analiza oglasa u službama za zapošljavanje, internet portalima i medijima pokazuje da je i dalje na tržištu rada Federacije BiH najveća potražnja za farmaceutima, pravnicima,

¹² EUROSTAT

ekonomistima, komercijalistima, menadžerima prodaje i prodavačima, IT stručnjacima, a veliko zanimanje je i za knjigovođama, računovođama i raznim drugim ekonomskim zanimanjima, kao i za ljekarima, nastavnim kadrom, te inženjerima različitih profila.

Grafikon 41. Udio nezaposlenih sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih u FBiH po kantonima (2017 godine)

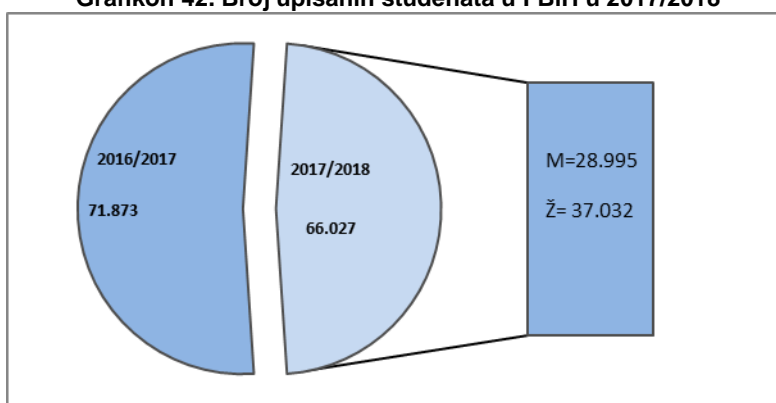
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Većina poslodavaca, osim radnog iskustva, kao uvjet za zasnivanje radnog odnosa traži dodatna znanja i vještine, kao što je poznavanje rada na računaru i stranog jezika uglavnom engleskog, ali i posjedovanje vozačke dozvole B kategorije.

Ako se analizira nezanemariv udio nezaposlenih sa VSS u ukupnom broju nezaposlenih, može se izvesti zaključak kako se radi o kadrovima koji svojim kompetencijama ne zadovoljavaju zahtjeve poslodavaca. Udio nezaposlenih osoba sa visokom stručnom spremom u ukupnom broju nezaposlenih najniži je u Srednje bosanskom kantonu i iznosi 3,19% a najviši u Sarajevskom kantonu i iznosi 12,73%.

U 2017/2018 školskoj godini je nešto manji broj upisanih studenata nego 2016/2017, dok je spolna struktura studenata na strani žena i to sa udjelom od oko 56,0%.

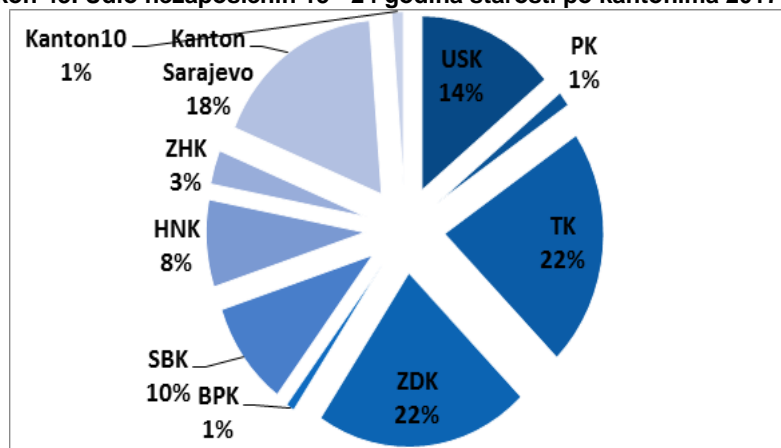
Grafikon 42. Broj upisanih studenata u FBiH u 2017/2018

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017

Broj nezaposlenih mladih (15 do 24 godina starosti) po kantonima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih, i dalje je najviši je u Tuzlanskom kantonu (22,0%) i ZDK (22%), te u Unsko-sanskom kantonu (14%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Bosansko-podrinjskom (1%) i Zapadno-hercegovačkom (3,0%).

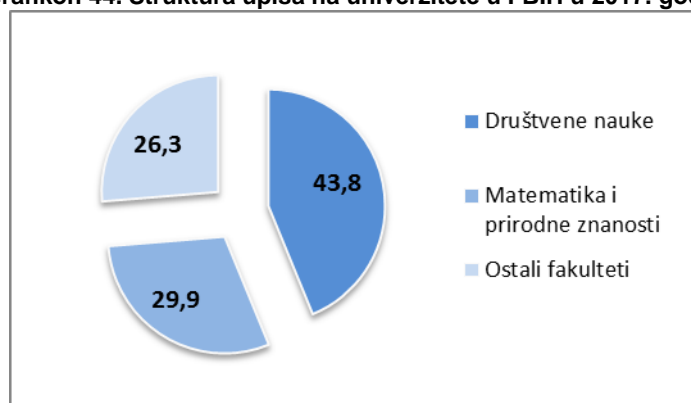
Grafikon 43. Udio nezaposlenih 15 - 24 godina starosti po kantonima 2017 godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika zadržao se na 31 i u 2017. godini, koliko je bilo i godinu ranije. Prosječno vrijeme studiranja je i dalje 7 godina (na nivou iz 2012. godine), što je dva puta duže nego u EU i zaslužuje tretman ozbiljnog problema u sektoru obrazovanja.

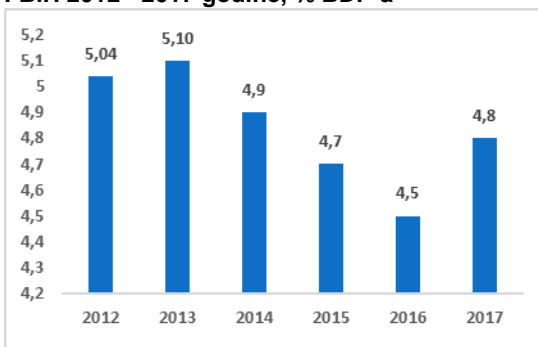
Grafikon 44. Struktura upisa na univerzitete u FBiH u 2017. godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

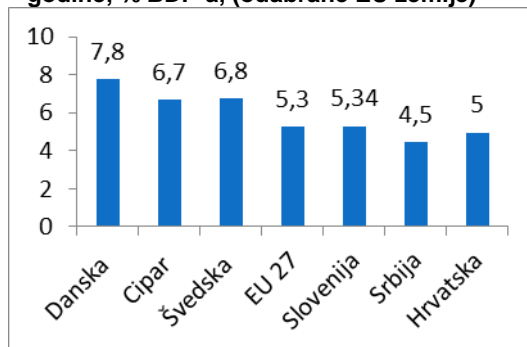
Veliki broj studenata napušta studije, dok i dalje jako mali broj 11,7% završava fakultete u roku. Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe BiH, niti definisane globalne i EU trendove. U FBiH, 29,9% upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je znatno niže u odnosu na potrebe i znatno niže u odnosu na društvene i ostale grupe fakulteta. Evidentna je tražnja za diplomiranim inženjerima informatike i elektronike i malo ih je na evidenciji nezaposlenih, kao i diplomiranih inženjera telekomunikacija, saobraćaja, geodezije, geologije i građevine. U FBiH postoje 67 javnih visoko školskih ustanova, nekoliko namjenskih istraživačkih instituta (primjer u metalurgiji i poljoprivredi), te nedovoljan broj industrijskih laboratorija. Izdvajanja za oblast obrazovanja u odnosu na BDP Federacije u periodu 2010 - 2013. godine bilježe blagi rast, dok je u 2014., 2015. i 2016. godini zabilježen pad izdvajanja za obrazovanje, da bi se ova izdvajanja u 2017. godini vratila na nivo 2014. godine.

Grafikon 45. Rashodi za obrazovanje FBiH 2012 - 2017 godine, % BDP-a¹³

Izvor: (FZS, 2016);
Obrada: (FZZPR, 2017)

Grafikon 46. Rashodi za obrazovanje 2014 godine, % BDP-a, (odabrane EU zemlje)

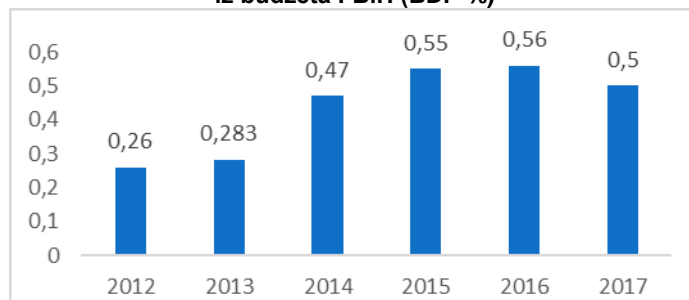
Izvor: (EUROSTAT, 2014); Obrada: (FZZPR, 2017)

Prema dokumentu Konkurentnost 2017. – 2018. godine Svjetskog ekonomskog foruma, u podindikatoru kvaliteta obrazovnog sistema, BiH se nalazi na 131. mjestu od 137 ocjenjenih zemalja. Prema stopi upisa osnovnog obrazovanja BiH je na 43. mjestu, na 78. je mjestu prema upisu u srednje škole, a prema upisu na fakultete na 60. mjestu, što ipak predstavlja dobru podlogu za usavršavanje kadrova koji mogu doprinijeti povećanju proizvodnje visoko-tehnoloških proizvoda koji imaju najveću dodanu vrijednost, a zahtijevaju izuzetna znanja tehničkih nauka. Sa druge strane, stanje u oblasti obrazovanja ukazuje da na sceni imamo ekspanziju visokoškolskih ustanova, posebno u oblasti ekonomije i menadžmenta, nerijetko bez odgovarajuće kadrovske osnove, što dovodi do izvlačenja preostalog kadra iz naučno-istraživačkih institucija i do smanjenog interesovanja mladih ljudi za bavljenje naučno-istraživačkim radom i specijalizacijom u oblasti nauke. Sagledavanje stanja u oblasti kompetentnosti ljudskih resursa ukazuje da zahtjevi tržišta rada nisu usklađeni sa ponudom radne snage kojom raspolaže Zavod za zapošljavanje i koju kreira obrazovni sistem. Naučno-istraživačka infrastruktura opterećena je neadekvatnim kadrovskim rješenjima i nedovoljnim privrednim ulaganjima u istraživačke projekte.

3.2 Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

Prema zadnjim raspoloživim podacima EUROSTAT-a za 2016. godinu, EU izdvajanja za nauku se kreću između 0,47 – 2,94% BDP-a.

Grafikon 47. Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje 2012 – 2017 godinu iz budžeta FBiH (BDP %)

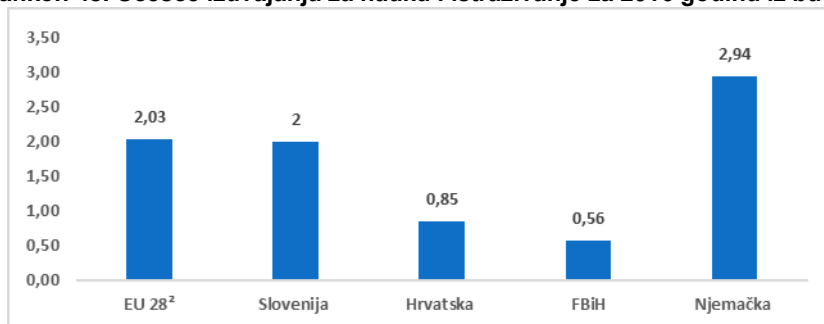

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

¹³ Izdvajanja iz budžeta kao procenat BDP-a, dobivena na bazi podataka o Konsolidiranom budžetu za obrazovanje u FBiH, Ministarstvo financija FBiH za 2014. godinu

U 2016.godini godini Slovenija je za ove svrhe izdvojila 2,0%, Njemačka 2,94%, i Hrvatska 0,85% BDP dok je za razvoj i istraživanja u istoj godini, FBiH izdvojila 0,56% BDP-a, a u 2017. godini 0,5%.

Grafikon 48. Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje za 2016 godinu iz budžeta(% BDP-a)

Izvor: (EUROSTAT, 2016);

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Analizom statističkih podataka o odobrenim patentima Evropskog Ureda za patente za 2017. godinu, može se vidjeti kako u BiH i dalje nema značajnog pomaka u broju odobrenih patenata. Njemačka se i dalje nalazi na prvom mjestu sa 18.813 odobrenih patenata, zatim Švicarska sa 3.929 i Austrija sa 1.465. BiH u 2017. godini nema odobrenih patenata i značajno zaostaje za zemljama u regionu, posebno Slovenijom koja ima 92 odobrena patenta, dok Srbija ima 1, a Hrvatska 6 odobrenih patenata.

Tabela 8. Ukupan broj odobrenih patenata u pojedinim zemljama EU zone i zemalja regiona 2012 - 2017 godine po EPO¹⁴

Zemlja	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Austrija	796	837	891	1.040	1.370	1465
Bosna i Hercegovina	1	1	0	1	0	0
Belgija	743	736	723	873	1.114	1215
Bugarska	5	5	7	7	11	22
Švicarska	2.597	2.668	2.794	3.041	3.910	3929
Češka	56	67	66	74	95	124
Njemačka	13.315	13.425	13.086	14.114	18.728	18.813
Danska	565	608	599	698	1.033	1.076
Hrvatska	11	7	7	6	5	6
Srbija	2	3	2	0	1	1
Slovenija	38	52	51	65	80	92
Slovačka	13	5	11	11	15	18

Izvor: (EPO, 2016);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U Federaciji BiH, dio budžeta namjenjen za podršku istraživačko-razvojnima u 2017. godini iznosio je 10.511.000 KM¹⁵, što je nešto manje u odnosu na 2016. godinu kad je taj iznos bio 11.468.900 KM.

¹⁴ European Patent Office

¹⁵ Izvještaj Federalnog zavoda za statistiku koji je počeo sa praćenjem budžetskih izdvajanja za obrazovni sektor i sektor Istraživanja i razvoja

Tabela 9. Udio inovativnih poduzeća u odnosu na ukupan broj poduzeća EU, 2014

Zemlja	Udio inovativnih poduzeća EU, 2014
European Union (sve zemlje članice)	49,1
Njemačka	67,0
Hrvatska	39,7
Slovenija	45,9
Makedonija	36,0
Srbija	42,2

Izvor: (EUROSTAT, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Istovremeno, Republika Srpska je za ove namjene izdvojila oko 3.100.000KM miliona budžetskih sredstava. U izvještajnoj godini Federalni zavod za statistiku je prema svojim strateškim ciljevima ali i prema EUROSTAT-ovim zahtjevima počeo za praćenjem malih, srednjih i velikih poduzeća i njihovim inovativnim aktivnostima, što je sukladno praćenju statistike izdavnja za sektor istraživanja i razvoja.

Kao što je i vidljivo u narednoj tabeli, u Federaciji BiH su vrlo slični pokazatelji kao u pojedinim zemljama EU kada je u pitanju ukupan udio inovativnih poduzeća. Ovaj pokazatelj kreće se otprilike na nivou Hrvatske gdje je udio inovativnih poduzeća 39%, dok je taj pokazatelj u Srbiji 42%, a na nivou EU je 49,1.

Tabela 10. Poduzeća prema vrsti inovativnih aktivnosti i veličina poduzeća FBiH, 2012 - 2014

Veličina preduzeća	Ukupno	Ukupno		Samo tehnološki inovativna preduzeća		Samo netehnološki inovativna preduzeća		Tehnološki inovativna i netehnološki inovativna preduzeća	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
UKUPNO	3442	1335	38,8	65	4,9	734	55	535	40,1
Mala	2671	963	28	53	5,5	586	60,8	325	33,8
Srednja	642	297	8,6	11	3,7	116	39,1	171	57,4
Velika	129	38	1,1	2	5,2	32	84,2	22	53,5

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Postojeći zakoni koji tretiraju oblast naučno-istraživačke djelatnosti u BiH, omogućavaju osnivanje i razvoj svih institucionalnih oblika navedenih u slijedećoj tabeli:

Tabela 11. Naučno - istraživački kapacitet u FBiH

Naučne institucije	Naučno-istraživačke organizacije	Organizacije za transfer tehnologije	Organizacije povezivanja
Univreziteti/fakulteti		Centri za transfer tehnologija	Istraživačko – razvojne jedinice
Naučno-istraživački instituti	Istraživačko-razvojni instituti	Inovacioni centri	Naučno-tehnološki parkovi
Naučno-istraživački centri	Istraživačko-razvojni centri		Naučno-tehnološki inkubatori
Naučno-istraživačke laboratorije	Istraživačko-razvojne laboratorije		

Osnovni problem postojećih instituta je kadrovska struktura, koja ne nudi osnovu za ozbiljan naučno-istraživački rad, a modernizacija i osposobljavanje instituta za rad u

naučno-istraživačkom sektoru je vrlo kompleksan i zahtjevan posao (Federalno ministarstvo obrazovanja, 2011).

Tabela 12. Zaposleni na poslovima IR prema sektorima i polu, 2013 - 2016

	Ukupno	POSLOVNI SEKTOR	VISOKO OBRAZOVANJE	DRŽAVNI SEKTOR
2016	2033	219	1656	158
2015	2110	155	1759	196
2014	2158	37	1960	161
2013	1073	204	777	92

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Federalni zavod za statistiku je prije godinu dana, prema zahtjevima EUROSTATA, počeo sa evidencijom broja uposlenih na poslovima razvoja i istraživanja. Tako je prema podacima FZS-a broj uposlenih u ovom sektoru imao blagi pad nakon 2014 godine. Najveći broj istraživača je u visoko školskom sektoru (81,4%) a potom u poslovnom (10,8%) i tek 7,8% se nalazi u državnom sktoru.

Prema nalazima dokumenta Konkurentnost 2017. – 2018. godine, rang BiH po XII stubu konkurentnosti koji obuhvata inovativnost, odnosno kapacitet inovativnosti je 132. od 137 zemalja. Što se tiče koristi od patenata, Bosna i Hercegovina se nalazi na 65. mjestu.

3.3 Jedinствен ekonomski prostor

U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je, pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurentnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj Uniji. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je nastavila ispunjavati reformske prioritete kako je definirano u Reformskoj agendi. Ti prioriteti su uključivali usvajanje zakona u oblastima kao što su tržište rada, fiskalna odgovornost i poslovno okruženje. Nedovoljna politička podrška za cjelodržavne reforme i fragmentacija javne službe ometaju napore u pravcu institucionalnih i zakonodavnih reformi.

Jedna od značajnijih preporuka Evropske komisije iz 2015. godine odnosila se na novi cjelodržavni okvir. U tom smislu napravljen je značajan pomak pa je u Federaciji BiH usvojen Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem. Nedostatak cjelodržavnog srednjoročnog planiranja politika je ozbiljna prepreka javnom nadzoru nad radom vlada. Na državnom i entitetskim nivoima osiguran je određeni nivo transparentnosti putem javno dostupnih izvještaja i objavljivanjem vladinih planova i sažetaka odluka. Međutim, javno dostupni izvještaji ne omogućuju uporednu analizu dostignuća i uporedbu sa konkretnim ciljevima politike. Isto tako, uvedeni su određeni elementi kreiranja politika i izrade propisa na inkluzivan način i na temelju dokaza, ali je potrebno dodatno poboljšati kvalitet politika i zakonodavnih prijedloga.

Bosna i Hercegovina je relativno liberalna po pitanju priliva kapitala. Pravni okvir tek treba uskladiti sa pravnom stečevinom EU. Što se tiče stranih investicija, nedostaje koordinacije na nivou države u pogledu formulisanja i provođenja regulatorne reforme pravnih propisa.

Tržišta kapitala i dalje trpe zbog komplikovanih ekonomskih uvjeta i funkcionišu na relativno niskim nivoima. Tržište vrijednosnim papirima predstavlja glavnu pokretačku polugu razvoja jer je u oba entiteta posljednjih godina povećana razmjena sredstava putem domaćeg tržišta kapitala. Unaprjeđenje jedinstvenog ekonomskog prostora bi učinilo zemlju znatno privlačnijom za strane investitore.

Ostvaren je određeni napredak u obrazovanju. U martu je usvojen strateški dokument na državnom nivou kojim su definisani prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016 - 2026. Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u području industrijske i politike malih i srednjih preduzeća. Postignut je određeni napredak u ovoj oblasti u izvještajnom periodu.

Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je izdao akreditacije za ukupno 62 tijela za ocjenjivanje usklađenosti sa propisima EU. Zakon o akreditaciji je potrebno izmijeniti, kako bi bio u cjelosti usklađen sa pravnom stečevinom EU. Potrebno je osigurati ulogu akreditacije u ovlašćivanje tijela za ocjenjivanje usklađenosti na državnom i entitetskom nivou.

Što se tiče politike malih i srednjih preduzeća (MSP), ostvaren je određeni napredak ka uspostavljanju cjelodržavne mreže za izvještavanje o provedbi Akta o malim preduzećima. U februaru 2016. godine Vijeće ministara BiH usvojilo je izvještaj o provedbi Akta o malim preduzećima. Takođe, Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je dodijeljena koordinaciona uloga, nakon čega je u aprilu imenovan novi državni koordinator. Sporazum sa EU o učešću u Programu EU za konkurentnost malih i srednjih preduzeća (COSME) potpisan je u junu 2016. Bosna i Hercegovina će moći da pristupi sredstvima COSME programa kada proces ratifikacije bude završen.

Preporuke

- Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip);
- Izvršiti reviziju stečajnog zakonodavstva u cilju skraćivanja stečajnog postupka i opstanka zdravih dijelova privrednih subjekata;
- Djelimična privatizacija BH Telekom (manjinski dio), sa ciljem povećanja konkurentnosti;
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu;
- Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja;
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulirati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate;
- Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.

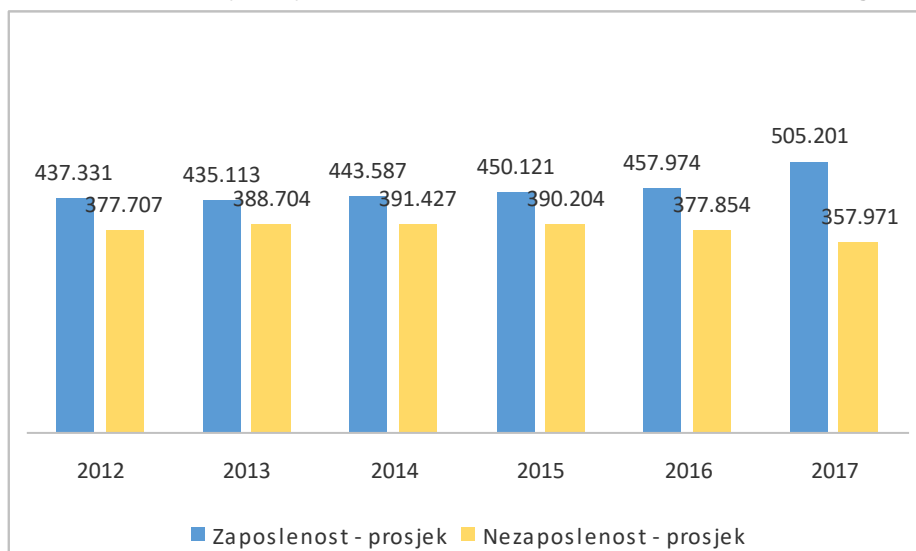
4. ZAPOŠLJAVANJE

Bosna i Hercegovina a samim tim i Federacija BiH je suočena sa velikim izazovima. Potrebno je restrukturirati nacionalnu ekonomiju i dovesti je na put održivog rasta, obnoviti potražnju za radnom snagom i povećati zaposlenost, te se boriti sa nezaposlenošću, rastućom nejednakošću. Međutim to nije nimalo jednostavan niti lagan zadatak. Jedan od osnovnih makroekonomskih ciljeva svakako je dostizanje nivoa pune zaposlenosti a to je stanje u kojem svi koji to žele, mogu naći posao, što predstavlja imperativ funkcionisanja privrede države koja teži blagostanju. Pitanje zapošljavanja tj. ostvarivanje ciljanog nivoa zaposlenosti je veoma važno, posebno kada je riječ o politici zapošljavanja posmatrano s aspekta jednog od instrumenata ekonomske politike.

Prioriteti za poboljšanje stanja u oblasti zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta, bolje funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja provedene kroz politiku zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2017. godini iznosio je 505.201, što je u odnosu na 2016. godinu više za 47.227 uposlenih ili 9,35%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2017. godini dostigao 80,06% nivoa iz 1991. godine. Stepenn zaposlenosti u 2017. godini iznosio je 30,2% (mjereno u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost).

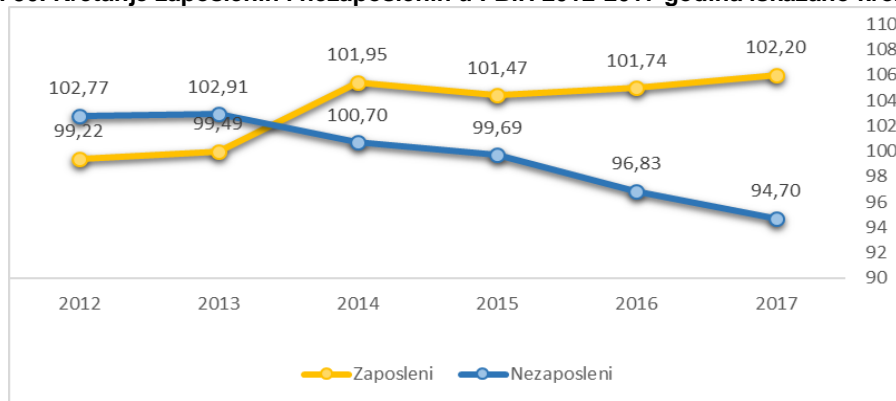
Grafikon 49. Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2012. - 2017. godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017

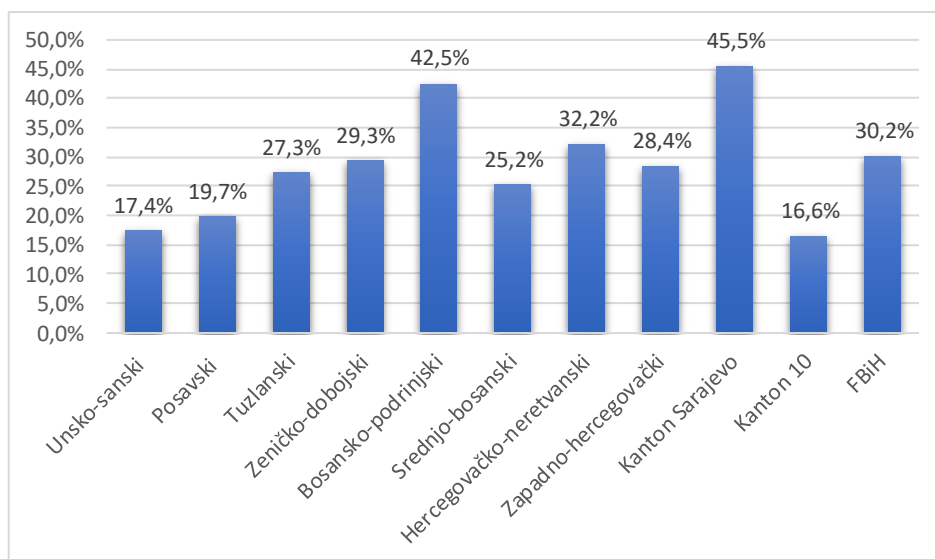
Grafikon 50. Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2012-2017 godina iskazano kroz indekse

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017

Gledajući po kantonima, u 2017. godini najveći broj zaposlenih imao je Sarajevski kanton (144.223), zatim Tuzlanski (93.445), Zeničko-dobojski (79.408), a dva kantona sa najmanjim brojem zaposlenih su Bosansko-podrinjski (7.110) i Posavski kanton (6.415). Najveću stopu zaposlenosti imao je Sarajevski kanton (45,5%), zatim Bosansko-podrinjski (42,5%), Hercegovačko-neretvanski (32,2%), Zeničko-dobojski (29,3%), Zapadnohercegovački (28,4%). Stepenn zaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u četiri kantona (SAK, HNK, ZHK i BPK), dok je ispod prosjeka FBiH, stepenn zaposlenosti ostvaren u preostalim šest kantona.

Grafikon 51. Stopa zaposlenosti po kantonima, 2017. godina

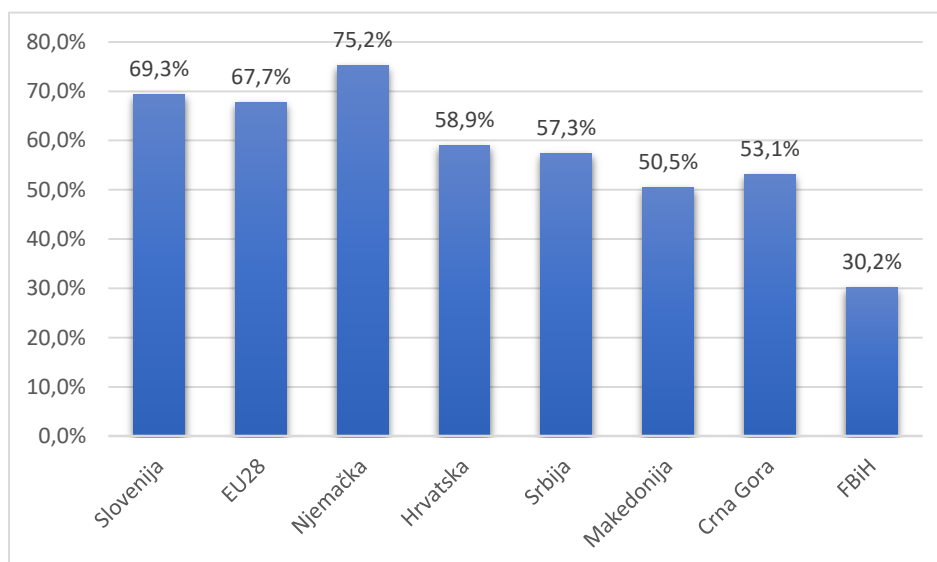

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

FBiH ima najmanju stopu zaposlenosti¹⁶ u okruženju. Stopa zaposlenosti u FBiH (30,2%) je značajno manja od evropskog prosjeka (67,7%). Od zemalja u širem regionu, Njemačka je imala najvišu stopu zaposlenosti 75,2%, dok je od zemalja užeg regiona najvišu stopu zaposlenosti u 2017. godini imala Slovenija 68,3%.

¹⁶ Stopa zaposlenosti prosjeka EU28 u 2017. godini iznosi 67,6 %, Bugarske 66,9%, Rumunije 63,9 %, Mađarske 68,2% i Slovačke 66,2 %

Grafikon 52. Stopa zaposlenosti u regionu, 2017. godina

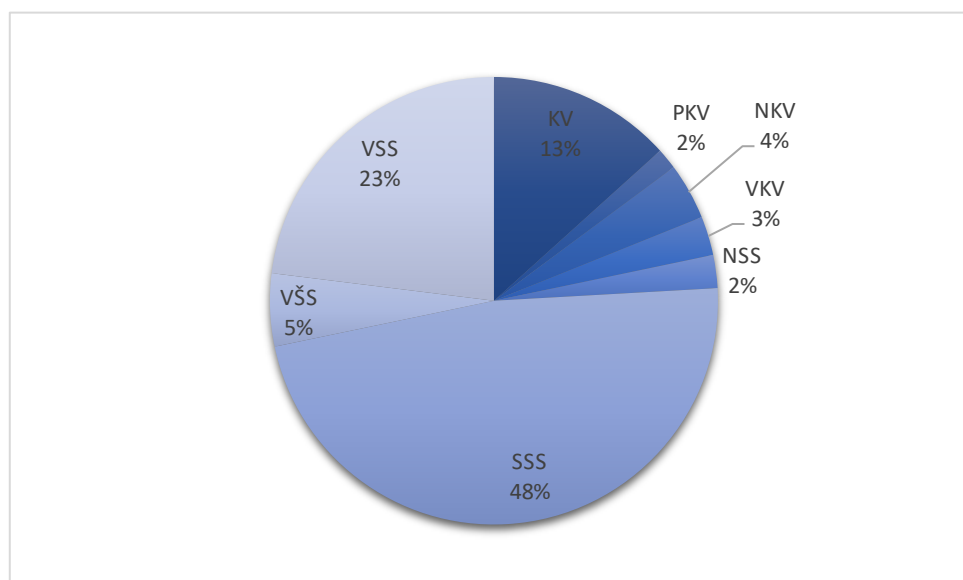
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani u Strategiji Evropske komisije: pametan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama), održivi rast (resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Najveće učešće zaposlenih u FBiH u 2017 godini prema stepenu stručnog obrazovanja odnosi se na SSS spremu (48%), VSS (23%), KV (13%), VŠS (5%), NKV (4%), VKV (3%), NSS (2%), PKV (2%).

Grafkon 53. Stepenn stručnog obrazovanja zaposlenih u 2017.godini

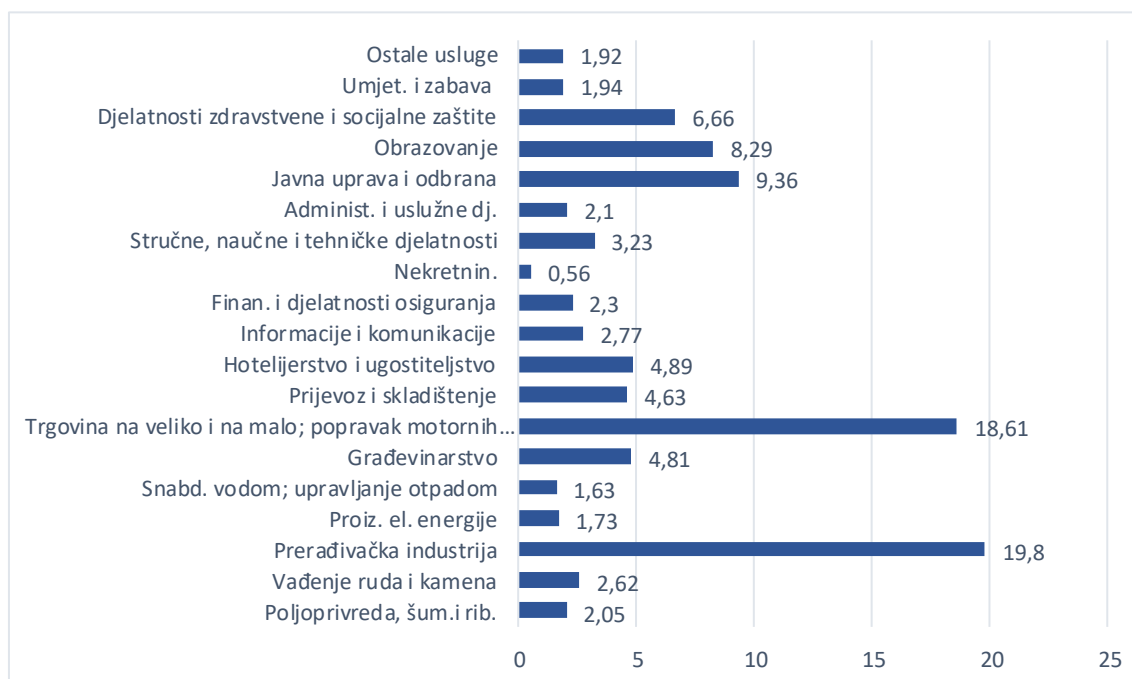
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Nedostatak stručnih vještina uveliko je rezultat nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije), cjeloživotno učenje, zastarjelost programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, niskog učešća zaposlenih i

nezaposlenih u profesionalnim obukama, nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana

Grafkon 54. Zaposlenost u FBiH po područjima djelatnosti u 2017. godini (%)

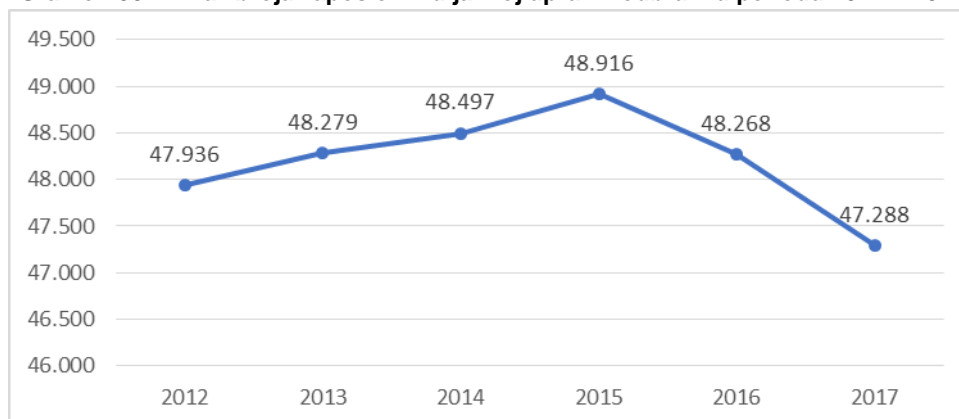
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Analiza zaposlenih radnika prema područjima djelatnostima značajna je jer pokazuje koja područja najviše doprinose zaposlenosti. Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (100.052 ili 19,8% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (94.058 ili 18,6 %), javna uprava i odbrana (47.288 ili 9,3 %). Ova tri područja zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Posmatrano po područjima najveći rast broja zaposlenih u 2017. godini evidentiran je u prerađivačkoj industriji (11.432 ili 12,9%), trgovini na veliko i malo (11.452 ili 13,9%).

Grafkon 55. Prikaz broja zaposlenih u javnoj upravi i odbrani u periodu 2012 – 2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U 2017. godini je došlo do smanjenja broja zaposlenih u području javne uprave i odbrane (47.288 ili 980 manje, odnosno manje za 2,0%), što svakako treba zahvaliti moratoriju na zapošljavanje u javnim institucijama i javnim preduzećima.

Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasljeđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržišta, nedostatak strukturnih reformi i dr.). Također, potrebno je napraviti razliku između registrirane nezaposlenosti i nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi. Razlika u podacima i stopama proizlazi iz činjenice da je veliki broj neaktivnih osoba ili neformalno zaposlenih osoba registrovan na biroima za zapošljavanje kao nezaposlen radi zdravstvenog osiguranja.

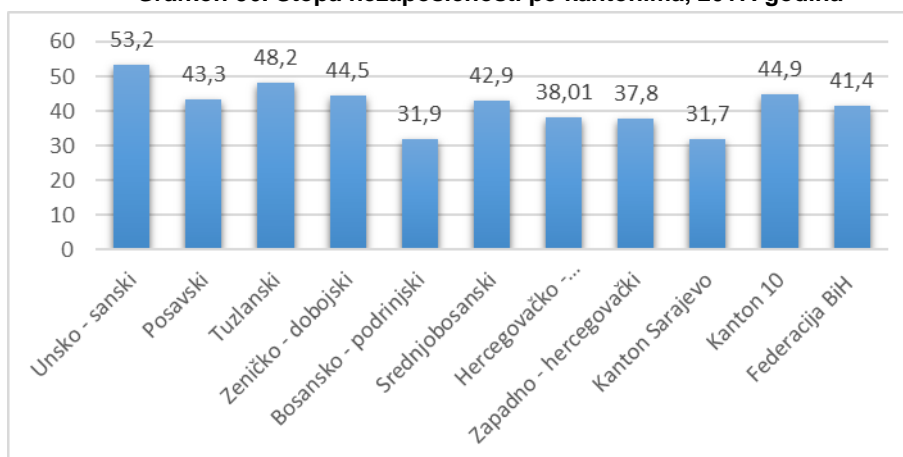
U FBiH dvije petine nezaposlenih ne radi duže od pet godina, a samo četvrtina kraće od godinu dana. Znači da nije u pitanju ciklična, već strukturna nezaposlenost, kod koje su šanse za ponovno zapošljavanje sve manje jer nastaje kao posljedica nesklada između strukture ponude i tražnje za radnom snagom i rješava se dugoročnim strukturnim reformama na tržištu rada. Posebno su pogođeni mladi ljudi koji velikim dijelom godinama ne uspijevaju da se uključe na tržište rada. Međutim, ono što posebno brine je veliki broj mladih bez ikakvih kvalifikacija. Poslodavci u 90% objavljenih oglasa traže dodatna znanja i vještine, što mladi tek izašli iz procesa obrazovanja ne posjeduju. Na evidencijama su najviše prijavljeni mladi sa trećim stepenom obrazovanja, koji posjeduju neadekvatna zanimanja sa zastarjelim znanjima i vještinama za kojima ne postoji tražnja na tržištu rada. S druge strane, izuzetno su tražena pojedina zanatska zanimanja za koja postoji mali ili nikakav interes učenika za upis. Značajan razlog nezaposlenosti mladih jeste nedovoljan broj radnih mjesta na tržištu rada i neravnotežan položaj mladih bez radnog iskustva.

Broj nezaposlenih u FBiH u 2017. godini iznosio je 357.971 lica, što je manje za 19.883 lica ili 5,26 %, u odnosu na 2016. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) u 2017.godini iznosila je 41,5%, a u 2016. godini 45,2%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta. U posljednje četiri godine radilo se na ovom problemu, provodili su se projekti koje je finansirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak. Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada investicija, ovako visokoj stopi registrirane nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Najviše radnika na „crno“ radi u oblasti ugostiteljstva i turizma, trgovine, eksploatacije i prerade drveta, te uslužnim djelatnostima.

Kada se posmatraju kantoni najveću stopu nezaposlenosti imao je Unsko-sanski kanton (53,2%), zatim Tuzlanski (48,2%), K-10 (44,9%), Zeničko-dobojski (44,6%), Posavski (43,3%), te Srednje - bosanski (42,96%). Stopa nezaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvarena u šest kantona (Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Srednjobosanski i K-10), dok su sa nižom stopom od prosječne FBiH preostala četiri kantona.

Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2017. godini imao je Unsko-sanski (53,2%), Tuzlanski (48,2%), Kanton 10 (44,9%), Zeničko-dobojski (44,5%), Posavski (43,3%).

Grafkon 56. Stopa nezaposlenosti po kantonima, 2017. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017

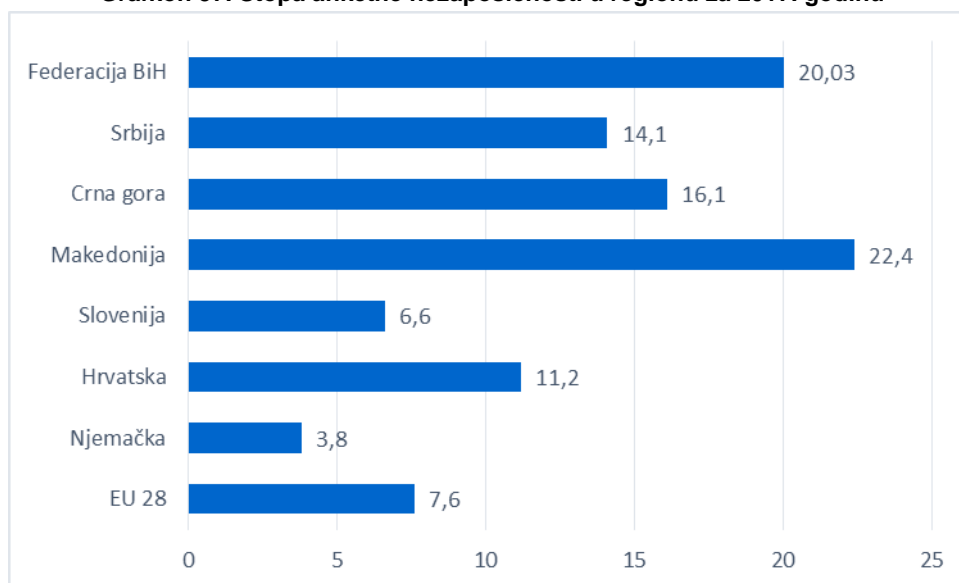
Međunarodna organizacija za rad upozorila je da je rad na „crno” u porastu u svim zemljama jugoistočne Evrope. Prema njihovim podacima, u BiH između 150.000 i 200.000 radnika radi na „crno” (svaki četvrti radnik), a ekonomska kriza, otkazi, te teška materijalna situacija doprinose povećanju ovog broja. Od ovog broja polovina su mlade osobe koje imaju i po desetak godina radnog iskustva „na crno”, a nijedan dan uplaćenog radnog staža.

Veliki je broj osoba koje su ostale bez posla zbog različitih okolnosti, a čiji radno pravni status još nije riješen. Stoga se prema Eurostatu nezaposlenost zemalja EU mjeri na osnovu anketa o radnoj snazi (anketna nezaposlenost). Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2017. u odnosu na 2016. godinu (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi za 2017. godinu - obuhvaćeno je 6.196 domaćinstva u FBiH), bilježi pad u procentu od 5,55% i iznosi 20,03% (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 2,6 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (7,6 %).

Kretanja na tržištu rada u 2017. godini ukazuju na nastavak negativnog trenda kako u zemljama Evropske unije tako i među zemljama u regionu. Ukupna stopa nezaposlenosti u 2017. godini u EU 28 pala je sa 8,6% u 2016. godini na 7,6%¹⁷ u 2017. godini što predstavlja smanjenje za 1 procentni poena, nakon sličnog smanjenja (0,9 p.p) prethodne godine. Što se tiče zemalja u regionu, u Hrvatskoj je stepen anketne nezaposlenosti, mjereno brojem nezaposlenih dobijenih anketom u odnosu na radnu snagu, smanjen na 11,2%, a u Sloveniji na 6,6%. Od ostalih zemalja regiona, najniži stepen anketne nezaposlenosti u 2017. godini zabilježila je Srbija 14,1%, zatim Crna Gora 16,1%, dok Makedonija bilježi najviši stepen anketne nezaposlenosti u procentu od 22,4% .

¹⁷ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00203&plugin=1>

Grafkon 57. Stopa anketne nezaposlenosti u regionu za 2017. godinu

Izvor: EUROSTAT, MONSTAT, RZS, BHAS, DZS;
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Nedovoljno artikulirana politika zapošljavanja na teritoriju BiH a samim tim i u FBiH razlogom je nezadovoljavajućeg stanja u zapošljavanju. Problemi su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava neprovođenje potrebnih reformi na putu ka EU, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjena su direktna strana ulaganja, iskorištenost kapaciteta je u padu, smanjena je kupovna moć i potrošnja stanovništva i dr.).

4.1 Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

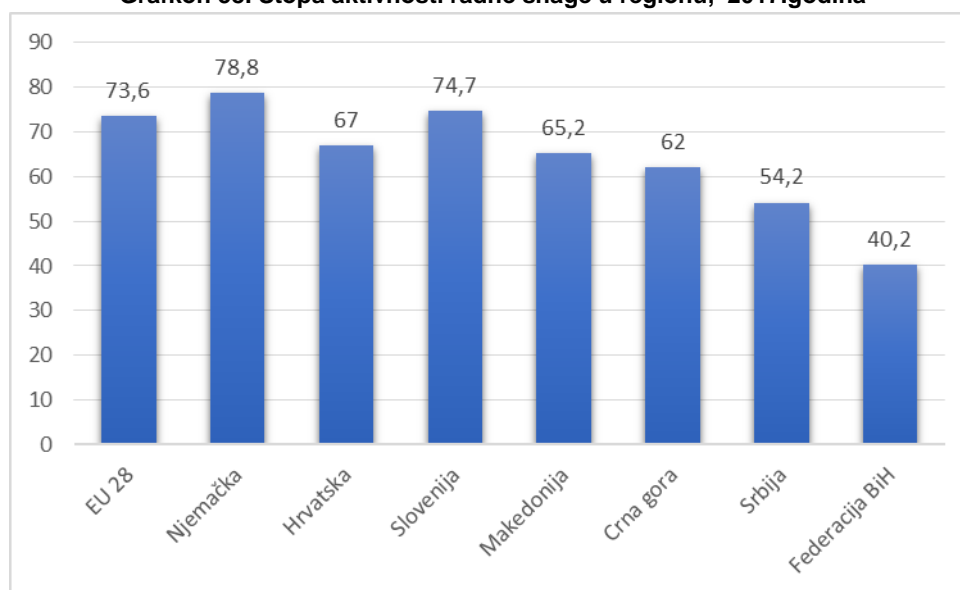
Tržište rada u BiH i dalje karakterišu niska stopa aktivnosti i visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i u određenim segmentima prilagoditi potrebama privrede kroz povećanje broja sati praktične nastave i saradnju sa poslovnim subjektima, te primjenu novih tehnologija.

Tržište rada u FBiH karakterizira veoma niska stopa aktivnosti radne snage (aktivna radna snaga je suma broja zaposlenih i broja nezaposlenih) koja je u 2017. godini iznosila 40,2% (u zemljama EU 28 ova stopa iznosi 73,6%). To znači da je na tržištu rada dostupno svega 40,2% radnosposobnih osoba koje bi se mogle uključiti u proizvodnju roba i usluga. U odnosu na prošlu godinu stopa aktivnosti u Federaciji BiH zabilježila je pad za 0.8 p.p što je posljedica smanjenja radnosposobnih i povećanja broja neaktivnih osoba. Neaktivne osobe su osobe koje uopće nisu tražile posao i kao takve ne spadaju niti u zaposlene niti u nezaposlene. Posebno niska stopa aktivnosti se javlja kada radna snaga nije povezana sa tržištem rada i kada je obeshrabrena da traži posao. Razlozi za nisku stopu aktivnosti su neadekvatna, najčešće niska obrazovna kvalifikacija i mala mogućnost zarade.

U zemljama EU 28 stopa aktivnosti radne snage u 2017. godini iznosi 73,6% i bilježi blagi rast u procentu od 0,5% u odnosu na 2016. godinu. U zemljama regiona, najvišu stopu aktivnosti radne snage prema anketama o radnoj snazi ima Slovenija (74,7%), Hrvatska

(67%), Makedonija (65,2%) dok Federacija BiH ima najnižu stopu aktivnosti radne snage (40,2%).

Grafkon 58. Stopa aktivnosti radne snage u regionu, 2017.godina

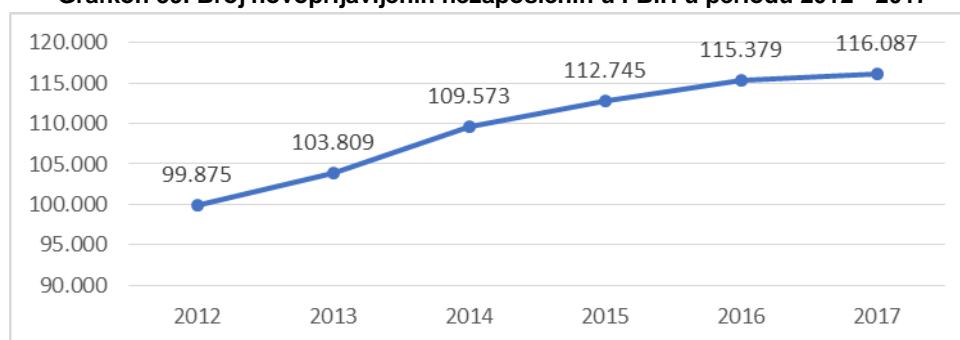

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U Federaciji BiH je na evidenciji Zavoda za zapošljavanje u 2017. godini bilo je 349.699 prijavljenih. Od tog broja 143.487 lica traže prvo zaposlenje. Osim tih lica i 4769 lica se prijavljuje usljed prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2017. godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumni raskid ugovora i povreda radne obaveze.

Grafkon 59. Broj novoprijavljenih nezaposlenih u FBiH u periodu 2012 - 2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje ima trend rasta, tako da je u Federaciji BiH u 2017. godini iznosio 116.087 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 0,6%. Posmatrano po kantonima, broj novoprijavljenih osoba je najveći u Tuzlanskom kantonu (25.536) što je u odnosu na prošlu godinu manje za 9,8%, a najmanji u Bosansko- podrinjskom kantonu (1.169) što je u odnosu na prošlu godinu manje za 12,5%.

Stanje na tržištu rada je, prema izvještaju Federalnog zavoda za zapošljavanje, takvo da je broj novoprijavljenih u zavodima za zapošljavanje u opadanju. Ohrabruje činjenica da je broj osoba koje su se nalazile na evidencijama zavoda i pronašle su zaposlenje, odnosno broj osoba koje su brisane sa evidencije zavoda radi zaposlenja (109.498) veći od onih

koje su se prijavile na evidenciju po prestanku radnog odnosa (64.075) i to za 70,9% (Federalni zavod za statistiku, 2017).

Poslodavci, prema istraživanjima Federalnog zavoda za zapošljavanje i pored visoke stope nezaposlenosti navode veliku prisutnost problema pronalaska novih uposlenika. Najveći broj poslodavaca navodi nedostatak potrebnih kvalifikacija radnika kao razlog trenutnog nedostatka zaposlenika. Evidentno je da postoji strukturna neravnoteža na tržištu rada, manifestirana kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija i vještina. Nažalost, u radno sposobnom stanovništvu i radnoj snazi participira veliki broj osoba bez ikakve kvalifikacije. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i prilagoditi potrebama privrede zbog čega bi se trebalo više pažnje posvetiti karijernoj orijentaciji kao jednom od segmenata prevencije nezaposlenosti.

Opće stanje na tržištu rada i dalje je teško. Stanje na tržištu rada dodatno je usložnjeno strukturom nezaposlenih, jer je uglavnom riječ o osobama koje se teže zapošljavaju (dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, bez kvalifikacija ili bez radnog iskustva).

4.2 Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta

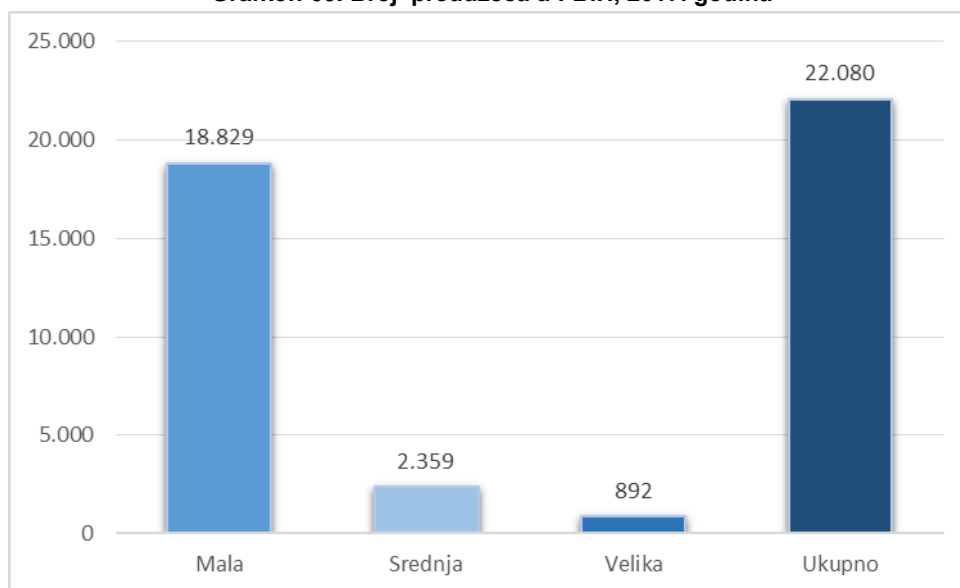
Mala i srednja preduzeća u svijetu predstavljaju najvažniji generator zapošljavanja i dodane vrijednosti. Tako npr. u EU u 2014. godini čak 99,0% svih preduzeća se nalazi u kategoriji malog i srednjeg poduzetništva i samo 1,0% u kategoriji velikih. Zaposlenost malog i srednjeg poduzetništva EU-28 rasla je prosječno po stopi od 5,2% u razdoblju od 2013. do 2016., gotovo 50% brže od ukupnog zaposlenja u EU28 privredi u istom razdoblju (Evropska komisija, 2017.).

U izvještaju Evropske komisije izvršena je i uporedba rasta zaposlenosti i vrijednosti malog i srednjeg poduzetništva EU-28. Po tom izvješću broj zaposlenih u 2017. godini je nadmašio zaposlenost iz 2016. godine za 0,5% dok je dodana vrijednost u 2017. porasla za 1,3% do 1,5% u odnosu na 2016. godinu.

Dakle, jasno je da MSP generiraju zaposlenost. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja. U FBiH već postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu. Poseban problem u našem društvu je neusklađenost zakonodavstva sa EU zakonodavstvom, što se odražava na definiciju i razvrstavanje malih (pri tome se misli na mikro i mala) i srednjih preduzeća.

Ukupan broj privrednih subjekata koji su registrovani u bazama FIA-e u 2017. godini iznosi 22.080 i veći je za 3,8% u odnosu na 2016. godinu. Od toga najveći broj je malih preduzeća 18.829 potom srednjih 2.359 i velikih preduzeća je bilo 892.

Grafkon 60. Broj preduzeća u FBiH, 2017. godina

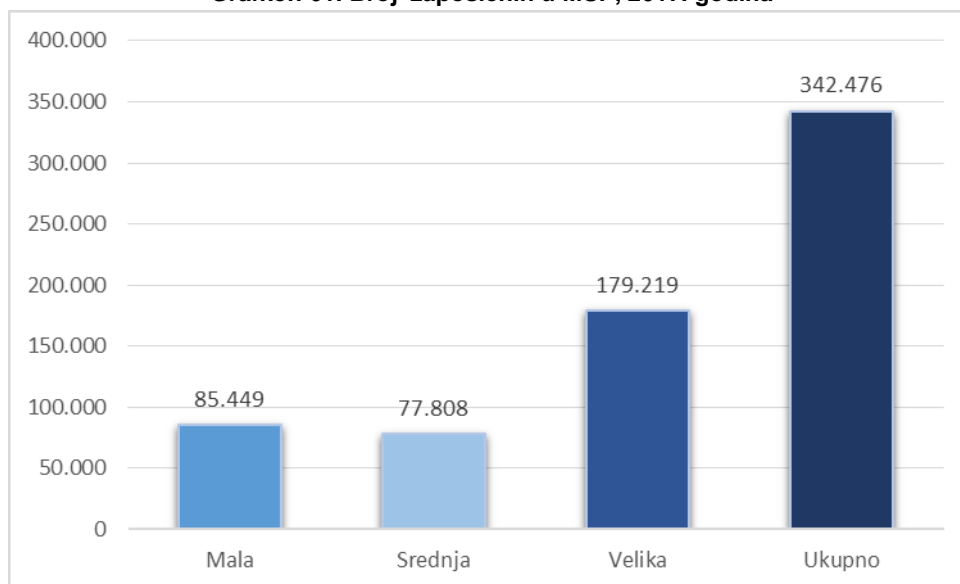
Izvor: (FIA, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Prema podacima iz FIA baze, u 2017. godini u FBiH najviše je bilo mikropreduzeća sa do 10 zaposlenih. Na drugom mjestu su mala preduzeća sa do 50 zaposlenih, zatim srednja preduzeća dok su, prema ovim kriterijima, u Federaciji BiH velika preduzeća na posljednjem mjestu.

U FbiH, u 2017. godini broj zaposlenih u malim preduzećima iznosi 85,28% od ukupnog broja zaposlenih, u srednjim preduzećima 10,68%, dok najmanji broj zaposlenih radi u velikim preduzećima - 4,04%.

Grafkon 61. Broj zaposlenih u MSP, 2017. godina

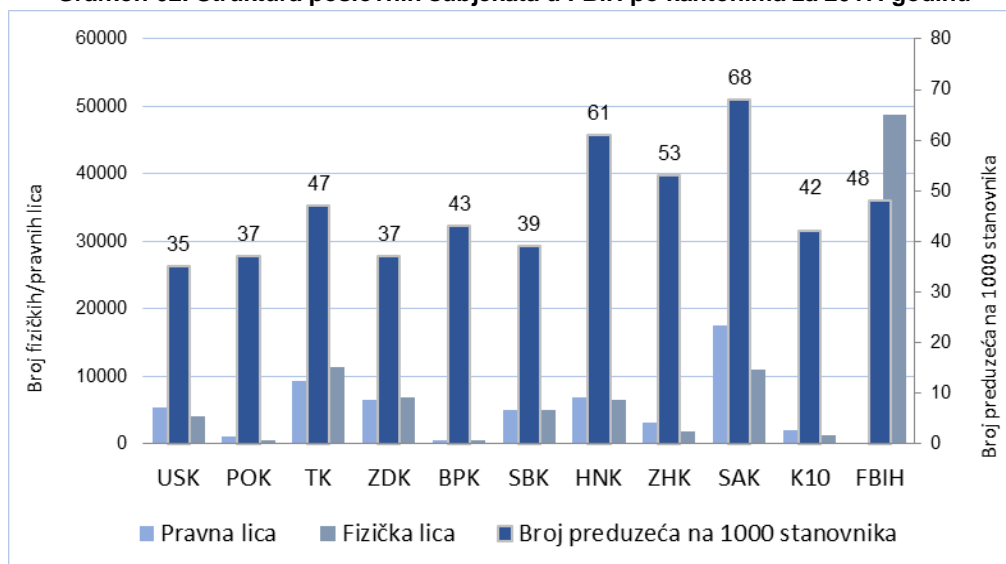

Izvor: (FIA, 2017);

Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U 2017. godini, najveći broj zaposlenih uMSP imao je Sarajevski kanton 105.762 zaposlena (30,88% od ukupno zaposlenih), zatim slijedi Tuzlanski kanton sa 64.852 zaposlena (18,94%) dok je najmanji broj imao Posavski kanton sa 3.800 (1,11%).

Grafkon 62. Struktura poslovnih subjekata u FBiH po kantonima za 2017. godinu

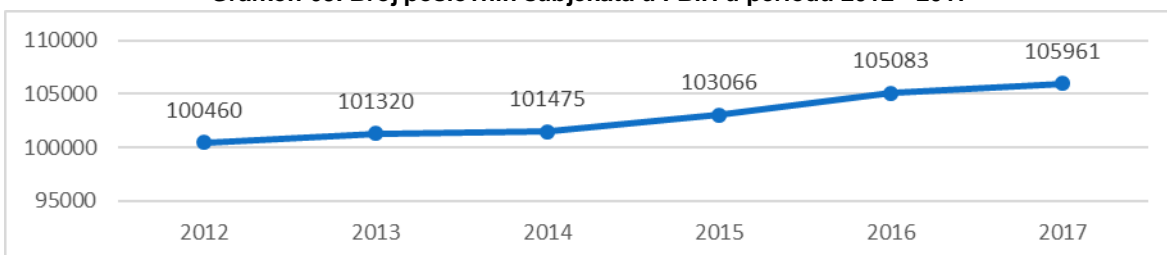
Izvor: (FIA, 2017);

Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Gledajući broj preduzeća na 1.000 stanovnika najveći broj preduzeća zabilježen je u Sarajevskom kantonu (68), zatim slijedi HNK (61), dok je Unsko-sanski kanton bilježio najmanji broj preduzeća na 1.000 stanovnika (35). Najveći broj pravnih lica imao je Sarajevski kanton (17.551) dok je najmanji broj pravnih lica imao Bosansko-podrinjski kanton (553). Tuzlanski kanton imao je najveći broj prijavljenih obrtnika (11.299), dok je najmanji broj obrtnika evidentiran u Posavskom (515) i u Bosansko-podrinjskom kantonu (452).

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku iz statističkog poslovnog registra (SPR), Federacija BiH posljednjih godina bilježi trend povećanja broja poslovnih subjekata, dok je taj broj prema bazama Financijsko-informatičke agencije manji.

Grafkon 63. Broj poslovnih subjekata u FBiH u periodu 2012 - 2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Ukupan broj poslovnih subjekata u Federaciji BiH (pravna lica i fizička lica obrtnici) u 2017. godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 105.961, što je više za 0,84 % u odnosu na prethodnu godinu.

Preporuke

- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima;
- Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;
- Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencija nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.);
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;
- Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;
- Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP;
- Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP;
- Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje;
- Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“;
- Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada;
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa);
- Predefinirati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje;
- Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.

5. ODRŽIVI RAZVOJ

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze. Koncept održivog razvoja slijedi i BiH, definirajući ciljeve i prioritete u razvojnim dokumentima i planovima rada. U skladu s tim, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

5.1 Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoja

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), u 2017. godini udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 4,1%, što je niže u odnosu na 2016. godinu kada je taj udio iznosio 4,8%.

Tabela 13. Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH

Godina	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Udio (%)	4,4	5,0	4,2	4,6	4,8	4,1
Broj zaposlenih	7.444	7.576	7.891	7.940	8.873	10.389

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

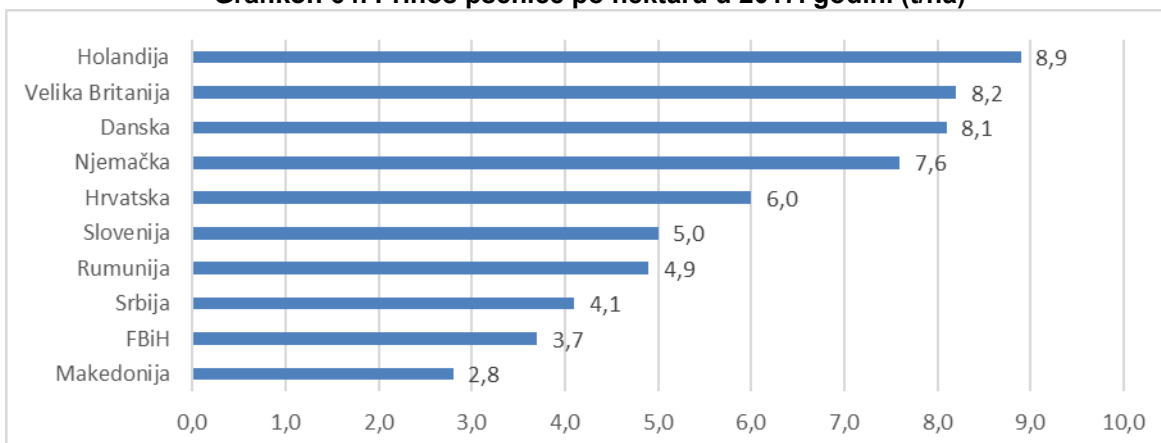
Prosječan broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova u izvještajnoj godini iznosio je 10.389, što iznosi 2,1% ukupnog broja zaposlenih u FBiH, a u odnosu na 2016. godinu veći je za 17,1%, čime je nastavljen pozitivan trend porasta broja zaposlenih u ovom sektoru. Ipak, ovaj podatak treba tumačiti sa oprezom, obzirom na različite izvore podataka¹⁸. Prema anketi o radnoj snazi, u 2017. godini u poljoprivrednoj djelatnosti bilo je zaposleno oko 58 hiljada osoba, što je za 13,7% više u odnosu na anketnu zaposlenost u 2016. godini. Razlika između anketne (realne) i registrirane zaposlenosti u 2017. godini je značajno veća u odnosu na razliku između anketne i registrirane zaposlenosti iz prethodne godine (za oko 5.500 zaposlenih), što može biti pokazatelj povećanja obima neformalne ekonomije u ovoj djelatnosti.

Veličina zasijanih površina u FBiH, u zadnjih nekoliko godina, bitnije se ne mijenja. Za sjetvenu sezonu 2016/2017 zasijano je ukupno 202.231 ha, što je za 0,3% manje u odnosu na sjetvenu sezonu 2015/2016. Posmatrano po grupama usjeva u proljetnoj i jesenjoj sjetvi, bilježi se uvećanje zasijanih površina industrijskog bilja za 16,1%, dok je smanjenje zasijanih površina zabilježeno kod žita za 0,4%, krmnog bilja za 0,3%, te povrtnog bilja za 1,6% u odnosu na sjetvu u 2015/2016.godini (FMPVŠ, 2017).

Zbog nepovoljnih klimatskih uslova u 2017. godini, došlo je do smanjenja prinosa po jedinici zasijane površine, zbog čega je i proizvodnja žitarica smanjena u odnosu na prethodnu godinu. Ukupna proizvodnja pšenice iznosi 75.059 tona, što je za 13,5% manje u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježeno je značajno smanjenje prinosa i ostalih žitarica. Proizvodnja raži se smanjila za 12,8%, ječma za 7,6% i zobi za 6,4%, dok je proizvodnja kukuruza smanjena za čak 35,4% u odnosu na 2016. godinu.

¹⁸ U 2017. godini broj zaposlenih je preuzet iz zvanične administracije Poreske uprave FBiH, za razliku od prethodnih godina kada se ovaj podatak dobijao iz statističkih istraživanja Federalnog zavoda za statistiku. Prema tome, uporedbu sa podacima prethodnih godina treba posmatrati sa rezervom.

Grafikon 64. Prinos pšenice po hektaru u 2017. godini (t/ha)

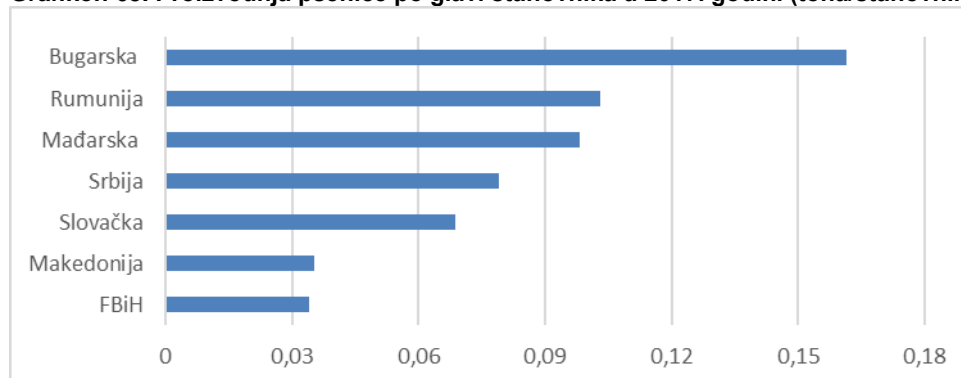

Izvor: (EUROSTAT, 2017)

Prinos pšenice u Federaciji BiH u 2017. godini iznosio je 3,7 t/ha, što je u odnosu na 2016. godinu manje za 0,4 t/ha. U poređenju sa Srbijom, Hrvatskom i Slovenijom, Federacija BiH ima najniži prinos po hektaru, dok je znatno niži u odnosu na poljoprivredno najrazvijenije zemlje EU, gdje se prinos kreće od 7 do 9 t/ha.

Proizvodnja i ostalih poljoprivrednih kultura je, takođe, značajno smanjena u odnosu na 2016. godinu. Proizvodnja povrća je smanjena za 21,4%, stočnog-krmnog bilja za 31,4%, industrijskog bilja za 40,0%, te voća za 31,6% u odnosu na 2016. godinu (FZS, 2017).

Grafikon 65. Proizvodnja pšenice po glavi stanovnika u 2017. godini (tona/stanovnik)

Izvor: (EUROSTAT, 2017)

Stočarstvo u Federaciji BiH, zbog usitnjenih posjeda, neadekvatnih uslova držanja stoke, otežanog pristupa finansiranju, malog broja grla po farmi, još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou.

U odnosu na 2016. godinu, u govedarstvu je u 2017. godini došlo do smanjenja brojnog stanja grla za 2,5%. U ovčarstvu je evidentirano povećanje brojnog stanja za 1,3%, u peradarstvu je povećanje za 1,4%, u svinjogojstvu povećanje za 9,0%, dok je u pčelarstvu zabilježeno smanjenje broja košnica za 16,7% (FZS, 2017).

U 2017. godini nije bilo značajnijeg povećanja proizvodnih kapaciteta u prehrambenoj industriji i u većini grana ove industrije iskorištenost kapaciteta se kreće ispod 50%. Najviša iskorištenost proizvodnih kapaciteta je u pogonima za preradu voća i povrća (71,9% u 2017. godini, 77,5% u 2016.), pogonima za proizvodnju bezalkoholnih pića (55,4% u 2017., 48,0% u 2016. godini), pogonima za proizvodnju keksa i vafla (54,4% u

2017., 20,4% u 2016. godini), pogonima za preradu mlijeka (44,1% u 2017., 43,3% u 2016. godini), i prerade mesa (38,6% u 2017., 37,5% u 2016.), dok je najniža u proizvodnji vina (12,7%¹⁹).

Prema Godišnjem izvještaju o stanju poljoprivrede u FBiH za 2017. godinu, najveće povećanje proizvodnje u 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu zabilježeno je kod proizvodnje vode i osvježavajućih pića za 18%, zatim kod proizvodnje mlijeka i mliječnih prerađevina za 8%, te kod proizvodnje mesa i mesnih prerađevina za 4%. Najveće smanjenje proizvodnje zabilježeno je kod proizvodnje cigareta za 22%, proizvodnje proizvoda od voća i povrća za 15%, te brašna i proizvoda od brašna za 5,0% (FMPVŠ, 2017).

Kada je u pitanju vanjsko-trgovinska razmjena Federacije BiH u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, u 2017. godini je i dalje evidentan znatno viši uvoz od izvoza prehrambenih proizvoda. Negativan trgovinski saldo je u 2017. godini zabilježen u svim prehrambenim kategorijama, izuzev u proizvodnji mlijeka i mliječnih proizvoda gdje je ostvareni izvoz viši za 66,9% od uvoza. U odnosu na prethodnu godinu, kada je zabilježen trgovinski deficit u ovoj kategoriji, došlo je do značajnog smanjenja uvoza ovih proizvoda (za 41,2%), što i je glavni razlog trgovinskog suficita. Od ostalih prehrambenih kategorija, najveća pokrivenost uvoza izvozom je u proizvodnji pšeničnog brašna (90,0%), te u proizvodnji mesa i mesnih prerađevina (46,6%). Najniža pokrivenost uvoza izvozom zabilježena je kod piva (0,9%), voćnih sokova (4,5%), maslaca (8,3%) i sira (9,4%). Dakle, nedovoljna i nekonkurentna proizvodnja u navedenim kategorijama i dalje je veliki ograničavajući faktor povećanja izvoza (FMPVŠ, 2017).

Cijene hrane i bezalkoholnih pića u FBiH, kao najznačajnije stavke u potrošnji stanovništva, u 2017. godini su porasle u prosjeku za 1,5% u odnosu na prethodnu godinu, dok je zabilježen porast cijena kod alkoholnih pića i duhana za 5,3%, najviše zbog povećanja akciza na ovu vrstu robe (FZS, 2017).

Kada su u pitanju poticaji poljoprivredi, neophodni za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, povećanje konkurentnosti i osiguranje stabilnog dohotka poljoprivrednim proizvođačima, prema Programu novčanih podrški poljoprivredi za 2017. godinu (u daljem tekstu Program) planirano je ukupno 72,4 mil. KM, za 6,6% više u odnosu na prethodnu godinu. Od ukupno planiranih sredstava realizovano je 99,1%, odnosno 71,7 mil. KM. Međutim, planirana sredstva su bila ispod iznosa definisanog Zakonom o novčanim podrškama poljoprivredi i ruralnom razvoju u FBiH (3-6% ukupnih prihoda i primitaka Budžeta FBiH), i kao takva nisu bila dovoljna da se u Program uvedu podrške za sve modele poticaja iz navedenog Zakona.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je pristupilo uvođenju aplikacije za obradu novčanih podrški poljoprivredi, bazirane na Registru poljoprivrednih gazdinstava i Registru klijenata koja će u Federalni platni sistem uvesti sistemski rješenja uz veću efikasnost, efektivnost i ekonomičnost, kao i transparentnost u obradi zahtjeva i isplate novčanih podrški. Ovaj sistem također omogućava izradu različitih analiza, izvještaja kao i monitoring realizacije propisanih mjera.

¹⁹Kada se govori o iskorištenosti kapaciteta u prehrambenoj industriji treba uzeti u obzir činjenicu da Federalni zavod za statistiku nema podatke o proizvodnji za sve subjekte iz oblasti prehrambene industrije, te je pretpostavka da je ostvarena proizvodnja veća, nego što je navedeno u tekstu. Npr. prema nezvaničnim podacima o proizvodnji vina koje posjeduje Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, iskorištenost kapaciteta je veća od 50%.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je preko svojih predstavnika u radnim grupama aktivno sudjelovalo u izradi i pripremi za usvajanje Strateškog plana ruralnog razvoja BiH 2018.-2021. godine. Usvajanje navedenog dokumenta je bio osnovni preduslov za uključivanje sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja BiH u EU Instrument predpristupne pomoći (IPA II). S tim u vezi, aktivno se radilo na izradi Sektorskog planskog dokumenta za oblast poljoprivrede u BiH i pripadajućeg Akcijskog dokumenta sa definiranim prioritetima i aktivnostima koje bi bile finansirane iz sredstava IPA II za 2018. godinu. Iako još uvijek nije usvojen, Program ruralnog razvoja Federacije BiH je uvršten u Program javnih investicija Federacije BiH 2018.-2020., čime su stvoreni preduslovi za osiguravanje kreditnih sredstava za finansiranje projekata u okviru mjera ruralnog razvoja u Federaciji BiH.

Zakonsko uređenje oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, i usklađivanje sa pravnom stečevinom i standardima EU, ne odvija se potrebnom dinamikom. U Federaciji BiH u 2017. godini još uvijek nije uspostavljen adekvatan zakonski okvir za provođenje poljoprivrednog popisa, a nedostatak kapaciteta za izradu složenih zakona, te komplikovane procedure usvajanja istih dodatno usporavaju željeni razvoj. To se prije svega uočava kroz nedonošenje Programa ruralnog razvoja u Federaciji BiH za period 2018.-2021., Zakona o izmjenama Zakona o poljoprivredi FBiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakona o slatkovodnom ribarstvu u Federaciji BiH, te Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivrednom zemljištu koji se dugo nalaze u izradi ili u procesu usvajanja.

Preporuke

- Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona;
- Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH;
- U skladu sa mogućnostima, povećati poticajna sredstva za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju u skladu sa Zakonom o poljoprivredi, te poboljšati efikasnost poticaja, kako bi se povećala proizvodnja prehrambenih proizvoda i smanjio uvoz istih;
- Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju;
- Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka;
- Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima;
- Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi;
- Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta;
- Stvoriti preduslove za izdavanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine).

5.2 Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

Prema prvim rezultatima Federalnog zavoda za statistiku, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (područje D)²⁰ u BDP-u FBiH u 2017. godini učestvuje sa 3,2%, što je niže u odnosu na 2016. godinu kada je taj udio iznosio 3,6%. Od 2013. godine udio bruto dodane vrijednosti ovog sektora u BDP-u FBiH se smanjuje.

Sektor snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša (područje E) u BDP-u FBiH je u 2017. godini ostvario udio u BDP-u u procentu od 1,1%, te se u posmatranom periodu od 2012. do 2017. bitnije ne mijenja.

Tabela 14. Udjeli područja D i područja E u BDP-u FBiH

Područje	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Područje D (%)	3,6	4,2	3,9	3,8	3,6	3,2
Područje E (%)	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječan broj zaposlenih u sektoru proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije u 2016. godini iznosio je 8.788, što je za 193 radnika ili 2,1% manje u odnosu na prethodnu godinu. U sektoru snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša prosječan broj zaposlenih u 2017. godini iznosio je 8.267, što je više za 287 radnika ili 3,6% u odnosu na 2016. godinu (FZS, 2017).

U cilju postizanja kvalitetne zaštite zdravlja ljudi i okoliša, te održivog upravljanja okolišem, potrebno je kontinuirano raditi na unaprijeđenju zakonskog okvira prema standardima EU. Održivo korištenje i upravljanje prirodnim resursima predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki povećanja konkurentnosti svake ekonomije u dugoročnom periodu.

Postignut je određen napredak kada je u pitanju harmonizacija propisa sa pravnom stečevinom EU. Vijeće ministara je usvojilo Strategiju aproksimacije propisa pravnoj stečevini EU u oblasti zaštite okoliša, čime BiH ispunjava obavezu iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, te stiže mogućnost korištenja IPA II sredstava u narednom periodu. Paralelno, Federacija BiH je, uz saradnju i koordinaciju sa kantonalnim ministarstvima i drugim nadležnim institucijama, pripremila i usvojila Program aproksimacije propisa FBiH sa pravnom stečevinom EU u oblasti okoliša, kao akta za implementaciju navedene državne strategije.

Međutim, još uvijek se ne vidi značajniji pomak u poboljšanju regulatornog okvira u oblasti zaštite okoliša. Važni zakoni, kao što su Zakon o zaštiti okoliša i novi Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i energetske efikasnost, i dalje su u procesu usvajanja, iako su u formi nacрта usvojeni u prvoj polovini 2016. godine. Ovi zakoni bi na sveobuhvatan način uredili pitanja uspostave i korištenja ekonomskih instrumenata za okoliš, čime bi se olakšala primjena načela integralnog pristupa okolišu, održivog razvoja i načela zagađivač plaća, kao važnih načela formalne politike zaštite okoliša u FBiH.

U Federaciji BiH posljednjih godina sve je izražajni problem velike zagađenosti zraka. Pravilnikom o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih

²⁰ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – usklađeno sa EU NACE Rev 2.

materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, kvalitet zraka se prati mjerenjem koncentracija sumpordioksida, azotnih oksida, lebdećih čestica PM10 i PM2.5, olova, benzena, ugljičnog monoksida, arsena, kadmija, žive, nikla, te benzo-a-pirena. Postojeći uslovi u Federaciji Bosne i Hercegovine ne omogućavaju redovan monitoring svih navedenih parametara, a pojedini parametri se uopšte ne mjere. Koncentracije većine vrsta čestica koje se mjere tokom 2017. godine uglavnom su dostizale ili značajno premašivale dozvoljene vrijednosti (Federalni hidrometeorološki zavod, 2017).

Nije zabilježen značajniji napredak u sistemu praćenja zagađenja zraka. Postojeći mehanizam dostave, provjere i obrade podataka o emisijama zagađujućih materija u zrak još uvijek neadekvatan za izradu izvještaja na nivou na kojem to rade pojedine zemlje u Evropi i regionu. Obuhvat validnih mjerenja je u velikom broju mjernih stanica znatno ispod minimuma od 90%, što umanjuje pouzdanost mjerenih rezultata. Postojeći Registar postrojenja i zagađivača koji vodi Federalno ministarstvo okoliša i turizma sadrži nepotpune podatke o emisiji zagađenja, na osnovu kojih se ne može izraditi proračun ukupne emisije zagađenja. Ne postoje precizne liste operatera postrojenja koji su dužni dostaviti podatke o emisiji zagađujućih materija u zrak, ne postoje kriteriji za odabir metode mjerenja emisije zagađujućih materija u zrak u zavisnosti od vrste, tipa i kapaciteta postrojenja, ne postoji pravilnik za proračun emisija zagađujućih materija u zrak, te kontrole mjerenja emisija zagađujućih materija u zrak nisu dovoljno efikasne. Svi ovi nedostaci značajno ograničavaju mogućnosti kreiranja adekvatnih politika održivog upravljanja okolišem.

Drugi projekat upravljanja čvrstim otpadom (finansiran kreditima Svjetske banke) se implementirao sa nizom poteškoća, te je još jednom produžen do 31.10.2017. godine, kada je i zatvoren uz otkazivanje finansiranja za regije Gornji Vakuf, Bihać i Živinice. Od aktivnosti u 2017. godini do zatvaranja projekta, navodimo završetak radova na zatvaranju regionalne deponije Side u Zenici i završetak radova i puštanje u rad nove regionalne deponije u Livnu.

U FBiH je i dalje izražen ekološki problem upravljanja otpadnim vodama, bez vidnog poboljšanja stanja. Ukupna količina otpadnih voda u izvještajnom periodu iznosila je 86.379 hilj. m³, što je za 8,1% manje u odnosu na 2016. godinu. Od ukupne količine otpadnih voda u 2017. godini i dalje je vrlo nizak udio prečišćenih otpadnih voda (52,7%), dok je količina neprečišćenih voda (47,3% ukupnih otpadnih voda) neznatno manja u odnosu na 2016. godinu. Najviše otpadnih voda potiče iz domaćinstava (76,3%), zatim iz industrije i građevinarstva (9,2%), poljoprivrede, lova i šumarstva (0,2%), te iz ostalih djelatnosti 14,4%, dok se ispuštaju najviše u vodotoke (96,0% neprečišćenih i 99,0% prečišćenih otpadnih voda) (FZS, 2017).

Ukupna proizvodnja električne energije u FBiH u 2017. godini iznosila je 8.296,43 GWh, što je za 7,6% niže u odnosu na 2016. godinu. Ostvarena proizvodnja u termoelektranama iznosila je 6.007,23 GWh, što je za 3,7% više nego prethodne godine i čini 72,4% ukupne proizvodnje. Za isti period u hidroelektranama je proizvedeno 2.228,82 GWh električne energije, što je za 24,1% manje u odnosu na 2016. godinu, i čini 26,9% ukupne ostvarene proizvodnje. Smanjenje proizvodnje u hidroelektranama u najvećoj mjeri uzrokovano je nepovoljnim hidrološkim prilikama, kao glavnim faktorom iskorištenja kapaciteta hidrocentrala.

Ukupna ostvarena godišnja potrošnja električne energije u 2017. godini iznosila je 7.624,53 GWh, što je za 3,8% manje u odnosu na 2016. godinu. Od ukupne potrošnje, najviše se odnosi na distributivnu potrošnju (80,4%), dok se na potrošnju velikih kupaca odnosi 16,1% ukupne potrošnje.

Tabela 15. Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH (GWh)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ²¹
Proizvodnja u hidroelektranama	2.315,93	4.272,55	3.372,40	3.259,42	2.935,27	2.228,82
Proizvodnja u termoelektranama	5.367,80	5.560,75	5.787,00	5.413,40	5.792,01	6.007,23
Proizvodnja u malim i industrij. el.	123,29	96,01	131,69	174,19	255,82	60,38
Proizvodnja ukupno	7.807,02	9.929,31	9.290,69	8.847,01	8.983,10	8.296,43
Distributivna potrošnja	5.719,72	5.138,75	5.145,77	5.919,23	5.912,91	6.129,60
Veliki kupci	2.582,64	2.496,34	2.254,33	2.212,99	1.961,07	1.228,82
Vlastita potrošnja elektrana	67,26	8,74	-	13,90	51,73	266,11
Potrošnja ukupno	8.369,62	7.643,83	7.400,10	8.146,12	7.925,71	7.624,53

Izvor: (DERK, 2017)

Kada je u pitanju elektroenergetski sektor, u 2017. godini su nastavljene aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje TE Tuzla Blok 7-450 MW, gdje su okončani pregovori i potpisan sporazum o finansiranju projekta sa kineskom bankom China Exim Bank. Nije zabilježen značajan napredak na realizaciji projekta izgradnje TE Banovići Blok 1 od 350 MW, gdje su još uvijek u toku pregovori oko finansiranja projekta sa kineskom bankom Industrial and Comercial Bank of China (ICBC).

Ovi projekti predstavljaju najveće investicije u regionu, koji uz projekte iz oblasti hidroenergetskog iskorištenja voda i iskorišćenja energije vjetra (poput projekata izgradnje HE Vranduk 19,63 MW, HE Janjići 13,3 MW, CHE Vrilo 62 MW, VE Podveležje 48 MW i VE Mesihovina do 55 MW), trebaju da budu osnovni pokretači energetske, ekonomske i privredne razvoja i rasta u Federaciji BiH, kroz osiguranje dugoročne stabilnosti snabdijevanja električnom energijom, te povećanja ekološki prihvatljivih i održivih proizvodnih kapaciteta koristeći OIEiEK. Realizacija projekta izgradnje VE Mesihovina je u završnoj fazi, a prvi kWh iz ove VE očekuju se u prvom kvartalu 2018. godine.

Određeni napredak je zabilježen kod realizacije projekta istraživanja nafte i plina na području Federacije BiH. Formirana je komisija za izradu tenderske dokumentacije za izbor pravnog lica kao stručnog konsultanta za potrebe Vlade FBiH, te je provođenje tenderske procedure u toku. Uloga stručnog konsultanta za istraživanje i eksploataciju

²¹ Podaci za 2017. godinu ne uključuju proizvodnju i potrošnju kvalifikovanih i nezavisnih proizvođača električne energije, već samo proizvodnju i potrošnju u okviru EPBiH i EPHZHB.

nafte i plina za Federaciju BiH je da pruži Vladi Federacije Bosne i Hercegovine stručnu informaciju, poslovni savjet, preporuku ili mišljenje vezano za:

- geološki, rudarski, ekonomski, pravni, proizvodni, okolišni, komercijalni i drugi potreban aspekt u naftnoj industriji, u skladu sa principima dobre prakse u svijetu istraživanja, proizvodnje i prodaje nafte i plina;
- pripremu tenderske dokumentacije, pregovaranja i izrade ugovornog modaliteta za dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina, koji će u periodu trajanja ugovora donijeti državi najpovoljniju moguću kompenzaciju za prirodne resurse, bez narušavanja životne sredine i zdravlja ljudi;
- pregovaranje i sklapanje održivog, dugoročnog i stabilnog ugovora o koncesiji naftnim kompanijama u skladu sa važećim zakonima Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine;
- fiskalne uslove u fazi istraživanja i eksploatacije nafte i plina;
- obezbjeđenje ekonomične eksploatacije nafte i plina na način da se izvrši maksimalna iskorištenost ležišta kao i maksimalni potencijal za razvoj i eksploataciju ležišta svih veličina i kvaliteta;
- sigurno sprovođenje zaštite životne sredine i standarda zaštite na radu i zdravlja ljudi;
- ekonomski efekat istraživanja i eksploatacije nafte i plina i zaštite okoliša na način da se predvidi mogući uticaj na okoliš i zaštita okoliša;
- primjenu naprednih naučnih i tehnoloških metoda istraživanja i proizvodnje nafte i plina u cilju poboljšanja produktivnosti, iskorištenja ležišta i konkurentnosti industrije nafte i plina i sprječavanja ili smanjenja štetnog uticaja na okoliš;
- jačanje privrede kroz izgradnju infrastrukture za korišćenje i transport plina i nafte i uvođenje kompanija čija je djelatnost povezana sa proizvodnjom nafte i plina;
- pravna pitanja koja se odnose na istraživanje, eksploataciju i pripremu ugovornog modaliteta: oblik ugovora, pravni sistem, oblasti koje mogu pozitivno ili negativno uticati (porezi, zakoni), obaveze, odobrenja, saglasnosti i dozvole, viša sila, raskidi ugovora, režimi osiguranja, rješavanje sporova, standardni elementi arbitraže, vize, radne dozole itd;
- zakonske i podzakonske akte vezano za istraživanje, eksploataciju i dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- druge zadatke koje konsultant može da pruži Vladi Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada FBiH je u 2017. godini utvrdila Okvirnu energetska strategiju Federacije Bosne i Hercegovine i predložila Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine donošenje iste, koja zajedno sa ažuriranom Energetskom strategijom Republike Srpske i Okvirnom energetska strategijom Brčko Distrikta čine osnov za izradu Okvirne energetske strategije Bosne i Hercegovine do 2035. godine, čija izrada i donošenje je jedna od međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine i obaveza preuzetih potpisivanjem Ugovora o Energetskoj zajednici.

U 2017. godini zabilježen je i napredak u oblasti energetske efikasnosti. Usvojen je Zakon o energijskoj efikasnosti u Federaciji BiH, na osnovu kojeg je Vlada Federacije BiH donijela Odluku o utvrđivanju „Privremenih smjernica politike za provođenje energijske efikasnosti u Federaciji BiH“ s ciljem definisanja pravaca i aktivnosti za realizaciju

dugoročnih ciljeva u oblasti energetske efikasnosti u Federaciji BiH, te usvojila Akcioni plan energetske efikasnosti Federacije BiH (EEAPF) na period od tri godine, koji je sastavni dio Nacionalnog akcionog plana za energetske efikasnosti Bosne i Hercegovine (NEEAP). Takođe, Vlada Federacije BiH je usvojila i Mapu puta za transponovanje i implementaciju preuzetih obaveza iz Ugovora o uspostavi Energetske zajednice za oblast energetske efikasnosti, a koja je sastavni dio EEAPF.

Preporuke

- Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetske resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije;
- Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH;
- Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektro-energetske projekte;
- Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina;
- Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU;
- Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH;
- Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi;
- Zakonski urediti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radilo planski i kontrolisano;
- Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka;
- Dosljedno i efikasno pratiti implementaciju Strategije upravljanja vodama FBiH na federalnom, kantonalnom i opštinskom nivou;
- Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.

5.3 Transport i komunikacija

Sektor prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH posljednjih nekoliko godina pokazuje stabilan udio, i u 2017. godini iznosi 4,0%, dok sektor informacija i komunikacija učestvuje sa 4,2%, sa nešto nižim učešćem u odnosu na prethodnu godinu (4,3%). Prosječan broj zaposlenih u sektoru prijevoza i skladištenja u 2017. godini iznosi 23.416 ili 4,6% ukupne zaposlenosti u FBiH. U sektoru informacija i komunikacija prosječan broj zaposlenih u 2017. godini iznosi 14.035 (2,8% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH). Posmatrajući zajedno ova dva područja djelatnosti, u 2017. godini je zabilježeno povećanje zaposlenosti za 4,1%.²²

Tabela 17. Zaposlenost u transportu i komunikacijama (sektori prevoz i skladištenje i informacije i komunikacije zajedno)

Zaposlenost	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Zaposleni u TiK	33.938	34.388	35.370	36.240	35.963	37.451

²² Podatak o broju zaposlenih za 2017. godinu FZS je preuzeo u cjelosti iz Poreske uprave FBiH, za razliku od podataka za prethodne godine koji su nastali na osnovu mjesečnih i godišnjih istraživanja FZS, te usporedbu sa prethodnom godinom treba uzeti sa rezervom.

Zaposleni u FBiH	437.331	435.113	443.587	450.121	457.974	505.201
Zaposleni u TiK (%), FBiH = 100	7,8	7,9	8,0	8,1	7,9	7,4

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

U Federaciji BiH u 2017. godini nije zabilježen značajniji napredak u razvoju prometne infrastrukture. Dužina u potpunosti izgrađene i funkcionalne autoceste na Koridoru Vc na kraju 2017. godine ostala je nepromijenjena u odnosu na prethodne dvije godine, i iznosi 92 km. Kada su u pitanju magistralne ceste, dosadašnja ulaganja odnosila su se uglavnom na radove rekonstrukcije postojećih magistralnih cesta (sanaciju asfaltnih slojeva, poboljšanje odvodnje i sigurnosnih komponenti, te sanaciju cestovnih objekata), dok se malo radilo na poboljšanjima vezanim za povećanje prometa.

Za Program modernizacije magistralnih cesta u FBiH, u 2016. godini su osigurana značajna kreditna sredstva (EIB, IBRD, EBRD) u iznosu od 173 mil. EUR, čime su se stekli uslovi za značajniji napredak u realizaciji ključnih projekata, za koje se planira da će biti realizovani u četverogodišnjem periodu (2017-2020). Značajnijih radova na realizaciji ovog projekta u 2017. godini nije bilo.

Tabela 18. Cestovna infrastruktura u FBiH

	CESTE (km)				UKUPNO
	Magistralne		Regionalne		
	<i>asfalt</i>	<i>makadam</i>	<i>asfalt</i>	<i>makadam</i>	
2012	1900	77	1988	546	4511
2013	1900	77	1990	550	4517
2014	1900	77	2088	550	4.615
2015	1900	77	2095	543	4.615
2016	1998	70	2060	513	4.641
2017	1998	70	2049	497	4.614

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

U 2017. godini ukupna dužina magistralnih i regionalnih cesta je manja za 27 km u odnosu na prethodnu godinu, uglavnom kao posljedica prekategoriizacije cesta.

Tabela 19. Broj registriranih putničkih motornih vozila u FBiH prema starosti vozila

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
do 2 godine	11.786	8.853	7.143	7.174	8.887	10.249
3-5 godina	25.086	22.127	22.998	21.419	17.739	16.394
6-10 godina	83.303	80.043	73.105	69.123	69.643	66.696
11-15 godina	121.817	149.041	175.343	186.043	168.075	156.691
više od 15 godina	223.765	222.280	220.988	232.500	270.592	297.322
UKUPNO	465.757	482.344	499.577	516.259	534.936	547.352

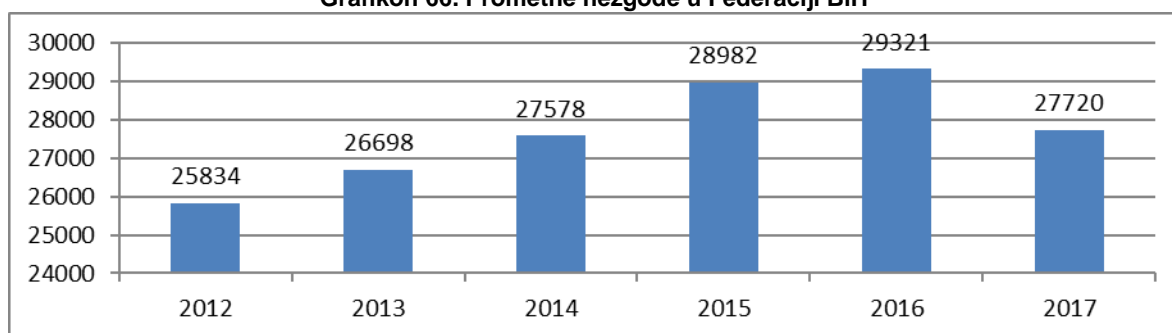
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Broj registriranih putničkih vozila u FBiH u 2017. godini iznosi 547.352, što je za 2,3% više u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje broja registriranih putničkih vozila u 2017. godini zabilježeno je u starosnim skupinama do 2 godine, i to za 1.362 registrirana vozila ili 15,3% u odnosu na prethodnu godinu. Zabrinjavajući je podatak o povećanju vozila starosne skupine preko 15 godina (za 26.730 vozila), što negativno utiče na sigurnost u

saobraćaju. Takođe, tome doprinosi i podatak da se broj automobila svih starosnih skupina značajno smanjuje (vidjeti tabelu 19.)

Tokom 2017. godine, na cestama FBiH se dogodilo 27.720 prometnih nesreća, što je za 5,5% manje u odnosu na 2016. godinu, čime je prekinut negativan trend povećanja broja prometnih nesreća. Ukupan broj poginulih osoba u prometnim nesrećama u 2017. godini je iznosio 176, što je za 12 osoba manje nego prethodne godine, dok je broj povrijeđenih lica manji za 642 ili za 8,6%.

Grafikon 66. Prometne nezgode u Federaciji BiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Cestovni prevoz putnika je u 2017. godini viši za 10,3% u odnosu na prethodnu godinu, dok je prevoz putnika željeznicom skoro dvostruko veći u odnosu na 2016. godinu, ali je neznatan u odnosu na cestovni vid saobraćaja. To dovoljno govori da je cestovni prevoz i dalje znatno dominantniji vid transporta.

Količina prevezene robe cestovnim prevozom u 2017. godini zabilježila je najveću vrijednost u periodu poslije 2012. godine i iznosi 2.686 mil tonskih kilometara, i u odnosu na 2016. godinu veća je za 11,9%. Prevoz robe cestovnim prijevozom je i dalje dominantan.

Tabela 20. Prevoz putnika i robe u FBiH prema vrsti transporta

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Prevoz putnika željezničkim transportom (mil.putničkih km)	35	25	22	21	12	22
Prevoz robe željezničkim transportom (mil.tonskih km)	734	787	885	835	768	730
Prevoz putnika cestovnim transportom (mil.putničkih km)	1.328	1.279	1.227	1.292	1.326	1.239
Prevoz robe cestovnim transportom (mil.tonskih km)	1.448	1.638	2.050	2.448	2.401	2.686
Prevoz putnika zračnim transportom (000 putnika)	658	792	926	1.103	1.199	1.533
Prevoz robe zračnim transportom (000 tona)	1.807	1.865	2.397	4.177	7.847	2.170

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Transport robe željezničkim prijevozom u 2017. godini se smanjio za 38 mil. tonskih kilometara, odnosno za 4,9% u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 730 mil. tonskih km. Od 2012. godine obim željezničkog transporta bilježi najnižu vrijednost u izvještajnoj godini, čime je evidentno da Željeznice Federacije BiH i dalje imaju ogromnih problema u

poslovanju, održavanju postojeće željezničke infrastrukture, te nemogućnosti značajnijeg investiranja u razvoj i modernizaciju željezničke infrastrukture.

Svjetska banka je u 2016. godini izradila studiju u kojoj su utvrđena tri modela restrukturiranja Željeznica FBiH, te je u narednom periodu potrebno izraditi dodatnu analizu ovih modela sa ciljem utvrđivanja optimalnog rješenja koji bi se inkorporirao kroz odgovarajuću zakonsku regulativu. Ove analize nisu urađene u 2017. godini.

Prevoz putnika zračnim transportom u FBiH bilježi značajan porast u odnosu na 2016. godinu. Ukupan broj prevezenih putnika u 2017. godini iznosi 1,5 miliona, što je za 27,9% više u odnosu na prethodnu godinu. U posljednjih 6 godina zabilježeno je prosječno godišnje povećanje broja prevezenih putnika za 18,4%, što je pokazatelj značajne ekspanzije ovog vida transporta i potrebe za povećanim ulaganjima u razvoj i modernizaciju aerodromske infrastrukture. U 2017. godini započeti su radovi na proširenju terminalne zgrade Međunarodnog aerodroma Sarajevo, čime bi se kapacitet povećao na oko 2 miliona prevezenih putnika godišnje. Ipak, zbog prostornog ograničenja trenutne lokacije aerodroma, nije moguća izgradnja velikih kapaciteta koji bi u budućnosti mogli opsluživati veliki broj putnika.

Blizina autoputa i paralelnog željezničkog koridora, te postojanje interesa stranih investitora za ulaganje u aerodromsku infrastrukturu, predstavlja šansu da se Međunarodni aerodrom Sarajevo izmjesti na novu lokaciju gdje je moguće izgraditi znatno veće kapacitete za opsluživanje velikog broja putnika i razvoj cargo transporta, što bi stvorilo pretpostavke za mnogo brži razvoj sarajevske regije i Federacije BiH. Također, oslobodio bi se ogroman razvojni potencijal Grada Sarajeva za širenje stambeno poslovne zone na trenutnoj lokaciji aerodroma.

Federacija BiH u 2017. godini bilježi porast internet pretplatnika za 3,7% (344.776 pretplatnika) u odnosu na 2016. godinu i odnosi se uglavnom na povećanje broja ADSL pretplatnika i to za 16.234, ili 6,2%, što predstavlja dominantnu vrstu internet pristupa u FBiH. Od ukupnog broja internet pretplatnika u 2017. godini na ADSL pretplatnike otpada 80,1%, i taj udio je u konstantnom porastu.

Tabela 21. Broj internet pretplatnika i pretplatnika telefonije u FBiH

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Pristup modemom	42.570	36.323	38.877	38.419	38.075	36.790
Pristup iznajmljenim linijama	512	1.171	1.022	475	962	816
Broj ISDN pretplatnika	42.300	40.674	39.482	36.003	33.560	31.065
Broj ADSL pretplatnika	162.318	213.453	230.216	242.993	259.871	276.105
Ukupno internet pretplatnika	247.700	291.621	309.597	317.890	332.468	344.776
Pretplat. fiksne telefonije u 000	525	507	488	447	411	384
Pretplat.mobilne telefonije u 000	2.063	2.133	2.216	2.163	2.232	2.242

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Preporuke:

- Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu;
- Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o finansijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća;
- Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd;
- Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede;
- Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture;
- Razmotriti izmještanje međunarodnog aerodroma, uz koncesiono ulaganje, na lokaciju izvan Sarajeva kako bi se omogućio razvoj grada i FBiH;
- Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.

6. SOCIJALNA UKLJUČENOST

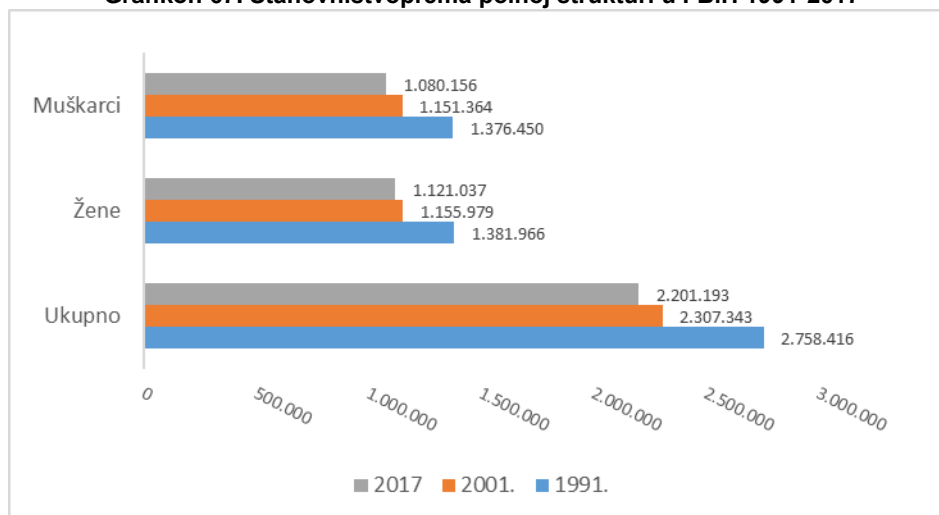
Stanovništvo predstavlja osnovnu odrednicu jedne zemlje i njenog ukupnog socio-ekonomskog razvoja. Na promjene u strukturi stanovništva utiču brojni faktori prirodnog (natalitet, mortalitet, fertilitet) i mehaničkog karaktera (migracije).

Prema prvom poslijeratnom popisu stanovništva koji je obavljen 2013. godine, broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 3.531.159 i u odnosu na popis iz 1991. godine smanjio se za 19,3%. Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4.377.033 stanovnika 1991. godine), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH „pripalo“ je 2.758 hiljada, a RS-u 1.620 hiljada stanovnika.²³ Prema popisu 2013. godine, u Federaciji BiH je bilo 2.219.220 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je u Tuzlanskom kantonu 445.028 i Kantonu Sarajevo 413.593 stanovnika.

Nakon što su podaci popisa iz 2013. godine zvanično objavljeni 2016. godine, Federalni zavod za statistiku vrši procjenu broja stanovnika zasnovanu na podacima iz popisa 2013. godine. Prema tim procjenama, ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 30.06.2017. godine iznosio je 2.201.193 od čega 1.121.037 žena i 1.080.156 muškaraca.

²³Podaci za FBiH u 1991. godini su svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

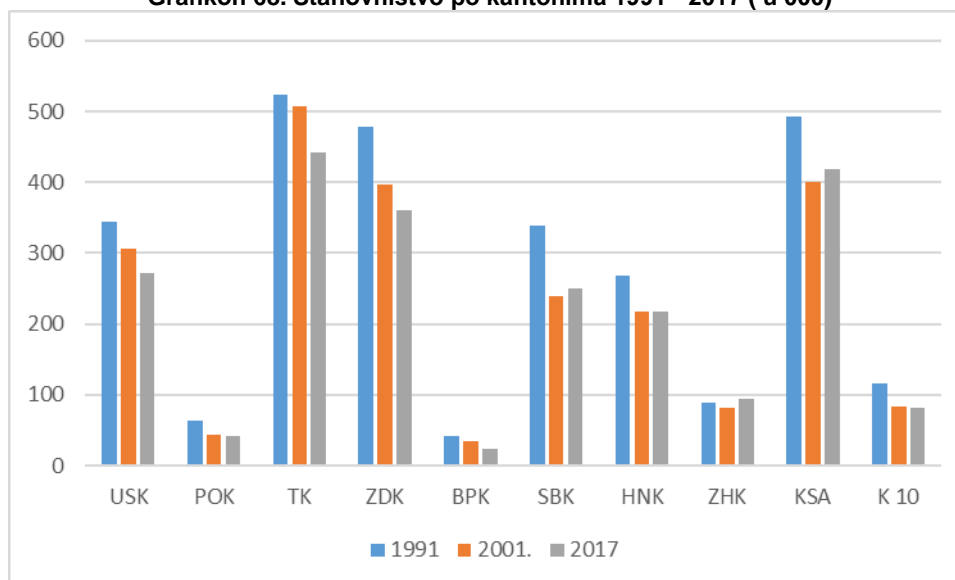
Grafikon 67. Stanovništvo prema polnoj strukturi u FBiH 1991-2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017.)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Grafikon 68. Stanovništvo po kantonima 1991 - 2017 (u 000)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Nakon što je rat ostavio dubok uticaj na demografsku strukturu, i u godinama poslije su prisutni negativni demografski trendovi. Reprodukcijski indeks je duboko poremećen i neizvjesno je kada će se normalizirati. Osnovne promjene u strukturi stanovništva ogledaju se u smanjenju broja mlade populacije 0-14 godina, smanjenju nataliteta, izraženom starenju stanovništva, odnosno povećanom broju populacije starije od 65 godina. Migracije su sve češće, posebno one koje su uzrokovane ekonomskim razlozima. Pored ekonomskih razloga, na strukturu stanovništva značajno utiče nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica. Najveći broj povratka ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira.

U periodu 01.01.1996. - 31.12.2017. u Federaciju BiH vratilo se 744. 216 raseljenih osoba i izbjeglica. Od toga 352.588 je raseljenih osoba, a 391.628 izbjeglica. U toku 2017. godine ostvaren je 91 povratak i to u Tuzlanski (51) i Kanton Sarajevo (40).²⁴

²⁴ Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica (stanje 19.04.2017.), u FBiH živi 5.123 raseljenih porodica čije je i ranije prebivalište bilo u FBiH, 7.650 raseljenih porodica čije je ranije prebivalište bilo u općinama RS, i 18 porodica čije je ranije prebivalište bilo u Brčko Distriktu. Ukupan broj raseljenih osoba na dan 19.04.2017. godine u FBiH iznosio je 36.940, od čega 15.864 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 21.031 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 45 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD (FMROI, 2017).

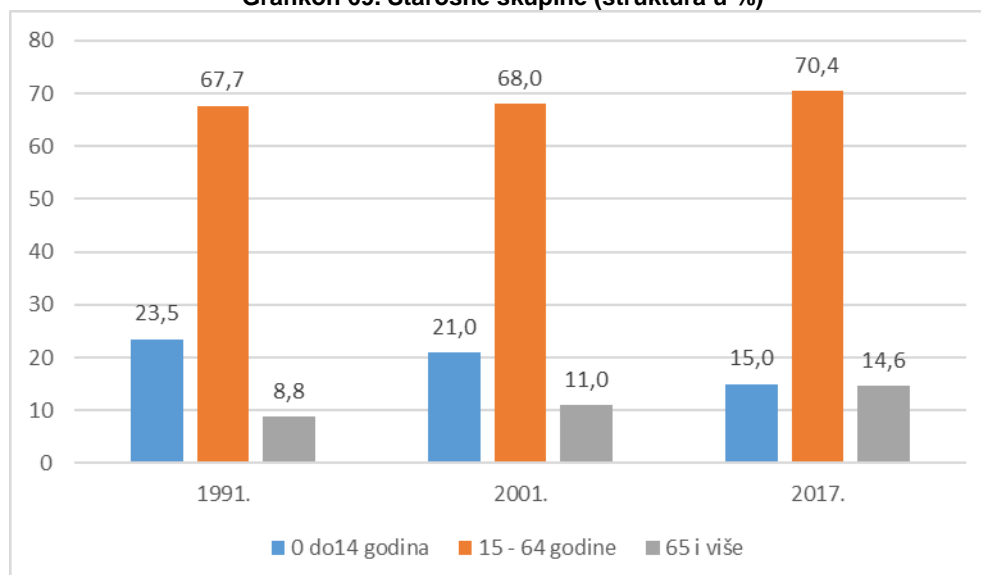
Za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih transfera u Budžetu FBiH za 2017. godinu Federalnom ministarstvu raseljenih osoba i izbjeglica odobren je transfer za raseljena lica i povratnike u iznosu od 16.100.000 KM, za programe povratka u RS 3.000.000 KM, a za zajedničke međuentitetske i općinske projekte i projekte sa nevladinim organizacijama odobren je transfer u iznosu od 2.000.000 KM. U okviru kapitalnih transfera, za podršku povratka izbjeglica i prognanih osoba sa područja regije Srebrenica odobreno je 1.500.000 KM.

U martu 2017. godine, Vlada FBiH donijela je Odluku o odobravanju sredstava iz Budžeta FBiH u iznosu od 141.700 KM, namijenjenih sufinansiranju Projekta CEB II - Zatvaranje kolektivnih centara i alternativnih smještaja pružanjem javnih stambenih rješenja

U cilju osiguranja uvjeta održivog povratka i ekonomskog jačanja povratnika i njihove reintegracije u BiH tokom 2017. godine nastavljena je realizacija Programa podrške razvoju održivosti povratka po javnim pozivima koji su raspisani u 2016. godini (Program pomoći održivog povratka – proljetna/jesenja sadnja voća na prostoru BiH, Program pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanju/ samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi na prostoru Bosne i Hercegovine, Program zapošljavanja povratnika u maloj privredi, Program obnove i izgradnje infrastrukturnih i drugih objekata od značaja za širu društvenu zajednicu u povratničkim sredinama na prostoru BiH). Kroz Programe obnove i izgradnje infrastrukturnih i drugih objekata od značaja za širu društvenu zajednicu u povratničkim sredinama na prostoru BiH, realizirano je ukupno 290 projekata (FMROI, 2017).

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Prema podacima iz ranijih popisa stanovništva, evidentno je da se broj stanovnika dobne skupine 0-14 godina konstantno smanjivao. Od ukupnog broja stanovnika Federacije BiH, populacija 0-14 godina čini 15% od čega najveći dio otpada na Tuzlanski kanton (19,8%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine u FBiH čini 70,4% ukupne populacije, dok 14,6% otpada na populaciju stariju od 65 godina.

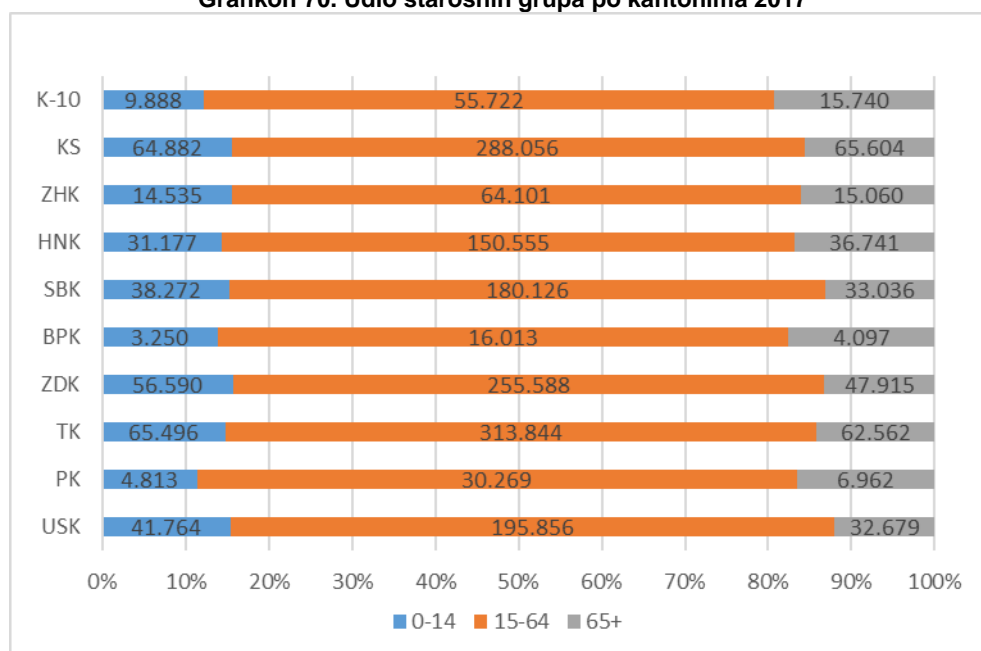
Grafikon 69. Starosne skupine (struktura u %)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Iako je u zadnje dvije godine zabilježen lagani rast broja živorođenih, situacija za prosto obnavljanje stanovništva je i dalje nepovoljna. Na broj rađanja utiče promjena broja stanovnika i njihova starosna struktura koja vrši povratni uticaj na rađanje stanovništva. Taj uticaj se ogleda u obimu broja žena starosne dobi 15 do 49 godina.

Grafikon 70. Udio starosnih grupa po kantonima 2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017.)
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Prema popisu stanovništva 2013. godine, u BiH samo 24,1% (u FBiH 24,9%) ženskog stanovništva bilo je u reproduktivnoj fazi. U okviru ove grupacije na žene koje su u optimalnoj fazi rađanja (20-34 godine) otpada 42,2%. Opšta stopa fertiliteta u 2017.²⁵

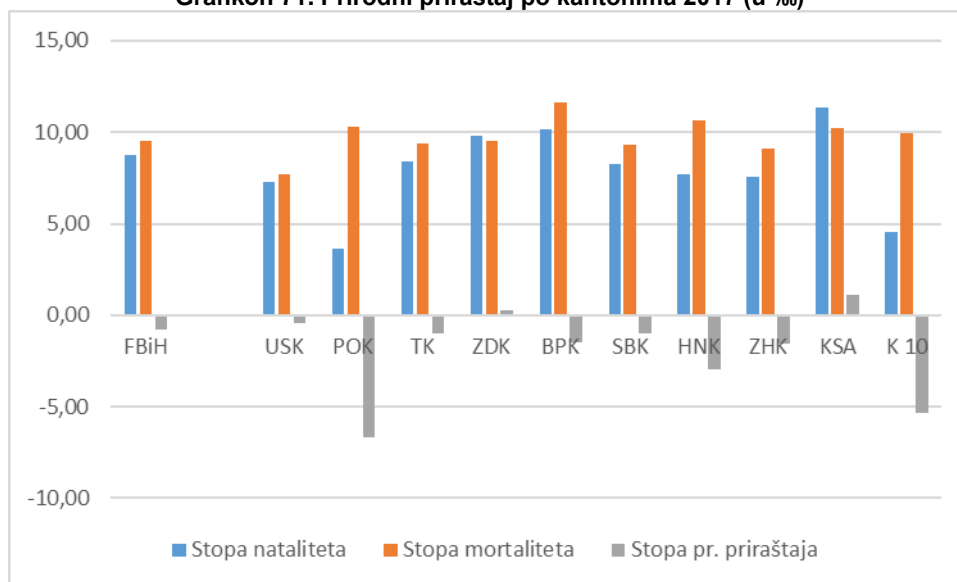
²⁵ Izračun Federalni zavod za programiranje razvoja na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku za godine 2013-2016.

godini iznosila je 35,1‰ (2016. godine 36,8‰, 2015. 35,8‰, 2014. 36,4‰, a 2013. godine 36,5‰)²⁶.

Stopa ukupnog fertiliteta²⁷ u 2016. godini iznosila je 1,28‰. Uzimajući u obzir činjenicu da, kako bi se obezbjedila stopa proste reprodukcije stanovništva, stopa ukupnog fertiliteta treba da bude na nivou 2,1 dijete po ženi, može se reći da ovi pokazatelji ukazuju na veoma nepovoljnu demografsku sliku.

Stopa nataliteta u FBiH u 2017. godini iznosila je 8,73‰, a stopa opšteg mortaliteta 9,53‰. Prirodni priraštaj je negativan (-0,8‰) i nešto je veći u odnosu na 2016. godinu kada je iznosio -0,66‰. (2015. -0,84, 2014. -0,08, 2013. -0,01‰, 2012. 0,65‰). U izvještajnoj godini zabilježen je negativan odnos broja živorođenih i umrlih po kantonima. Jedino je u Kantonu Sarajevo (1,12‰) i Zeničko-dobojskom kantonu (0,29‰) zabilježena pozitivna stopa prirodnog priraštaja, ali je i ona veoma niska.²⁸

Grafikon 71. Prirodni priraštaj po kantonima 2017 (u ‰)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku , 2017.)

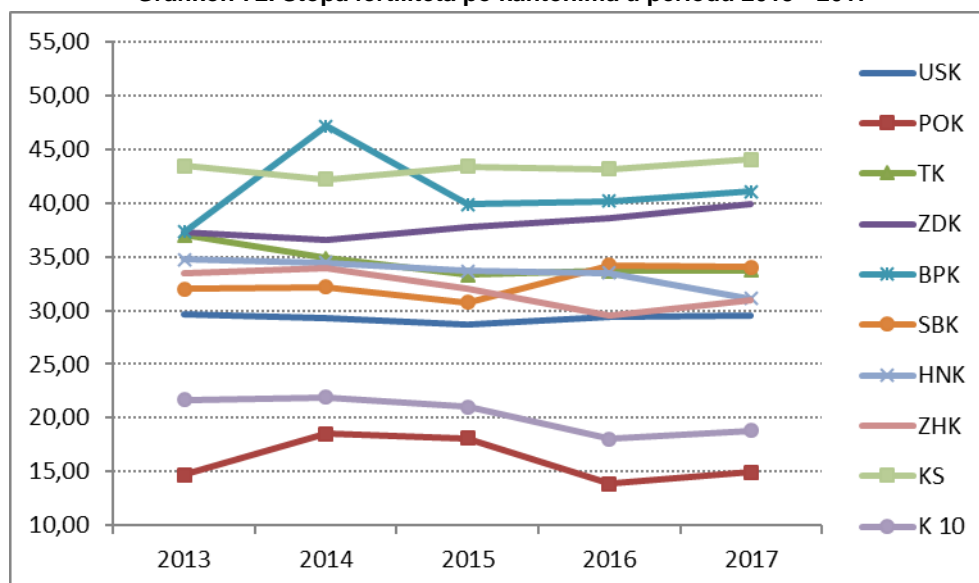
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

²⁶Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontingentu (od 15. do 49. godine starosti). Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2017.

²⁷Stopa ukupnog fertiliteta - ukupan broj živorođene djece na jednu ženu uz uslov fertiliteta po starosti iz godine posmatranja, zanemarujući smrtnost. Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2017.

²⁸Izvor podataka: FZS, Mjesečni statistički pregled po kantonima FBiH 2/17; Prirodno kretanje stanovništva – prvi rezultati, februar 2018. godine. Obrada FZZPR

Grafikon 72. Stopa fertiliteta po kantonima u periodu 2013 - 2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrađeno: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava je 16,0%, dok je procenat siromašnih pojedinaca 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu (FZS, 2015). Jaz siromaštva²⁹ iznosio je 25,8%. U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstava u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u FBiH neznatno promijenio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobrih ili spolnih razlika, invalidnosti, finansijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta (DFID, 2005). Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

6.1 Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

²⁹Jaz siromaštva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

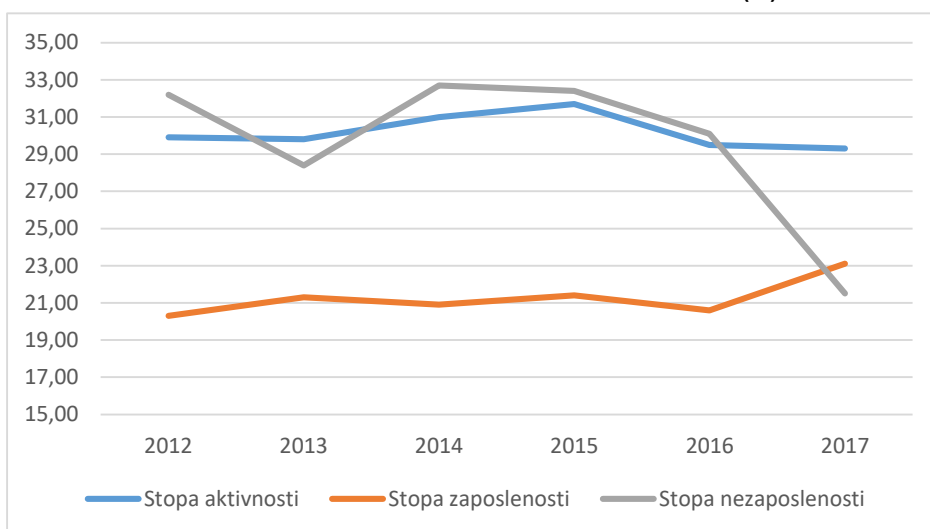
Ustav FBiH garantuje pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, dok su za realizaciju socijalne politike i obezbjeđenje socijalne zaštite nadležni i entitet i kantoni. Pitanje socijalne zaštite regulisano je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH. Činjenica da je kantonima prepušteno uređivanje ove izuzetno važne oblasti, dovodi do situacije da građani FBiH ne mogu ostvarivati na isti način pravo na socijalnu zaštitu u svim kantonima, što dovodi do neravnopravnog položaja građana na teritoriji FBiH. Sveobuhvatan set indikatora socijalne zaštite, koji bi bio i EU uporediv u BiH i FBiH nije još definisan. Agencija za statistiku BiH izdaje tematske biltene o socijalnoj zaštiti. Ono što bi dodatno trebalo pratiti u anketama radne snage je kategorija uposlenih, a siromašnih (minimalne i niske plaće ili dugi period rada bez plaće).

U skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba i Strategijom jačanja funkcije posredovanja u javnim službama provodi se Aktivna politika zapošljavanja i preduzimaju mjere zapošljavanja s ciljem stvaranja pretpostavki za poboljšanje kvaliteta ponude radne snage na tržištu rada, poticanja potražnje za radnom snagom, kao i sticanja povjerenja i uspješnu saradnju partnera na tržištu rada. Evidentan je problem strukturne neusklađenosti ponude i potražnje na tržištu rada koji karakteriše niska produktivnost i visoko učešće zaposlenosti u neformalnoj ekonomiji. Rad na crno i dalje ostaje objektivni problem, koji, pored razvoja neloyalne konkurencije među poslodavcima i nepoštivanja finansijske discipline, utiče i na realno sagledavanje stope nezaposlenosti. Također, na neravnotežu ponude i potražnje za radnom snagom utiče neusklađenost u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija i regionalnog rasporeda.

I u 2017. godini, znatna finansijska sredstva usmjerena su za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba (novčana naknada, zdravstveno osiguranje i penzijsko-invalidsko osiguranje nezaposlenih osoba), ali i u programe aktivne politike zapošljavanja, čijom je realizacijom obuhvaćen veći broj osoba. Tako je u 2017. godini 11.768 nezaposlene osobe koristilo novčanu nadoknadu, što je više za 7,6%, i za šta su kantonalne službe zapošljavanja utrošile preko 51,9 miliona KM. Zdravstvenim osiguranjem bilo je obuhvaćeno prosječno mjesečno 240.830 nezaposlene osobe, što je za 3,6% manje u odnosu na prošlu godinu, a za šta je iz sredstava kantonalnih službi izdvojeno 22,2 miliona KM. Za 4.080 nezaposlenih osoba uplaćivani su doprinosi za penzijsko invalidsko osiguranje što je za 8,9% više u odnosu na prošlu godinu. U ove svrhe kantonalne službe su izdvojile 2,5 miliona KM.

Zaposlenost žena u FBiH i dalje je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2017., stopa zaposlenosti žena u 2017. godini iznosila je 23,1% i viša je u odnosu na 2016. godinu kada je iznosila 20,6%, (2015. 21,4%, 2014. 20,9%, 2013. 21,3%, 2012. godine 20,3%). Stopa nezaposlenosti žena je opala u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 21,5% (kod muškaraca 19,2%). Stopa aktivnosti žena (odnos ženske radne snage koja predstavlja zbir zaposlenih i nezaposlenih žena i radno sposobnog stanovništva) iznosi 29,3% (stopa aktivnosti muškaraca bilježi pad zadnjih godina i u 2017. godini iznosila je 51,6%).

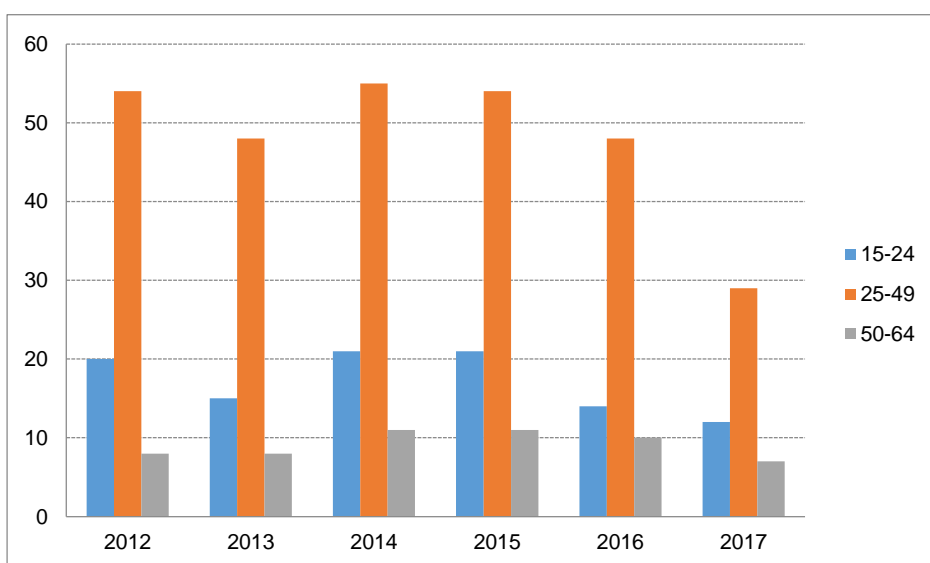
Grafikon 73. Indikatori aktivnosti kod žena u FBiH (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Stopa nezaposlenosti žena u dobnoj starosti 25-49 godina iznosi 21% i niža je u odnosu na 2016. godinu kada je iznosila 31,7% (2015. 30,9%, 2014. 31,5%, 2013. 28,1%, 2012. 31,8%).

Grafikon 74. Nezaposlene žene prema intervalu starosti 2012 - 2017 (u 000)

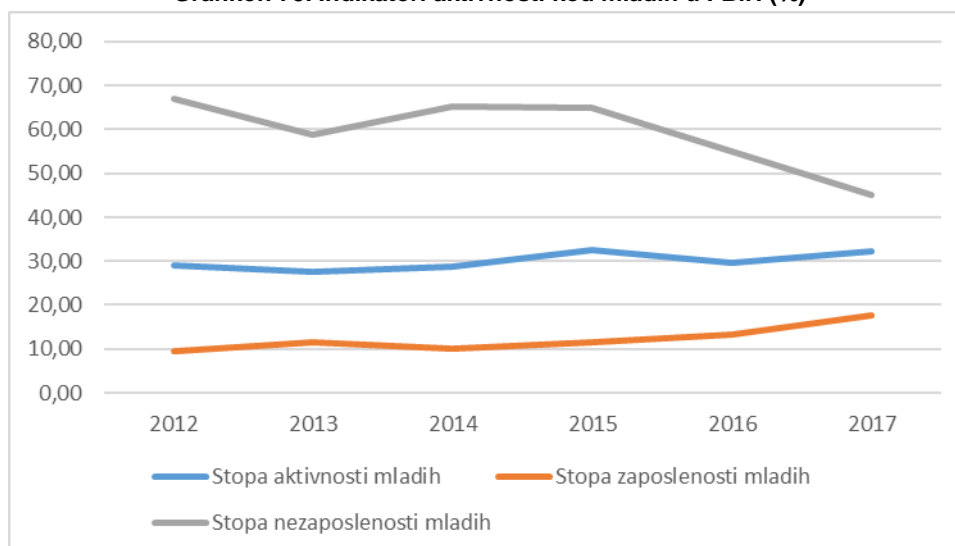

Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Od ukupno zaposlenih u 2017. godini u FBiH, samo je 8% mladih (15-24) (ARS, 2017). Prema Anketi o radnoj snazi 2017. godine, stopa zaposlenosti mladih iznosila je 17,7% i nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 13,3%. Posljednjih godina bilježi se lagani rast stope zaposlenosti mladih (odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo).

Stopa aktivnosti mladih (odnos radne snage starosne dobi 15-24 (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15-24 godine) u FBiH u 2017. godini bila je nešto viša u odnosu na prethodnu i iznosila je 32,3% (2016. 29,6, 2015. 32,6%, 2014. 28,8%).

Grafikon 75. Indikatori aktivnosti kod mladih u FBiH (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Stopa nezaposlenosti mladih u 2017. godini (45,2%) niža je u odnosu na 2016. godinu (55,1%). Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. Posmatrajući zemlje EU u 2017. godini, najniže stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Njemačkoj 6,8% i Češkoj Republici 7,9%, dok su najviše bile u Grčkoj 43,6% i Španiji 38,6%. U Hrvatskoj ova stopa iznosila je 27%, a u Sloveniji 11,2%. Prosjek EU28, prema EUROSTAT-u, iznosio je 16,8%.

Iako stopa nezaposlenosti mladih opada, u uporedbi sa zemljama EU i dalje je veoma visoka. Takva stopa nezaposlenosti je velikim dijelom odraz teškoća s kojim se suočavaju mladi prilikom pronalazjenja posla.

U sklopu Aktivne politike zapošljavanja, u 2017. godini pružana je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja nastojalo se ostvariti zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u FBiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, jačanjem njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanjem dugotrajne nezaposlenosti, te stvaranjem uslova za sticanje radnih vještina (Federalni zavod za zapošljavanje 2017).

U toku 2017. godine osigurana su sredstva za realizaciju mjera zapošljavanja koje su započete u prethodne tri godine, a kojima je obuhvaćeno oko 15.000 osoba (Program sufinansiranja zapošljavanja i sufinansiranja sticanja prvog radnog iskustva 2015. godine - Prvo radno iskustvo 2015., Prilika za sve 2015., Sezonsko zapošljavanje 2015., Vaučer za posao 2015., Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2015. Program zapošljavanja Roma u 2015. godini) Program sufinansiranja zapošljavanja 2016. (mjere: Prilika za sve 2016., Periodično zapošljavanje 2016. i Vaučer za posao 2016.) i Program pripreme za rad kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje 2016. – Obukom do zaposlenja).

Pored realizacije ranije započelih programa, u 2017. godini realizirani su i drugi programi zapošljavanja.

Tako je u sklopu Programa sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja u oblasti poljoprivrede omogućen poticaj za nezaposlene osobe bez obzira na starosnu dob radi zapošljavanja ili samozapošljavanja u novoregistrovanim ili već postojećim poslovnim subjektima u oblasti poljoprivrede. U okviru ovog programa sklopljeno je 610 ugovora ukupne vrijednosti 2.402.025,07 KM i omogućeno zapošljavanje 616 osoba od čega 134 žene. Prosječna starosna dob korisnika ovog programa bila je 41 godina i uglavnom su bili dugoročno nezaposleni (u prosjeku 7 godina).

U 2017. godini, za rješavanje problema nezaposlenosti Roma nastavljen je Program zapošljavanja Roma 2016. godine. U sklopu ovog Programa na osnovu dva Javna poziva u 2016. godini, sklopljeni su ugovori za zapošljavanje 64 osobe u ukupnom iznosu 384.000 KM i za 31 osobu u ukupnom iznosu od 155.000 KM. i u 2017. godini su objavljena dva Javna poziva za zapošljavanje 55 osoba iz ciljne grupe.

U skladu sa provođenjem Uredbe o poticanju zapošljavanja (Vlada FBiH donijela u decembru 2015. godine), po osnovu poticanja prvog zapošljavanja mladih nezaposlenih osoba, sklopljeni su ugovori za zapošljavanje 2.262 osobe (809 žena i 1.453 muškarca) u ukupnom iznosu od 15.297.958,47 KM. Po osnovu poticanja samozapošljavanja, ugovoreno je 10.577.399,93 KM, a zaposleno je 1.525 osoba (405 žena i 1.120 muškaraca) i to uglavnom dugotrajno nezaposlenih osoba.

Za Program sufinansiranja zapošljavanja 2017. godine osigurana su sredstva u iznosu od 18.000.000 KM u cilju zapošljavanja 6.000 osoba, a u sklopu Programa sufinansiranja zapošljavanja 2017 „PLUS“ obezbjeđeno je 14.000.000 KM za zapošljavanje najmanje 3.800 nezaposlenih osoba. U sklopu mjere - Prvo radno iskustvo 2017., potpisano je 568 ugovora za zapošljavanje 1.010 uglavnom mladih osoba, od kojih je 539 žena, u ukupnom iznosu od 3.428.399,60 KM, dok je realizacijom mjere Prvo radno iskustvo 2017 „PLUS“, omogućeno je zapošljavanje 301 osobe (od kojih je 147 žena) kroz ugovore u iznosu od 1.018.152 KM.

U sklopu mjere Vaučer za posao 2017. zaposleno je 1.999 osoba od kojih 918 žena uglavnom osoba sa invaliditetom, članova domaćinstava u kojim nijedan član nije zaposlen, članova šehidskih porodica ili porodica poginulih branitelja, a realizacijom mjere Vaučer za posao 2017 „PLUS“ zaposleno je 407 osoba (od kojih 198 žena) kod poslodavaca sa kojima su zaključeni ugovori u iznosu od 976.800 KM. Za zapošljavanje dugotrajno nezaposlenih osoba, u sklopu ovog Programa, realizovane su i mjere Periodično zapošljavanje 2017. i Periodično zapošljavanje 2017 „PLUS“. Do kraja 2017. godine, realizacijom prve mjere zaposleno je 2.707 osoba od kojih 959 žena. Ukupna vrijednost ovih ugovora iznosila je 5.241.543,30 KM, a realizacijom mjere „PLUS“ zaposlene su 353 osobe (od kojih 92 žene) kroz ugovore vrijedne 727.320 KM.

Putem mjere Javni radovi 2017. i Javni radovi 2017 „PLUS“ zaposleno je 157 osoba bez obzira na radno iskustvo, dob i stepen obrazovanja. Ukupna vrijednost ovih ugovora iznosila je 175.252,33 KM. Kroz Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2017. realizovano je zapošljavanje 580 osoba, a Start up 2017 „PLUS“ 95 osoba. Ukupna vrijednost ovih ugovora iznosila je 2.451.534,92 KM.

Takođe, u 2017. godini nastavljen je Program zapošljavanja mladih (YEP) putem kojeg se kroz mjere realizacije Klubovi za traženje posla, Forumi o zapošljavanju mladih i razvoj

socijalnog poduzetništva, te novih metoda rada u službama zapošljavanja (implementacija „Reformskog paketa“), nastoji omogućiti i olakšati zapošljavanje mladih osoba, razmjena iskustava i praksi u zapošljavanju iz regionalnih službi za zapošljavanje.

Pravo na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika je i dalje, pored pitanja zdravlja, socijalne zaštite i obrazovanja, jedna od najvećih prepreka održivom povratku u BiH. I dalje je prisutna visoka stopa nezaposlenosti i ne postoji pouzdan odgovarajući mehanizam koji bi odgovorio zadovoljenju potreba radno sposobnog stanovništva u BiH, a time i povratnika i raseljenih osoba. U toku 2017. godine, putem nekoliko javnih poziva za programe podrške i pomoći (Program podrške investicijskim projektima u cilju zapošljavanja povratnika, Program podrške projektima održivog povratka – „Podrška razvoju start-up (početnog biznisa) povratnika, Program pomoći u obavljanju pripravničkog staža kroz rad bez zasnivanja radnog odnosa, Program podrške projektima održivog povratka - Izgradnja i/ili opremanje mini farmi brojlera) nastavljen je proces koji omogućuje zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika. Kroz Programe pomoći u zapošljavanju i samozapošljavanju povratnika u maloj privredi i poljoprivredi, te projekte stručnog osposobljavanja mladih visokoobrazovanih povratnika, na prostoru BiH realizirano je ukupno 745 projekata, kroz koje je pomoć primilo preko 1.000 povratničkih domaćinstava.

Evidentan je veliki broj radnih migracija i to naročito iz povratničke populacije u zemlje EU radi ostvarivanja prava na rad i egzistenciju. Takođe, nedovljno se provodi Odluka Ustavnog suda o konstitutivnosti naroda BiH zapošljavanjem povratnika u organima vlasti, institucijama, upravama i javnim preduzećima u kojima je država većinski vlasnik s ciljem postizanja principa u skladu s popisom stanovništva iz 1991. godine (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, 2017).

Za rješavanje problema zapošljavanja djece šehida i poginulih boraca, kao i zapošljavanje svih drugih boračkih kategorija, i u 2017. godini (drugu godinu zaredom) iz Budžeta Federacije BiH obezbjeđena su sredstva u ukupnom iznosu od 1.500.000 KM. U 2016. godini, podržani su projekti zapošljavanja za 24 boračke zadruge i za 71 zadrugara, u ukupnom iznosu od 1,3 miliona KM. Do kraja 2017. godine, podržani su projekti zapošljavanja za 36 zadruga i 57 zadrugara (Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, 2017).

Za izvršenje obaveze koja proističe iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koja se odnosi na izdvajanje 10% planiranih sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja radi financiranja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, Federalni zavod za zapošljavanje je u 2017. godini planirao sredstva u iznosu od 2.012.000 KM. Pored ovih prihoda koje Fondu uplaćuje Federalni zavod za zapošljavanje u iznosu od 10%, Zakon propisuje da Fond prihode ostvaruje i putem kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% sredstava planiranih za aktivnu politiku zapošljavanja. Od kantonalnih službi za zapošljavanje sredstva su uplatili jedino Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo u iznosu 461.981 KM i Služba za zapošljavanje Srednjobosanskog kantona u iznosu 9.963. KM.³⁰

³⁰Izveštaj o radu Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom za 2017. godinu – 139.sjednica Vlade Federacije BiH od 26.04.2018. godine

Navedenim Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom³¹, kao i druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom. Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, zapošljavanja, zadržavanja posla, napretka u poslu ili promijene zanimanja.

U toku 2017. godine raspisana su dva Javna poziva o raspodjeli 9.551.500 KM za zapošljavanje 763 osoba sa invaliditetom i to za financiranje/sufinanciranje programa/projekata za održanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba sa invaliditetom, za financiranje/sufinanciranje programa/projekata za razvoj privrednih društava i zaštitnih radionica, za financiranje/sufinanciranje programa/projekata profesionalne rehabilitacije nezaposlenih osoba sa invaliditetom kao i za financiranje/sufinanciranje programa/projekata održivosti zaposlenosti osoba sa invaliditetom koje obavljaju samostalnu djelatnost. Na osnovu ovih javnih poziva donesene su dvije odluke o zapošljavanju ukupno 749 osoba sa invaliditetom za čije zapošljavanje je izdvojeno 9.429.000 KM.³²

Kroz mjere aktivne politike zapošljavanja, koje su uglavnom bile usmjerene na pružanje podrške nezaposlenim osobama, kroz unapređenje znanja i vještina, brže integracije na tržište rada te poticanje samozapošljavanja, pružena je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su u strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama.

U toku 2017. godine pripremljena je Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH za period od 2018. do 2021. godine (upućena u parlamentarnu proceduru u julu 2018. godine). Glavni cilj ove Strategije je povećanje formalnog zapošljavanja žena i muškaraca u privatnom sektoru i osiguravanje prilika za dostojanstvena radna mjesta za sve žene i muškarce, s naglaskom na građane u nepovoljnom položaju. Na tom osnovu su utvrđeni i posebni ciljevi, među kojima su kreiranje poticajnog pravnog okruženja za jačanje uloge posredovanja i efikasne politike zapošljavanja, unapređenje zapošljavanja socijalno najranjivijih grupa, te poboljšanje efikasnosti i kvaliteta službi za zapošljavanje.

Preporuke

- Reformisati sisteme socijalne zaštite (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om), uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa;
- Uspostavljanje baze podatka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima;

³¹Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacije domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, predviđeno je da će se nedostajuća sredstva osigurati iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

³²Isto kao ²⁹

- Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa;
- Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora;
- Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva³³ uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.

6.2 Položaj porodica sa djecom

Već duže vremena evidentno je da je postojeći sistem socijalne zaštite u FBiH neefikasan i nepravičan, te da su potrebne sveobuhvatne reforme socijalnog sistema. Ovakav sistem omogućava da veliki dio novčanih naknada odlazi onima kojima ne treba, a ne siromašnijim kojima je najpotrebniji. Jedna od tih kategorija čiju zaštitu treba posebno ojačati su i djeca. Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu sama unaprijediti svoj položaj. Različite vrste lišenosti (ishrana, zdravstvena njega, obrazovanje i sigurnost), nasilje u porodici i slično, mogu imati dugoročne nepopravljive posljedice. One mogu rezultirati i međugeneracijskim prenosom siromaštva, te sklonostima prema kriminalu i zapadanju u različite vrste ovisnosti. Ukratko, otežane prilike odrastanja mogu dovesti do smetnji u psihofizičkom razvoju, socijalnoj isključenosti, zdravstvenoj ugroženosti, lošijem obrazovanju i sklonosti kriminalu. Porodica predstavlja ključni stub optimalnog razvoja društva. Stoga, poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece.

S obzirom da su djeca odnosno porodice sa djecom posebno ranjiva skupina u društvu, u sveobuhvatnoj reformi socijalnog sektora, posebnu pažnju potrebno je posvetiti ovoj kategoriji društva. Prvenstveno je potrebno uskladiti legislativu iz oblasti socijalne i zaštite porodica s djecom s ratificiranim međunarodnim dokumentima - konvencijama, poveljama i standardima, ali i nastaviti s provođenjem mjera kojim se poboljšava dostupnost i kvalitet usluga socijalne i dječije zaštite, posebno u oblasti vaninstitucionalnog zbrinjavanja djece, bolje zaštite socijalno isključene djece, posebno Roma, te bolje podrške djeci s poteškoćama. Takođe je izražena potreba za uspostavljanjem mehanizma za povećanje finansijske podrške djeci što se odnosi na dječiji dodatak i druga primanja koja pripadaju djeci, odnosno porodicama s djecom i na taj način osigura socijalni minimum dovoljan za osnovne potrebe porodica s djecom.

U 2016. godini, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Vijeće za djecu podnijeli su inicijativu prema entitetskim i kantonalnim vladama kao i Brčko Distriktu za programsko budžetiranje tj. obezbjeđivanje budžeta s jasno dodijeljenim sredstvima za potrebe i zadovoljavanje prava djece na svim nivoima vlasti u državi, kao i uspostavljanje sistema monitoringa ove oblasti. To ne mora nužno podrazumijevati povećanje sredstava, već

³³ Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, IBHI 2010.

samo racionalniju preraspodjelu u skladu sa prioritetima što bi djeca, odnosno porodice sa djecom trebale biti.

Značajan pravac reforme ove oblasti odnosi se na načine alternativnih oblika zbrinjavanja, s posebnim naglaskom na djecu i transformaciju ustanova koje se bave njihovim zbrinjavanjem. U 2017. godini, usvojen je Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine. Osnovni cilj ovog zakona je da se olakša proces zbrinjavanja djece, prvenstveno djece bez roditeljskog staranja i djece s invaliditetom, kao i odraslih osoba s invaliditetom, te starih ljudi bez porodičnog staranja, a o kojima mogu da se brinu hranitelji, pojedinci ili porodice. Utvrđivanjem jedinstvenog minimuma za budžetsko finansiranje hraniteljstva omogućit će se izjednačavanje naknada, a time i poboljšan kvalitet usluga hraniteljstva, te osigurano izjednačavanje naknada za smještaj i hraniteljstvo u cijeloj FBiH i poboljšan kvalitet usluga hranitelja.

Kada su u pitanju posebni oblici zaštite djece, potrebno je intenzivirati i nastaviti provoditi mjere usmjerene na zaštitu djece od zloupotrebe opojnih droga, duhana i alkohola, nastaviti s mjerama na suzbijanju nasilja nad djecom, maloljetničkog prestupništva i poboljšati primjenu mjera, te nastaviti s aktivnostima usmjerenim na prodaju djece, dječiju prostituciju i pornografiju, te edukativnim i promotivnim aktivnostima kojima je cilj jačanje svijesti javnosti o problemima s kojim se suočavaju ranjive grupe (Romi, izbjeglice, azilanti, stranci, djeca bez pratnje). U tu svrhu potrebna je adekvatna podrška institucijama u planiranju konkretnih aktivnosti na poboljšanju zaštite djece od vršnjačkog nasilja, i generalno od nasilja, a na osnovu već donesenih planova smjernica i strategija u Bosni i Hercegovini.

Posebno je izražen problem u ostvarivanju prava majki porodilja i neujednačenosti u ostvarivanju prava na naknadu za vrijeme porodiljskog odsustva. Obzirom da je pitanje socijalne zaštite, odnosno zaštite porodice sa djecom u podjeljenoj nadležnosti FBiH i kantona, ne postoji propis koji bi na jedinstven način tretirao prava majki porodilja. Isplata naknada za majke porodilje trenutno je vrlo neujednačena. Pitanje naknada zaposlenim porodiljama ne treba tretirati kao socijalnu kategoriju već je potrebno integritati ga u pravo iz radnog odnosa, dok nezaposlene porodilje treba nastaviti tretirati u sistemu socijalne zaštite. Zakonom o radu Federacije BiH utvrđeno je da žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju do jedne godine, dok se visina porodiljskih naknada utvrđuje propisima kantona. Porodilje zaposlene u javnom sektoru u cijeloj Federaciji BiH primaju porodiljske naknade u 100 postotnom iznosu njihovih prosječnih plaća, dok porodilje zaposlene u realnom i privatnom sektoru primaju naknade od 50-90 posto visine prosječne plaće ili ih uopšte ne primaju. Usljed teške ekonomske situacije u zemlji i smanjenog priliva sredstava u budžete sve češće se smanjuju ili čak ukidaju pojedina prava po osnovu trudnoće, poroda i njege djeteta.

Nezaposlene porodilje svoja, zakonom propisana prava u okviru socijalne zaštite, ostvaruju samo u ograničenom obimu u zavisnosti od ekonomske moći pojedinih kantona ili općina. Naknade su vrlo niske i uglavnom jednokratne.

Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.³⁴ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa

³⁴Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za zaustavljanje negativnih trendova u padu nataliteta, fertiliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece. Ovako loša situacija u oblasti zaštite porodica sa djecom još više doprinosi usložnjavanju ozbiljnih demografskih i populacijskih problema. Stoga treba intenzivnije raditi na populacijskoj politici i socijalnoj zaštiti porodica s djecom.

Od svih prava³⁵ u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, u 2017. godini najviše je bilo korisnika sa pravom na dodatak na djecu – 24.585 i sa pravom na uvećani dodatak na djecu – 20.564. Po ova dva osnova isplaćeno je ukupno 10.482.132,34 KM u rasponu od 20 - 42 KM zavisno od kantona. Kako je već navedeno, financiranje prava na dodatak za djecu po važećem Zakonu se vrši iz budžeta kantona i praćeno je ozbiljnim poteškoćama. Pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva. U 2017. godini dječiji dodatak je regulisan i isplaćivao se u četiri kantona, Posavskom, Tuzlanskom, Hercegovačko-neretvanskom i Kantonu Sarajevo s tim da za 2017. godinu podatke nisu dostavila tri kantona, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski i Srednjobosanski kanton. Kantoni koji su regulisali ovo zakonsko pravo, ali nisu vršene isplate su Unsko-sanski, Zapadnohercegovački i Kanton 10.³⁶

Naknada ženi majci odnosno drugom licu u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, regulisana je i isplaćivala se u svim kantonima, s tim da podatke za 2017. godinu nije dostavio Bosansko-podrinjski kanton. U 2017. godini po ovom osnovu isplaćeno je 30.971.804,03 KM, a pravo je ostvarilo 7.785 lica. Naknada ženi majci koja nije u radnom odnosu radi trudnoće, porođaja i njege djeteta isplaćivala se u devet kantona (osim Tuzlanskog kantona koji je zakonski regulisao ovo pravo ali nije dostavio podatke). U 2017. godini ovo pravo je iskoristilo 6.539 osoba za šta je iz budžeta kantona isplaćeno 5.860.550,89 KM.³⁷

Od ostalih pomoći u 2017. godini isplaćeno je 1.258 jednokratnih pomoći za opremu novorođenog djeteta u iznosu od 1.089.882,55 KM u rasponu od 100-500 KM zavisno od kantona³⁸, dok je po osnovu pomoći majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci za 396 korisnika u dva kantona (Hercegovačko–neretvanski i Kanton Sarajevo)³⁹ izdvojeno 217.133 KM.

³⁵Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi–majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene–majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnica, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatok pripada porodici, čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

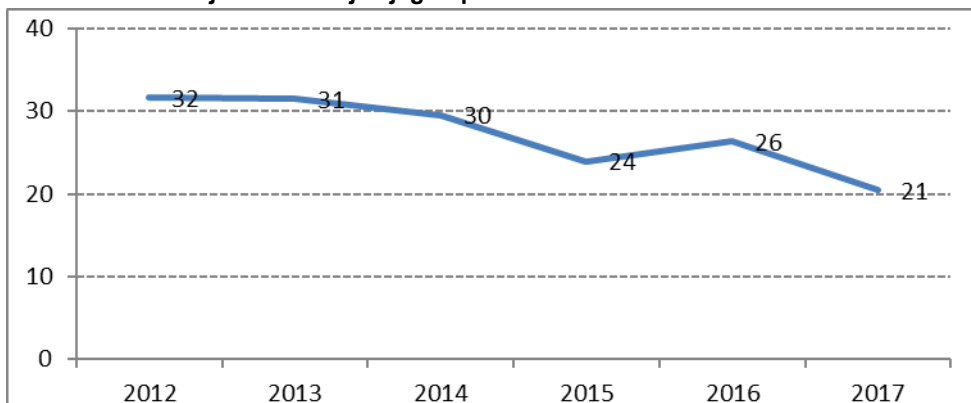
³⁶Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

³⁷Resorna kantonalna ministarstva nadležna za oblast dječije zaštite/administrativni podaci/, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

³⁸Tri kantona, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski i Srednjobosanski kanton nisu dostavila podatke za 2017 godinu.

³⁹Nedostaju podaci za ostale kantone o isplatama ove pomoći za 2017. godinu.

Grafikon 76. Broj korisnika dječijeg doplatka na 1000 stanovnika - FBiH 2012 - 2017

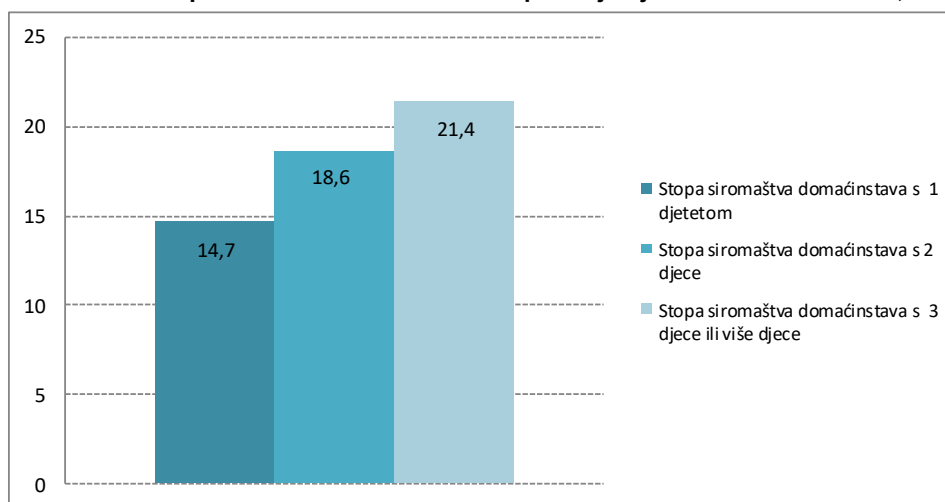
Izvor: (FMRSP, FZS, 2017)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja, a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2017. godine bilo 506.274 djece do 18 godina, što čini 23% stanovništva.

Stopa siromaštva u FBiH najveća je kod domaćinstava sa 5 i više članova 24,5%, jednočlanih 19,7%, bračnih parova sa djecom i drugim srođnicima (29,3%), samohranih roditelja sa drugim srođnicima (24,1%), te starijih jednočlanih domaćinstava (23,3%). Stopa siromaštva kod domaćinstava sa troje i više djece iznosi 21,4%.⁴⁰

Grafikon 77. Stopa siromaštva domaćinstava po broju djece u domaćinstvima, 2011

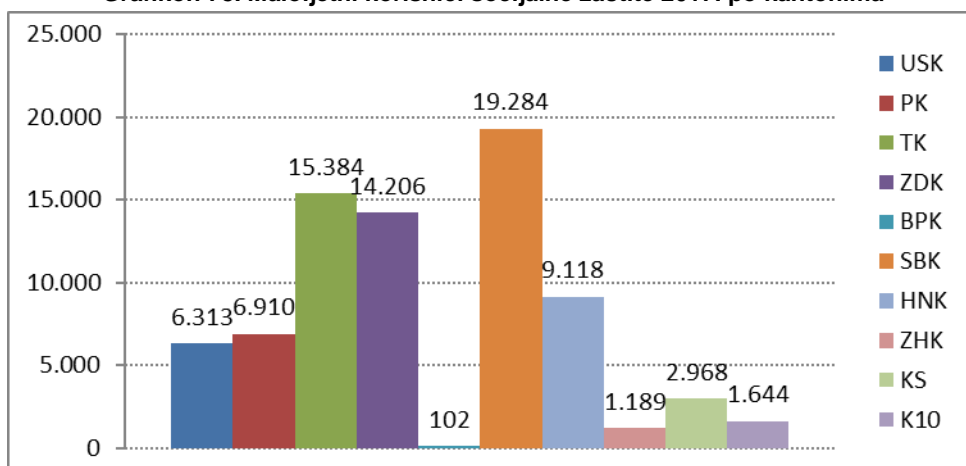
Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2011)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2017. godini opao je za 1,77% u odnosu na 2016. godinu i iznosio je 77.118, što čini 23,4% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnika (45,57%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (54,43%) i u odnosu na 2016. godinu bilježi se lagani pad u odnosu na muškarce (FZS, 2017). Kao i prethodnih godina, najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite evidentiran je u Srednjobosanskom kantonu - 19.284 što je za 2,45% manje u odnosu na 2016. godinu.

⁴⁰ IBHI, Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća (Proširena anketa o potrošnji domaćinstava 2011. – Proračun autora) – posljednji raspoloživi podaci

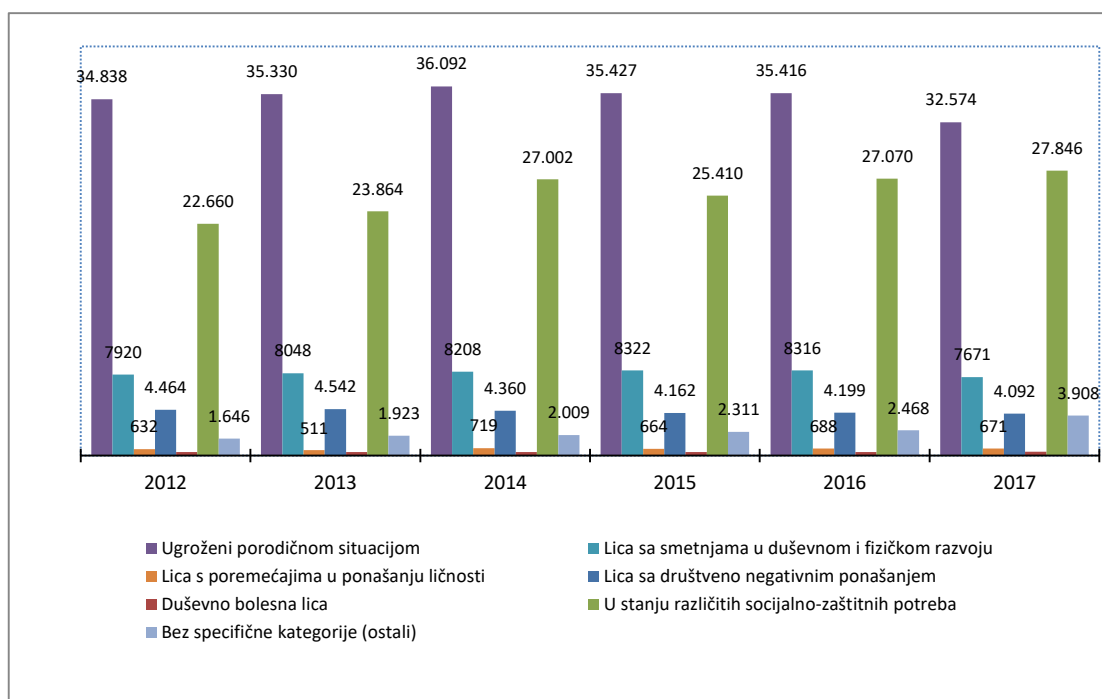
Grafikon 78. Maloljetni korisnici socijalne zaštite 2017. po kantonima

Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2017)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Grafikon 79. Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama u FBiH 2012-2017.

Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2012-2017.)

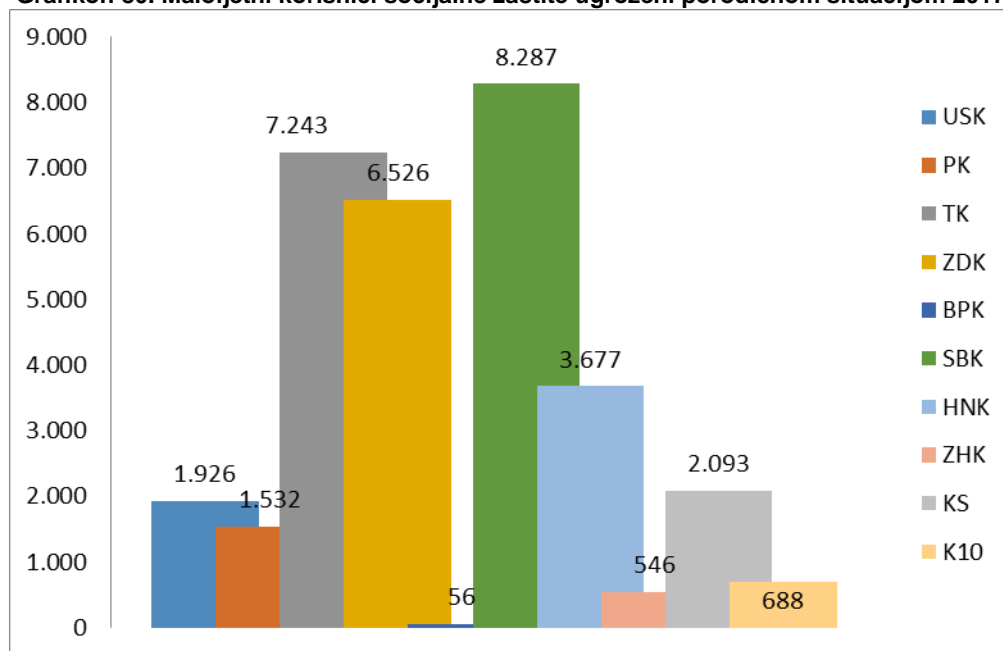
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Iako, i dalje, najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe s ugroženom porodičnom situacijom, 42,24%, u zadnje tri godine udio ove grupacije u ukupnom broju bilježi lagani pad (45,11% 2016. godine, 46,23% u 2015.). Takođe veliki udio imaju i korisnici u stanju različitih socijalno zaštitnih potreba 36,11% i nešto je niži u odnosu na 2016. godinu (45,1%). U 2017. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom opao je za 8% (FZS, 2017). Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁴¹, djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca. U izvještajnom periodu, najveći udio lica ugroženih porodičnom situacijom čine djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda - 22.423 djece odnosno 68,83%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim

⁴¹ Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

prilikama (14,74%). Od ukupnog broja djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda najveći broj je u Tuzlanskom kantonu 1.166 (5,2%).

Grafikon 80. Maloljetni korisnici socijalne zaštite ugroženi porodičnom situacijom 2017.

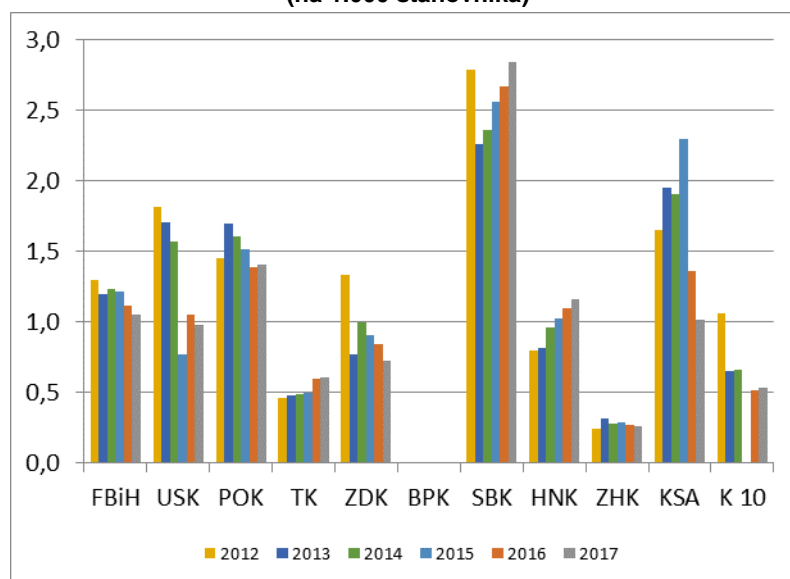

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017.)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zanemareni i zapušteni i dalje bilježe značajnu spolnu razliku. Udio muškaraca čini 66,5% u ukupnom broju vaspitno zanemarene i zapuštene djece. Najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece prisutan je u Srednjobosanskom kantonu – 2,8 na 1.000 stanovnika i Posavskom kantonu 1,4 na 1.000 stanovnika.

Grafikon 81. Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zapušteni i zanemareni 2012-2017 (na 1.000 stanovnika)

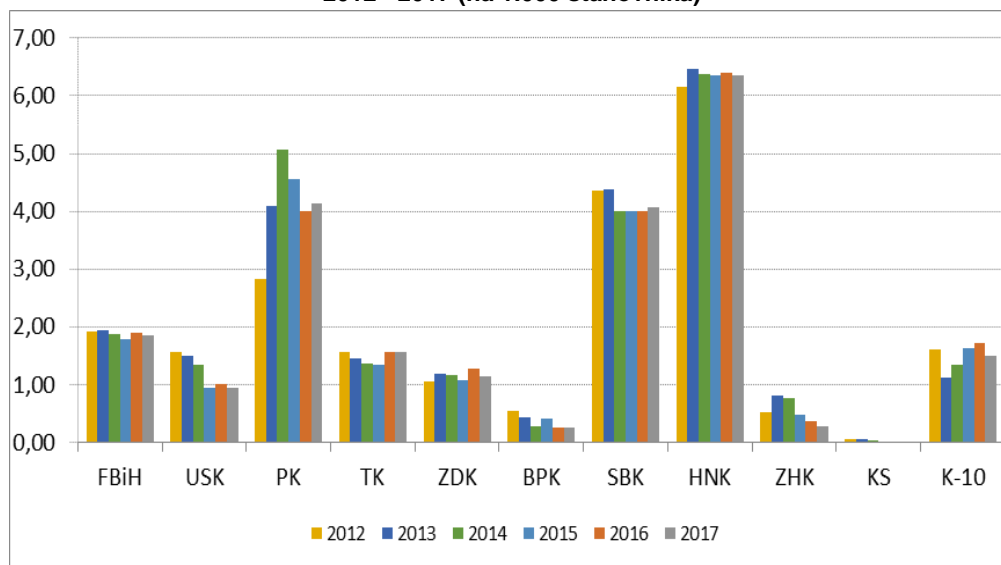
Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2012-2017.)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U 2017. godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH iznosio je 2.312, što je za 6% manje u odnosu na 2016. godinu (FZS, 2017). Na 1.000 stanovnika je evidentirano 1 vaspitno zanemareno i zapušteno dijete.

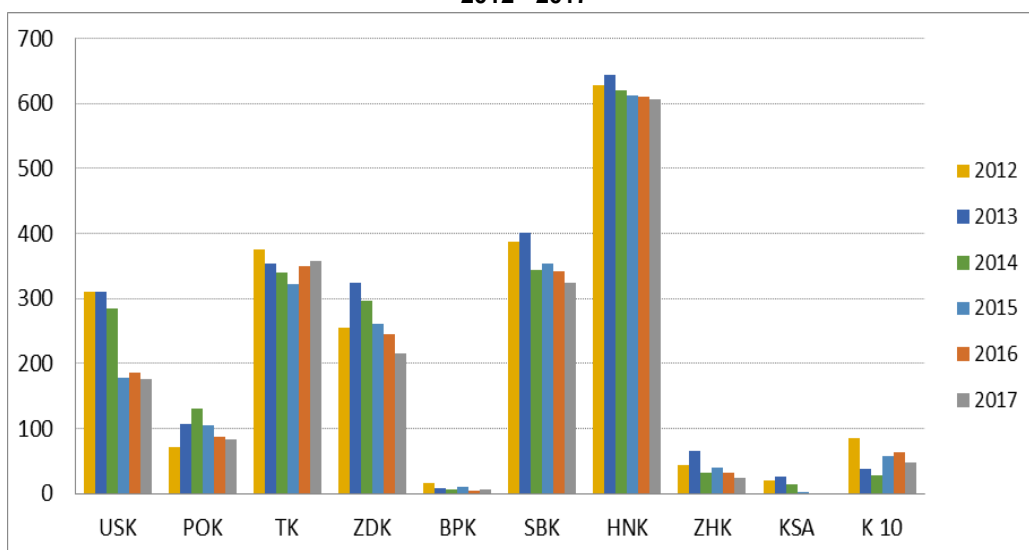
Od ukupnog broja maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2017. godini, 5,3% je korisnika kategorije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja što je gotovo nepromijenjeno stanje u odnosu na 2016. godinu (FZS, 2017). Na 1.000 stanovnika u FBiH, evidentirano je 1,9 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija nije bitno promijenila u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 82. Maloljetni korisnici socijalne zaštite sa društveno negativnim ponašanjem 2012 - 2017 (na 1.000 stanovnika)

Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2012-2017.)
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Grafikon 83. Maloljetni korisnici socijalne zaštite skloni vršenju krivičnih djela i prekršaja 2012 - 2017

Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2012 - 2017.)
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018.

Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja su osobe sklone skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela, alkoholičari i narkomani. Kad su upitanju maloljetni korisnici ove grupe, najviše je onih koji su skloni vršenju krivičnih djela (1.839), od čega

se mnogo veći broj odnosi na muškarce (80,6%), s tim da ovaj indikator, koji ukazuje na ugroženost porodica s djecom, lagano opada zadnjih godina. Najveći broj maloljetnih korisnika sklonih vršenju krivičnih djela evidentiran je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (606), i neznatno je manji u odnosu na prethodnu godinu. Značajan pad broja maloljetnih osoba ove kategorije (25%) zabilježen je u Kantonu 10. U 2017. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama u FBiH iznosio je 4.126 što je za 5% manje u odnosu na prethodnu godinu (FZS, 2017).

Polazeći od toga da je zaštita obitelji sa djecom, djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj osiguranje približno jednakih uslova za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, bilo je neophodno preduzimanje hitnih reformskih aktivnosti i mjera u smislu poboljšanja stanja u ovoj oblasti. S tim u vezi pripremljen je Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH (u parlamentarnoj proceduri) kojim se uređuju osnove materijalne podrške porodicama s djecom, utvrđuju se materijalna prava za podršku porodicama s djecom, postupak ostvarivanja prava, uslovi i način za ostvarivanje prava, finansiranje materijalne podrške porodici s djecom, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje podrške porodicama s djecom u Federaciji BiH.

Novina u ovom Zakonu je finansiranje pojedinih prava iz ove oblasti, posebno prava na dječiji dodatak i pravo na novčanu pomoć porodilji koja nije u radnom odnosu.

Zbog nemogućnosti pojedinih kantona da u svojim budžetima osiguraju potrebna sredstva za ovu namjenu i da u većini kantona kantonalni propisi nisu usklađeni s federalnim, bilo da nisu uopće doneseni, bilo da nisu osigurana finansijska sredstva u budžetima kantona, finansiranje ovih prava bilo je otežano, a često i neprovedivo. Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH uvodi novine u finansiranje ovih prava. Pravo na dječiji doplatka će se prema Zakonu finansirati iz Budžeta FBiH dok će se pravo na novčanu pomoć porodilji koja nije u radnom odnosu finansirati iz budžeta kantona. Pravo na naknadu plaće porodilji u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta će se (nakon što stupi na snagu ovaj Zakon) regulisati propisima iz oblasti zdravstvenog osiguranja.

Preporuke

- Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama);
- Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja;
- Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH;
- Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.
-

6.3 Obrazovanje

Vizija usvojene Incheon Deklaracije u maju 2015. godine Svjetskog obrazovnog foruma, „Obrazovanje 2030.“ je reforma života kroz obrazovanje, reorganizovanje važne uloge obrazovanja kao glavnog pokretača razvoja i ostvarenje drugih predloženih održivih razvojnih ciljeva. Prema univerzalnim ciljevima Agende o održivom razvoju i globalnom sporazumu o klimatskim promjenama „Transforming our world: the 2030 Agenda for

Sustainable Development“ jedan od ciljeva je osigurati inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovirati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve. Obrazovanje je najmoćniji put ka održivosti, jer ekonomska i tehnološka rješenja, politička regulativa i financijski podsticaji nisu dovoljni. Trebamo fundamentalnu promjenu načina razmišljanja i djelovanja. Obrazovanje zauzima ključnu ulogu u donošenju ove promjene. U skladu sa World Information Technology Forum (2016) program vještina 21. stoljeća, evidentirana su UNESCO-ova četiri stuba Okvira obrazovanja „Učenje za blagostanje“ (Learning for well-being framework): sticanje znanja (learning to know), sticanje radno stručnih–tehničkih vještina (learning to do), učenje o zajedničkom suživotu (learning to live together) i upoznavanje univerzalnih ljudskih vrijednosti (learning to be).

U Saopštenju Komisije Evropskom Parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija (2018) se navodi „Uloga obrazovanja mora dobiti veći prioritet, naročito u pogledu podsticanja veće tolerancije, promoviranja evropskih vrijednosti i jačanja kohezije društva. Zapadni Balkan bi trebalo da investira više u svoje mlađe generacije, naše buduće građane EU i da im pruži perspektivu za budućnost, a ne prošlost. Takođe je neophodno unaprijediti saradnju u oblasti kulture sa regionom i u samom regionu“ (Evropska komisija, 2018, str. 8).

Prema Izvještaju osoblja Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2018. godinu kvalitet obrazovanja i potrošnja na obrazovanje i istraživanje su na niskom nivou. Obrazovni sistem zemlje je vrlo složen i rascjepkan. Rezultat ovoga je nepostojanje zajedničkih standarda za različite nivoe obrazovanja, kao i obuka za nastavno osoblje i evaluaciju njihovog učinka. Nastavni planovi i programi su zastarjeli i nisu usklađeni sa potrebama zemlje, što dovodi do velike neusklađenosti u pogledu vještina i predstavlja glavnu prepreku za ulazak svršenih studenata na tržište rada. Javna potrošnja na obrazovanje se zadržava na 3,5% BDP-a, a ostvareni rezultati su među najlošijima u regiji. Na primjer, stopa nepismenosti u zemlji od oko 2,8% jedna je od najviših u regiji.

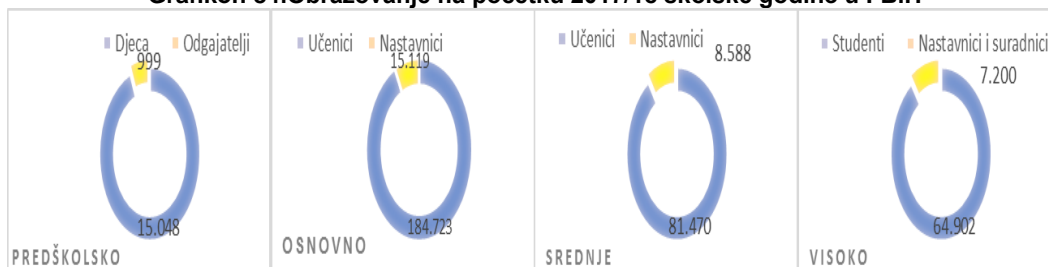
Strateška opredjeljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u 2017. godini odnosila su se na:

- afirmaciju obrazovanja zasnovanog na ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje;
- uklanjanje prepreka za pristup i ravnopravno učešće u obrazovanju svih učenika i odraslih polaznika;
- poboljšanje usklađenosti obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, naučno-tehnološkog razvoja i promocija cjeloživotnog učenja;
- poboljšanje uvjeta rada odgojno-obrazovnih ustanova u Federaciji BiH;
- stvaranje pretpostavki za veći obuhvat djece sistemom obrazovanja i ujednačavanje uvjeta odgoja i obrazovanja u Federaciji BiH;
- izjednačavanje dostupnosti svih nivoa obrazovanja za sve građane;
- saradnju sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama u oblasti unapređenja obrazovanja u Federaciji BiH;
- izradu jasnih kriterija izbora i odobravanja udžbenika.

Problemi i rizici u ovoj oblasti očitovali su se u vidu nedovoljne spremnosti na saradnju od strane pojedinih kantonalnih ministarstava obrazovanja u provođenju planiranih aktivnosti u vidu nedovoljne senzibiliziranosti nastavnog osoblja, stručnih saradnika, te

menadžmenta u obrazovnim ustanovama na provođenju predloženih programa i provođenju reformi u obrazovanju. Također, jedan od hroničnih problema u realizaciji odobrenih transfera odnosi se na kašnjenje uplata koje utiče na prolongiranje rokova realizacije planiranih aktivnosti i otežava korisnicima sredstava da aktivnosti završe na vrijeme i blagovremeno pravdaju sredstva (Vlada FBiH, 2018).

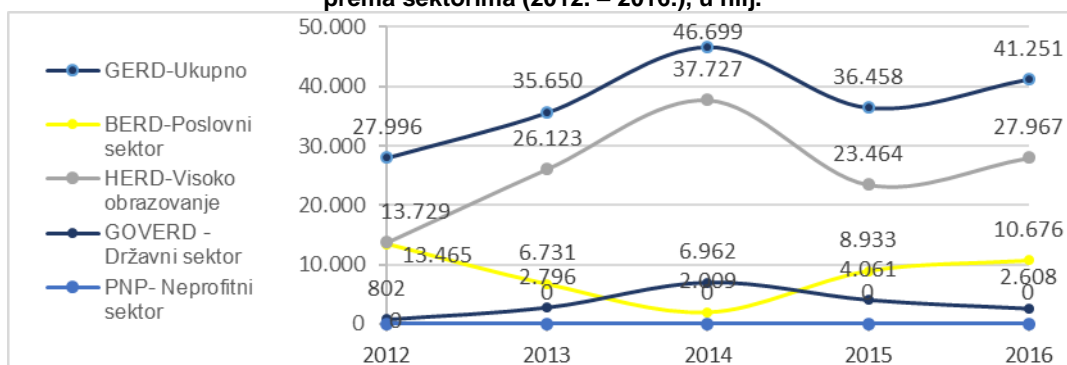
Grafikon 84. Obrazovanje na početku 2017/18 školske godine u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Istraživanje i razvoj (I&R) je poduzimanje kreativnog rada na sistematičnim osnovama zbog povećanja znanja, znanja pojedinca, kulture ili društva, i korištenje ovog znanja kako bi se izumile nove primjene. I&R aktivnosti su postale međunarodne aktivnosti. I&R obuhvata tri vrste aktivnosti: osnovno istraživanje, primjenjeno istraživanje i eksperimentalni razvoj.

Grafikon 85. Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH, prema sektorima (2012. – 2016.), u hilj.

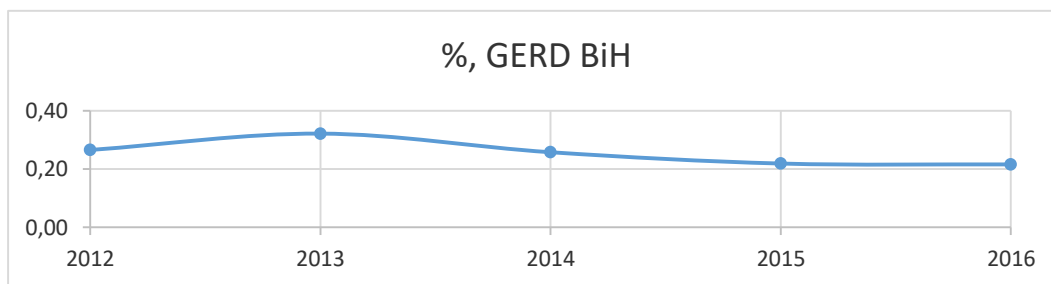

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

U FBiH, bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj su rasli do 2014. godine, a 2015. godine je zabilježen pad. U 2016. godini su veći za 13,14% u odnosu na 2015. godinu i iznosili su 41.251 hilj. KM.

Najveći udio izdataka se odnosio na visoko obrazovanje u iznosu od 27.967 hilj. KM, dok su izdaci za istraživanje i razvoj u poslovnom sektoru iznosili 10.676 hilj. KM i viši su u odnosu na 2015. godinu. Najviši izdaci su ostvareni u oblasti inženjerstva i tehnologija (52,21%).

Grafikon 86. Bruto domaći izdaci na istraživanje i razvoj (%BDP) u BiH (2012 – 2016)

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2017),
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U BiH, u 2016. godini bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj (IR) kao udio u BDP-u (0,216%) je skoro isti kao i prethodne godine. U BiH, prema strukturi izvora finansijskih sredstava utrošenih za istraživanje i razvoj, najveće učešće imaju vlastita sredstva sa 41,5%, državna uprava i ostali nivoi uprave sa 30,08%, finansijska sredstva iz inostranstva 26,3%, privatna i javna preduzeća sa 1,6%, neprofitne institucije 0,02%, i ostali izvori sredstava 0,34%.

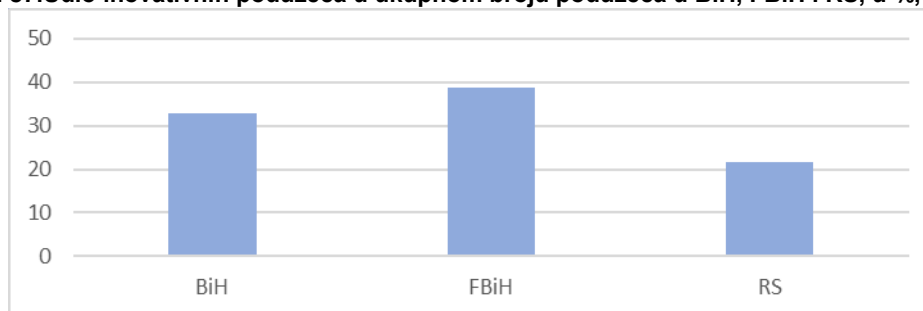
Tabela 22. Udio inovativnih poduzeća u ukupnom broju poduzeća, u %, 2012. god.

Zemlja	2012
EU-28	48,9
Bugarska	27,4
Hrvatska	37,9
Mađarska	32,5
Rumunija	20,7
Slovenija	46,5
Slovačka	34,0
Srbija	47,5

Izvor: (EUROSTAT, 2018)

Poređenja radi, prema Eurostatu u 2016. godini EU-28 prosjek izdvajanja za naučnoistraživački rad kao %BDP-a je iznosio 2,03%, a u Njemačkoj 2,94%, Sloveniji 2%, Mađarskoj 1,21%, Bugarskoj 0,78%, Rumuniji 0,48%, Hrvatskoj 0,85% i u Srbiji 0,89%.

Grafikon 87. Udio inovativnih poduzeća u ukupnom broju poduzeća u BiH, FBiH i RS, u %, 2012-2014

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2016), (FZS, 2016), (Republički zavod za statistiku RS, 2016) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Istraživanje, razvoj i inovacije (RDI) su važni faktori produktivnosti i ekonomskog rasta. Istraživanje, razvoj i inovacije su usko povezani sa brojnim političkim dimenzijama i instrumentima za jačanje konkurentnosti poput obrazovanja i kompetencija, dostupnosti financija inovativnim kompanijama, efektivnih javnih usluga i unaprijeđenja investicija.

Broj zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja i istraživača u FBiH izražen u ekvivalentu pune zaposlenosti (FTE) je u porastu. U 2016. godini je bilo 2.033 ukupno zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja (istraživači, stručni saradnici, tehničko osoblje, rukovodeće osoblje, ostalo osoblje), što je u odnosu na 2015. godinu manje za 77. U 2016. godini je bilo ukupno 1.454 istraživača (495,46 istraživača na milion stanovnika), a to je 269 istraživača više u odnosu na 2015. godinu (Federalni zavod za statistiku, 2018).

Grafikon 88. Zaposleni na poslovima Istraživanja i razvoja u FBiH (2012 - 2016)⁴²

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018),

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Obrazovanje 21. vijeka karakterišu rapidne promjene informacijskih tehnologija koje mijenjaju i preoblikuju socijalne strukture. Proces promjena donosi nove termine i činjenice informacijskog doba ili informacijskog društva. Jedna od najbitnijih karakteristika informacijskog društva je individua koja je sposobna da uči. U informacijskom društvu individua mora razumjeti, interpretirati i koristiti naučne podatke, proizvoditi nove i imati sposobnost da rješava probleme. Okruženje 21.stoljeća zahtijeva obnovu raspoloživih informacija i vještina i znanja, i stalnu potrebu za cjeloživotnim učenjem (Demirel, 2009).

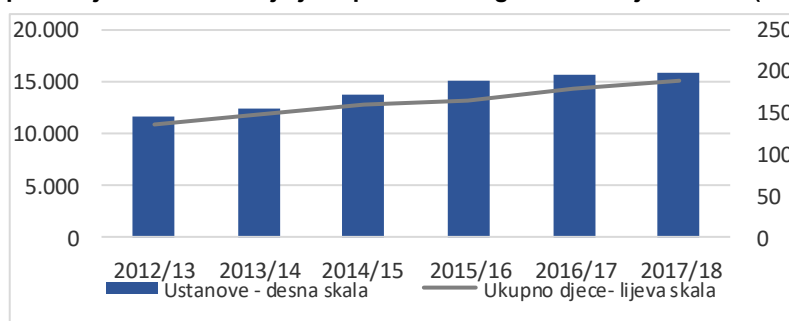
Za napredak društva 21. stoljeća znanje treba da bude dostupno svima. Pored zakonske i finansijske podrške obrazovanju odraslih, značajna je i informisanost i motiviranost građana s ciljem sticanja novih znanja i vještina za aktivno uključivanje na tržištu radne snage. Zaštita i obrazovanje u ranom djetinjstvu se sve više prepoznaje kao presudni temelj za učenje u budućnosti, te jačanje razvoja kognitivnih i nekognitivnih vještina koje utiču na uspjeh u životu. Istovremeno, rezultati istraživanja pokazuju kako uspjeh posebno ovisi od „kvaliteta“ predškolskog odgoja.

U 2016.⁴³ godini stopa upisa predškolskog odgoja je malo veća nego u 2014. godini, ali je i dalje vrlo niska i iznosi 15%. Stopa upisa predškolske djece uzrasta od 3-6 godina porasla je za 8,16% u odnosu na 2015. godinu.

⁴² Ekvivalent pune zaposlenosti iskazuje se u čovjek-godinama, a predstavlja vrijeme kao udio punoga radnog vremena u kojem zaposleni obavljaju poslove iz područja istraživanja i razvoja (npr. ako je jedna osoba radila na poslovima istraživanja i razvoja šest mjeseci u punom radnom vremenu, to se prikazuje kao 0,5 ekvivalenta pune zaposlenosti).

⁴³ Za 2017. godinu podaci nisu dostupni

Grafikon 89. Ukupan broj ustanova i broj djece predškolskog obrazovanja u FBiH (2012/13 - 2017/18)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018),
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu postavljaju temelje za uspjeh u životu naročito kod djece iz nepriviligiranih slojeva društva i za djecu koja odrastaju u nepovoljnom okruženju. U FBiH je u porastu broj predškolskih ustanova i broj djece u predškolskim ustanovama. Broj predškolskih ustanova se povećao za jednu ustanovu u odnosu na 2016. godinu. U 2017. godini je više 643 djece koja koriste predškolske ustanove. Broj djece na jednog odgajatelja je 15, a 1.446 djece nije primljeno u dječije vrtiće zbog popunjenog kapaciteta. U 2017/18 godini broj djece u predškolskom odgoju na 1.000 stanovnika iznosi 7. Može se reći da vlada veliko interesovanje roditelja za upis djece u predškolske ustanove, ali je prisutan problem nedostatka prostora i potrebnog kadra za rad. Predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni i to teško pogađa ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe.

U 2017/18 školskoj godini, u Bosansko-podrinjskom kantonu obuhvat djece predškolskim odgojem je 100%, u Zeničko-dobojskom je 82,92%, u Tuzlanskom kantonu 94,72%, u Sarajevskom kantonu 57,79%, u Unsko-sanskom kantonu 21,86%. U Hercegovačko-neretvanskom kantonu 18% djece je bilo uključeno u cjelodnevni ili poludnevni program u predškolskim ustanovama, a još 106 djece u pripremne programe koji se realiziraju u tri predškolske ustanove na području ovog kantona za djecu koja nisu uključena u redovne programe. Pored navedenog, organizirani su i kraći programi pripreme za školu za 80 djece od strane NGO SOS Dječija sela Mostar i Prvi pupoljci Stolac. U K-10 realizira se obavezan program predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu, a obuhvat djece ovim programom je skoro potpun. Za Posavski, Srednjobosanski i Zapadnohercegovački kanton nisu bili raspoloživi podaci do izrade Informacije o upisu učenika u osnovne i srednje škole u školskoj 2017/18. godini u FBiH (Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2017).

Tabela 23. Pokazatelji osnovnog obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2017/18)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	Trend
Broj učenika	206.626	198.999	197.623	190.688	188.430	188.430	184.723	
Broj nastavnika	15.437	15.350	15.345	14.908	15.153	15.024	15.119	
Broj učenika na 1 nastavnika	13,39	12,96	12,88	12,79	12,44	12,54	12,22	
Broj odjeljenja	9.873	9.630	9.697	9.567	9.482	9.527	9.404	
Broj učenika u 1 odjeljenju	20,93	20,66	20,38	19,93	19,87	19,78	19,64	
Broj škola	1.091	1.087	1.081	1.078	1.078	1.078	1.066	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2017/18 godini iznosi 184.723 učenika, što je manje za 3.707 učenika ili 1,6% u odnosu na prethodnu godinu i manje za

21.903 učenika ili 10,6% u odnosu na 2011/12 godinu. Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja.

U 2017/18 godini ukupan broj škola za redovno obrazovanje je iznosio 1.066, što je manje za 12 škola u odnosu na prethodnu godinu, a 25 škola manje u odnosu na školsku 2011/12 godinu. U USK je 4 škole manje, u TK tri škole, u K10 dvije škole, a u SBK, ZHK i SAK je manje za jednu školu u odnosu na prethodnu godinu (Federalni zavod za statistiku, 2017).

Tabela 24. Redovno osnovno obrazovanje u kantonima, u FBiH, broj učenika 2017/18

2017/18	FBiH	KANTONI / ŽUPANIJE									
		USK	POK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	SAK	K-10
Broj učenika	184.723	21.862	2.246	38.026	33.252	1.884	20.984	17.230	7.651	36.986	4.602
Broj nastavnika	15.119	1.791	226	3.076	2.710	202	1.841	1.561	597	2.627	488
Broj učenika na 1 nastavnika	12,22	12,21	9,94	12,36	12,27	9,33	11,40	11,04	12,82	14,08	9,43
Broj odjeljenja	9.404	1.141	141	1.841	1.707	123	1.054	965	454	1.628	350
Broj učenika u 1 odjeljenju	19,64	19,16	15,93	20,66	19,48	15,32	19,91	17,85	16,85	22,72	13,15
Broj škola	1.066	157	21	208	198	13	134	131	65	89	50

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Broj nastavnika u 2017/18 u odnosu na prethodnu godinu je veći za 95. Najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u Bosanskom-podrinjskom kantonu (9,33), K-10 (9,43), Posavskom kantonu (9,94), dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u Zapadnohercegovačkom (12,82) i Sarajevskom kantonu (14,08). (Federalni zavod za statistiku, 2017)

I dalje, određeni broj djece ostaje izvan školskog sistema. To su djeca posebno ranjive kategorije poput pripadnika romske nacionalnosti, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, i to najčešće u ruralnim sredinama, te djeca s posebnim obrazovnim potrebama.

U svim kantonima u FBiH, srednje obrazovanje regulira se zakonskim okvirima o srednjem obrazovanju učenika normalnog psihičkog i tjelesnog razvoja, te učenika sa posebnim potrebama u psihičkom i tjelesnom razvoju, dopunskom obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju koje se ostvaruje u ustanovama srednjeg obrazovanja. Srednja stručna sprema stiže se u srednjoj školi, javnoj ili privatnoj, ustanovi koja je registrirana kao gimnazija, srednja škola za stručno obrazovanje i obuku (srednja umjetnička škola, srednja tehnička škola, srednja stručna škola, srednja vjerska škola, srednja škola za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, srednjoškolski centar sastavljen od dvije ili više vrsta škola i školski centar sastavljen od različitih nivoa obrazovanja u svojstvu jednog pravnog lica u skladu sa potrebama lokalne zajednice).

Tabela 25. Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2017/18)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	Trend
Broj učenika	107.258	111.463	103.491	87.533	82.418	82.816	81.470	■ ■ ■ _ _ _ _
Broj nastavnika	8.416	8.908	8.771	8.748	8.568	8.523	8.588	_ ■ ■ ■ _ _ _
Broj učenika na 1 nastavnika	12,74	12,51	11,80	10,01	9,62	9,72	9,49	■ ■ ■ _ _ _ _
Broj odjeljenja	4.246	4.386	4.248	3.841	3.744	3.755	3.747	■ ■ ■ _ _ _ _
Broj učenika u 1 odjeljenju	25,26	25,41	24,36	22,79	22,01	22,05	21,74	■ ■ ■ _ _ _ _

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Zbog smanjenja upisa učenika u osnovne škole, došlo je i do smanjenja upisa u srednje škole. Jedan od najbitnijih faktora koji je utjecao na smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama u Federaciji BiH je pad nataliteta koji je prisutan već niz godina. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj učenika u srednjim školama se smanjuje. U FBiH, u školskoj 2017/18 godini, broj učenika u srednjim školama u odnosu na prethodnu godinu je smanjen za 1.346 učenika ili 1,63%, dok je u odnosu na školsku 2011/12 godinu broj učenika smanjen za 25.788. Najveće smanjenje ukupnog broja učenika u srednjim školama zabilježeno je u Posavskom kantonu (10,6%), Hercegovačko-neretvanskom kantonu (6,1%) i Zapadno-hercegovačkom (5,61%). U 2017/18, evidentirano je prosječno 9,49 učenika na 1 nastavnika i prosječno 21,74 učenika u jednom odjeljenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju ZHK (10,99) i POK (10,55), a najmanji broj HNK (7,48) i K-10 (8,51). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjeljenju zabilježen je u USK (23,7) i SAK (22,63), a najmanji u K10 (17,02) i HNK (19,12). (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Tabela 26. Udio učenika u stanovništvu i trend osnovnog i srednjeg obrazovanja (2017/18 - 2007/08)

	Stanovništvo ⁴⁴		Ukupan broj učenika				Udio učenika u stanovništvu (%)				Rast/pad učenika 2017/18 u odnosu na 2007/08 (u %)	
			Osnovno		Srednje		Osnovno		Srednje		Osnovno	Srednje
	2007	2017	2007/08	2017/18	2007/08	2017/18	2007/08	2017/18	2007/08	2017/18		
FBiH	2.328.359	2.201.193	238.887	184.723	104.980	81.470	10,3	8,4	4,5	3,7	-22,7	-22,4
USK	287.878	270.299	31.024	21.862	12.028	9.508	10,8	8,1	4,2	3,5	-29,5	-21,0
POK	41.187	42.044	4.039	2.246	1.598	1.160	9,8	5,3	3,9	2,8	-44,4	-27,4
TK	496.830	441.902	50.626	38.026	24.354	15.966	10,2	8,6	4,9	3,6	-24,9	-34,4
ZDK	401.796	360.093	42.936	33.252	17.916	14.006	10,7	9,2	4,5	3,9	-22,6	-21,8
BPK	33.662	23.360	2.835	1.884	1.155	964	8,4	8,1	3,4	4,1	-33,5	-16,5
SBK	256.339	251.434	28.604	20.984	11.928	10.087	11,2	8,3	4,7	4,0	-26,6	-15,4
HNK	227.473	218.473	22.628	17.230	9.696	8.089	9,9	7,9	4,3	3,7	-23,9	-16,6
ZHK	82.095	93.696	9.628	7.651	3.956	3.803	11,7	8,2	4,8	4,1	-20,5	-3,9
SAK	419.030	418.542	39.972	36.986	19.701	15.930	9,5	8,8	4,7	3,8	-7,5	-19,1
K-10	82.069	81.350	6.595	4.602	2.648	1.957	8,0	5,7	3,2	2,4	-30,2	-26,1

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Posmatranjem ukupnog broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH u školskoj 2007/08 i 2017/18. godini, može se konstatovati da je u osnovnim školama 54.164 učenika manje (22,7%) i srednjim 23.510 učenika manje (22,4%). Gledajući po kantonima, najveće smanjenje broja učenika u osnovnim školama 2017/18 u odnosu na 2007/08 je u Posavskom (44,4%), Bosansko-podrinjskom kantonu (33,5%) i u Unsko-sanskom kantonu (29,5%). Najveće smanjenje broja učenika u srednjim školama u 2017/18 godini u odnosu na 2007/08 je evidentirano u Tuzlanskom kantonu (34,4%), Posavskom kantonu (27,4) i Kantonu 10 (26,1%).

⁴⁴Procjena ukupnog broja stanovnika u FBiH po kantonima, 2013 - 2017, stanje sredina godine

Tabela 27. Upisani studenti na visokoškolskim ustanovama u FBiH (2011/12-2017/18)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	Trend
FBiH	74.565	72.460	72.601	71.873	72.601	69.345	64.902	
SAK	33.435	33.910	33.949	34.069	35.166	32.214	28.755	
HNK	14.541	13.856	15.150	15.046	14.451	14.239	14.116	
ZDK	4.278	4.151	3.917	3.927	3.704	3.469	3.102	
USK	4.588	3.896	3.355	3.038	3.183	2.784	2.378	
TK	13.535	12.147	11.686	11.074	11.077	11.346	10.908	
SBK	4.188	4.500	4.544	4.688	4.908	5.149	5.517	
BPK	-	-	-	31	112	144	126	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

U OECD izvještaju o konkurentnosti za jugoistočnu Europu 2018. godine, obrazovanje i obuka u toku rada i agencije za osiguranje kvaliteta bi trebali biti ojačani. Većina istraživanja je pokazala kako učenje u toku rada (praksa ili pripravnički staž) može imati pozitivan uticaj na tržište radne snage za omladinu (manje ponovljenih perioda nezaposlenosti, 15-20% doprinosa većem prihodu firmi i veća vjerovatnoća pronalaska odgovarajućeg posla nego kod onih koji su završili puno vrijeme stručnog obrazovanja). Za šest ekonomija SEE prosjek indikatora učenja zasnovanog na radu je 1,9, dok pet od njih ima ocjenu 2, a BiH ima ocjenu 1,5. Svi imaju zakonski okvir o učenju na osnovu rada (mada različiti stepeni) i uglavnom imaju sve relevantne strategije koje uključuju mjere. U istom izvještaju se navodi kako BiH ima manju ocjenu zbog toga što je Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obučavanja 2007-2013 istekla. Također, nisu usvojeni novi strateški dokumenti kako bi podstakli učenje na osnovu rada na državnom nivou BiH. U BiH zakonski okvir o srednjem stručnom obrazovanju i obučavanju propisuje da tripartitetno savjetodavno vijeće treba biti uspostavljeno sa predstavnicima poslodavaca, trgovačkih unija i nadležnosti obrazovanja, sa ciljem povezivanja tržišta rada i stručnog obrazovanja (OECD, 2018, str. 257).

Prvi put je objavljeno Saopćenje o obrazovanju odraslih od strane Federalnog zavoda za statistiku. Prema rezultatima Ankete o obrazovanju odraslih u FBiH (u posljednjih 12 mjeseci od dana anketiranja: 1. februara do 31. marta 2017. godine), u formalnom i neformalnom obrazovanju učestvovalo je 8,07% odraslih (osoba starosti od 25 do 64 godine), dok 91,93% odraslih nije učestvovalo ni u formalnom, ni u neformalnom obrazovanju. Rezultati Ankete su pokazali kako je najvažnija prepreka kod žena udaljenost i neprikladni programi obrazovanja, a kod muškaraca starost i nedostatak podrške poslodavca (Federalni zavod za statistiku, 2018).

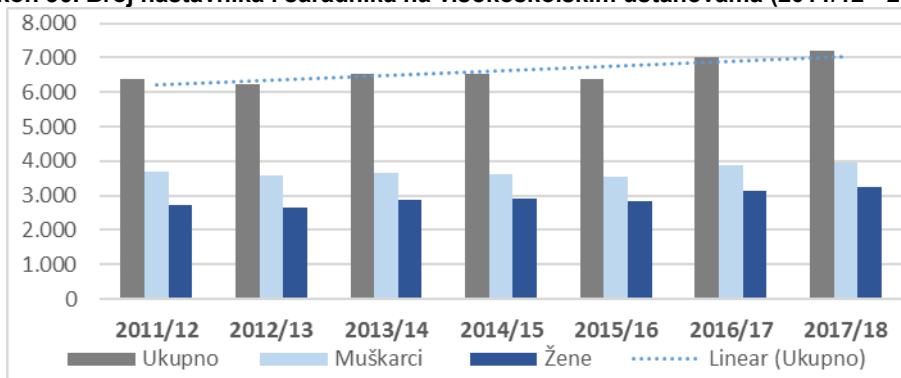
Programi Federalnog zavoda za zapošljavanje su fokusirani na nezaposlene osobe koje nemaju potrebna znanja i vještine, posebno kada su u pitanju nove metode i tehnologije rada u sektoru privrede (metaloprerađivačka, drvoprerađivačka, tekstil, turizam i ugostiteljstvo, prerađivačka industrija u najširem smislu), ali i u medicinskom sektoru, građevinarstvu, prehrambenom sektoru i slično. Kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje potiče se rješavanje problema prilagođavanja radne snage i zadovoljavanje stvarnih potreba tržišta rada. Ovim programima se afirmira važnost cjeloživotnog učenja i ulaganje u nova znanja i vještine, i to obostrano, kod radnika i kod poslodavca. Za Program „Obukom do zaposlenja 2018“ obezbjeđena su sredstva u iznosu od 2.000.000,00 KM u skladu sa Finansijskim planom za 2018. i procjenom za 2019. i 2020. godinu. Program će implementirati Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji sa kantonalnim/županijskim službama za zapošljavanje.

U FBiH⁴⁵ postoje centri za obrazovanje odraslih poput centara u Tuzlanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tuzli, Centar za obrazovanje odraslih Gračanica i Centar za obrazovanje i obuku tehničke struke Živinice), u Zeničko-dobojskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tešnju – Agencija za razvoj općine Tešanj - TRA i Centar za obrazovanje odraslih u Zenici „OdusGreen“), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (Srednja škola s pravom javnosti "Obrazovni centar" Mostar), u Zapadno-hercegovačkom kantonu (Srednja strukovna škola s pravom javnosti Centar za obrazovanje Široki Brijeg), u Unsko-sanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu), u Srednje - bosanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Travnik), Kantonu Sarajevo (Format Centar) i dr. U Republici Srpskoj je uspostavljen Zavod za obrazovanje odraslih.

U školskoj 2017/18 godini je ukupno upisano 64.902 studenta. Najviše upisanih studenata je u Sarajevskom kantonu, potom u Hercegovačko–neretvanskom i Tuzlanskom kantonu. Najmanji broj upisanih studenata je u Bosansko-podrinjskom kantonu (126 studenata). U FBiH, u 2016. godini je evidentirano 31 upisani student na 1.000 stanovnika, a u 2017. 29 studenata. Prema Nacrtu programa mjera za prevenciju korupcije u FBiH (2012) u FBiH se nije smanjio broj godina studiranja pri čemu je prosjek studiranja u FBiH viši nego prosjek EU i iznosi sedam godina.

Prema podacima UNDP Human Development Reports u 2015. godini, prosjek broja godina obrazovanja odraslih starijih od 25 godina, u BiH je 9, u Albaniji 9,6, u Makedoniji 9,4, u Srbiji 10,8, u Hrvatskoj 11,2 i u Turskoj 7,9 (UNDP, 2018). U 2017. godini diplomiralo je 12.060 studenata, što je za 0,73% (89 studenata) manje u odnosu na 2016. godinu. Broj redovnih studenata koji su diplomirali je 9.011 ili 74,72%, 2.884 ili 23,91% su vanredni, a 165 ili 1,37% je broj studenata koji su diplomirali na daljinu.

Grafikon 90. Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama (2011/12 - 2017/18)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

U 2017/18 godini zabilježeno je 7.200 nastavnika i suradnika na visokoškolskim ustanovama. Broj nastavnika i suradnika izražen u ekvivalentu pune zaposlenosti iznosi 1532,75. Broj nastavnika i suradnika je veći za 2,5% u odnosu na 2016/15 godinu. Udio muških nastavnika i suradnika je 54,68%, a udio ženskih nastavnika i suradnika je 45,32%. U 2017. godini magistriralo i specijaliziralo je 178 studenata, što je za 16,43% (35) manje u odnosu na prošlu godinu. U 2017. godini doktoriralo je 136 studenata, što je za 8,80% (11 studenata) više u odnosu na prošlu godinu (Federalni zavod za statistiku, 2018).

⁴⁵ Posljedni raspoloživi podaci za FBiH su iz 2016. godine

Tabela 28. Udio tercijarno obrazovanih u radno sposob. stanovništ. u FBiH po spolu u % (2012-2017)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno	9	9,6	10,2	9,9	10,4	9,7
Žene	8,1	9,2	9,7	9,7	10	9,4
Muškarci	10	10,1	10,7	10,2	10,8	10

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2017)

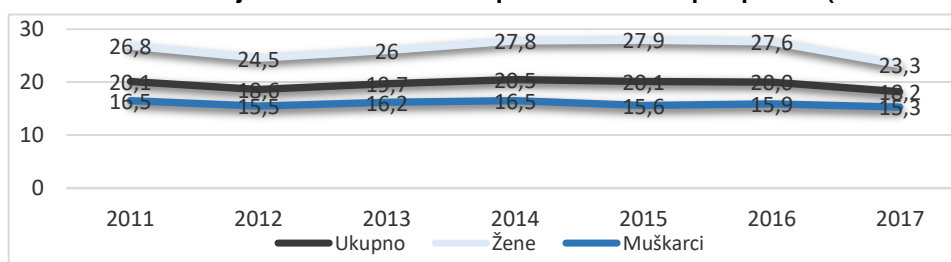
Prema Anketi o radnoj snazi (2017) u FBiH, udio tercijarno obrazovanih (viša, visoka škola, magisterij, doktorat) u radno sposobnom stanovništvu iznosi 9,7% i manji je u odnosu na prošlu godinu. Udio tercijarno obrazovanih muškaraca u radno sposobnom stanovništvu u 2017. godini je iznosio 10%, a žena 9,4%. Udio tercijarno obrazovanih u radnoj snazi u FBiH (17%) je manji u odnosu na prošlu godinu (18,4%).

Tabela 29. Udio tercijarno obrazovanih u radnoj snazi u FBiH po spolu u %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno	15,60	16,80	17,70	17,10	18,40	17,00
Žene	20,90	22,70	23,50	23,40	25,40	22,10
Muškarci	12,60	13,40	14,10	13,30	14,20	13,90

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2017)

Tabela 91. Udio tercijarno obrazovanih u zaposlenim u FBiH po spolu % (2011.-2017.)

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2017)

Udio tercijarno obrazovanih u ukupnom broju nezaposlenih je iznosio 12,1% i manji je u odnosu na 2016. godinu (13,6%). Usporedbe radi u RS udio tercijarno obrazovanih u ukupnom broju zaposlenih u 2017. godini je iznosio 14,6%, a u ukupnom broju nezaposlenih 12%.

Tabela 30. Stanovništvo 15 - 64 starosne dobi sa tercijarnim obrazovanjem (u %)⁴⁶

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EU	22,00	22,80	23,70	24,60	25,40	26,00	26,70	27,30	27,90
Bugarska	19,20	19,70	20,10	20,70	22,20	23,60	24,10	24,40	24,50
Mađarska	16,90	17,10	18,00	19,00	19,50	20,20	20,90	20,60	20,90
Rumunija	11,90	12,90	13,00	13,50	13,80	14,20	15,00	15,10	15,30
Slovačka	13,40	15,10	16,40	17,00	17,70	18,10	18,90	19,70	20,70
BiH	7,10	8,20	8,80	8,80	9,70	10,10	9,50	10,00	9,50
FBiH	7,10	8,40	9,00	9,00	9,60	10,20	9,90	10,40	9,70
RS	7,00	8,00	8,50	8,50	10,00	10,10	8,60	9,30	9,20

Izvor: (Eurostat, 2018), (ILO, 2018) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

⁴⁶ Podaci za BiH, FBiH i RS se odnose na radno-sposobno stanovništvo, obuhvata sve osobe koje imaju 15 i više godina

Tabela 31. Zaposleni sa tercijarnim obrazovanjem u ukupno zaposlenim (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EU – 28	28,1	29	30	31	32	32,6	33,4	33,9	34,7
Bugarska	26,3	27,3	27,9	28,5	30,1	31,6	32,2	32,4	31,5
Mađarska	23,9	24,1	25,5	26,3	26,4	26,5	26,9	26,1	25,5
Rumunija	16,1	16,5	18	18,5	19	19,1	20,8	21,1	26,3
Slovačka	17,9	20	21,2	21,3	22,1	22,4	23	23,5	24,7
BiH	14,3	15,4	17,4	16,5	18,7	19	17,6	17,8	21,3
FBiH	16	17,1	20,1	18,6	19,7	20,5	20,1	20	23,3
RS	12	12,8	13,6	13,4	17,3	16,5	13,7	14,6	18,3

Izvor: (Eurostat, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

EU 28 i dalje bilježi rast udjela tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu (od 15 do 64 godine) i u 2017. godini iznosi 27,9%. Odkako je uveden Bolonjski proces postignut je značajan napredak u sistemima višeg obrazovanja sa posebnim reformama u strukturi stepena i sistema osiguranja kvaliteta. Institucije za više obrazovanje su najvažniji partneri EU strategije koja vodi napretku i održavanju rasta.

Preporuke

- Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH;
- Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa;
- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika;
- Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju;
- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe;
- Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškoloavanje, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta;
- Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih;
- U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba;
- Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem;
- Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.

6.4 Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje. Zdravstvo i razvoj su tijesno povezani. Nedovoljni razvoj vodi siromaštvu, a i neodgovarajući razvoj rezultira prekomjernom potrošnjom. Veza zdravstva, okruženja i socio-ekonomskog unapređenja zahtjeva intersektorske napore (obrazovanje, stambena

pitanja, javni radovi i društvene zajednice kao što su poslovne, školske, univerzitetne, religijske, civilne i kulturne organizacije) u cilju osiguranja održivog razvoja. Samo zdrava populacija može postići svoj potpuni ekonomski razvoj. Inovacije i visoko kvalifikovana radna snaga su stubovi razvoja sektora zdravstva. Također, pored velikog značaja zdravstvene zaštite, veliki je značaj porodice, prijatelja i zajednice, jer medicina liječi tjelesno, a najbliži svojom nesebičnošću pomažu jačati duhovnu snagu oboljelih, što je u liječenju i kvaliteti života jednako važno. Kvalitet života se može povezati i sa životnim navikama. Većina zastupljenih bolesti u BiH sadrži bihevioralne faktore rizika kao što su konzumacija duhana, nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i štetna upotreba alkohola. Zdravstveni efekti ekonomskih strategija bi se trebali fokusirati na efekte raznih ekonomskih politika. Glavni kriterij za prosuđivanje zdravstvenih efekata ekonomskih politika je kako one utiču na ranjive skupine, poboljšanje cjelokupne zdravstvene zaštite i financijsku održivost zdravstvenog sektora.

Prema Izvješću o radu Federalnog ministarstva zdravstva za 2017.g. aktivnosti u izvještajnoj godini su rađene na osnovu Programa rada Federalnog ministarstva zdravstva za 2017. godinu, kao i Programa rada Vlade FBiH 2015.-2018. godina, te Strateškog plana razvoja zdravstva za razdoblje 2008.-2018.godina. Poseban akcent je stavljen na: jačanje mehanizama neophodnih za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i unaprjeđenje upravljanja zdravstvenim sustavom; dijelom i na usklađivanje zakonodavnog okvira sa reformskim ciljevima o propisima EU; jačanje primarne, specijalističko-konzultativne i bolničke zdravstvene zaštite; jačanje uloge javnog zdravstva, i unaprjeđenje farmaceutskog sektora.

Od najznačajnijih aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva u izvještajnom razdoblju su aktivnosti poput završenog Nacrta zakona o kemikalijama koji je u formi Prijedloga usvojen od strane Vlade FBiH i upućen u daljnju parlamentarnu proceduru, Nacrta zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom i Nacrta zakona o kontroli i ograničenoj uporabi duhana, duhanskih i ostalih proizvoda za pušenje, koji su razmatrani u prvom čitanju od strane Parlamenta FBiH. O navedenim zakonima obavljena je javna rasprava, i isti se pripremaju za II fazu razmatranja i usvajanja. Sačinjene su i stručne osnove za Prijedlog zakona o financijskoj konsolidaciji javnih zdravstvenih ustanova u FBiH. Donesena je jedna naredba, jedan novi pravilnik, te sedam pravilnika o izmjenama ili dopunama važećih pravilnika u oblasti zdravstva i sačinjene su i stručne osnove za pet novih pravilnika.

U izvještajnoj godini ujedinjeno je tržište esencijalnih lijekova u FBiH i unaprijeđeno stanje u ovoj oblasti, ali postoji i određeni stupanj različitosti kantonalnih listi lijekova i prava na lijekove osiguranika po kantonima. Saradnja sa Agencijom za lijekove i medicinska sredstva BiH se odvija kontinuirano zbog unaprijeđenja sustava snabdijevanja i distribucije djelotvornim, sigurnim i kvalitetnim lijekovima koji donose pozitivne učinke i doprinose smanjenju troškova zdravstvene zaštite. Značajan napredak ostvaren je kroz aktivnosti Projekta mentalnog zdravlja u BiH i Projekta jačanja sestrinstva u BiH. U saradnji sa UNFPA (Populacijski fond Ujedinjenih nacija) realizirane su brojne aktivnosti vezano za planiranje u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, planiranja obitelji i demografije.

U skladu sa ILO (2017) direktna i indirektna zdravstvena zaštita je esencijalna za postizanje većine ciljeva održivog razvoja (SDG). Omogućeni zakonski okvir obezbjeđuje zdravstvenu pokrivenost, dovoljno javno fundiranje i odgovarajuću ponudu zdravstvenih

radnika sa dobrim radnim uslovima i kvalitetnim uslugama, što ima potencijal smanjena mortaliteta i poboljšanja zdravstvenog stanja stanovništva. Sa gledišta postizanja univerzalne zdravstvene pokrivenosti ovo doprinosi rastu ekonomske uključenosti na osnovu bolje produktivnosti i stvaranju odgovarajućih poslova za zdravstvene radnike koji su sad potrebni u svijetu.

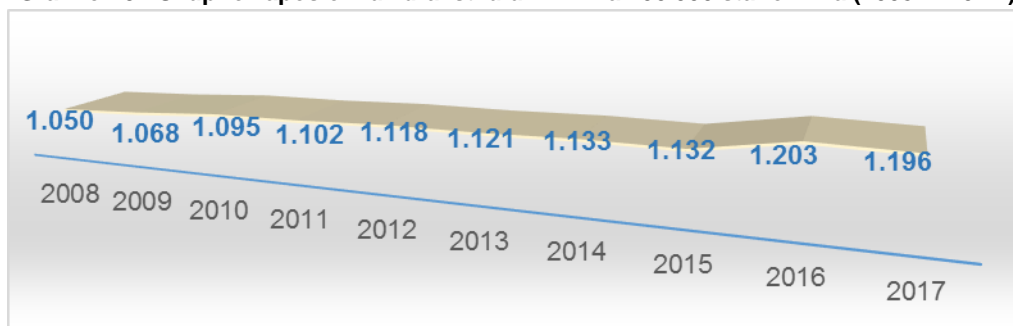
Tabela 32. Zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2012. – 2017.)

		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno zaposleni (1=2+3+4)	1	1.118	1.121	1.133	1.132	1.203	1.196
Zdravstveni radnici (2=5+6+7+8)	2	791	802	815	809	862	861
Zdravstveni saradnici	3	15	15	16	17	18	18
Administrativni i tehnički saradnici	4	311	304	301	306	323	317
Ukupno doktora medicine	5	193	198	205	204	216	219
Stomatolozi	6	25	25	25	25	27	27
Magistara farmacije	7	13	14	14	14	15	15
Zdravstvenih tehničara	8	559	565	571	566	605	600
Doktori (PZZ)	9	64	66	66	67	71	74
Doktori (bolnička)	10	94	97	100	100	105	140

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

U FBiH, u 2017. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 26.330 zaposlenih ili 1.196 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja smanjenje za 0,8%.

Grafikon 92. Ukupno zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2008. – 2017.)

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

Tabela 33. Doktori/100.000 stanovnika koji direktno pružaju usluge pacijentima (2009 - 2015)

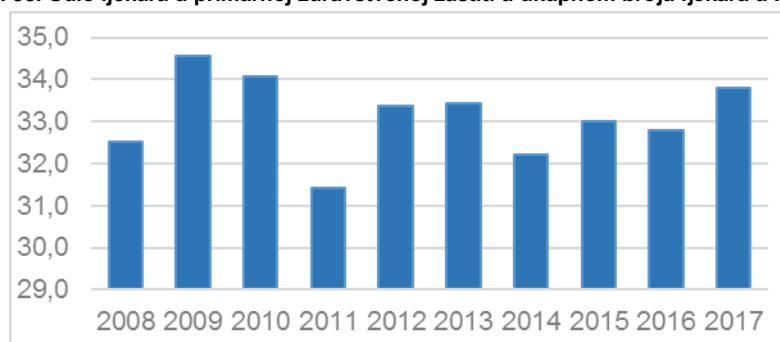
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Bugarska	369,0	374,5	386,2	391,4	397,6	398,68	404,5	413,76
Mađarska	302,1	286,9	295,8	308,8	320,9	332,34	309,7	321,12
Rumunija	225,7	236,9	239,2	261,1	264,4	269,82	276,6	284,10
Slovenija	241,0	243	249,5	254,1	262,9	277,02	282,5	301,40
Hrvatska	266,6	278,4	283,5	299,1	303,3	314,01	319,2	323,65

Izvor: (EUROSTAT, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

U FBiH na 100.000 stanovnika evidentirano je ukupno 219 doktora medicine, što je skoro isto kao i prošle godine. Zabilježeno je 27 doktora stomatologije i 15 magistara farmacije na 100.000 stanovnika, isto kao i prethodne godine. Ukupno je zaposleno 600 medicinskih sestara/tehničara na 100.000 stanovnika što je blago manje u odnosu na 2016.godinu. Primarna zdravstvena zaštita je ostvarena u okviru 983 geografske lokacije/ambulance što je u odnosu na prethodnu godinu povećanje za 6 ambulanti ili 0,6%.

Grafikon 93. Udio ljekara u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ukupnom broju ljekara u FBiH (u %)

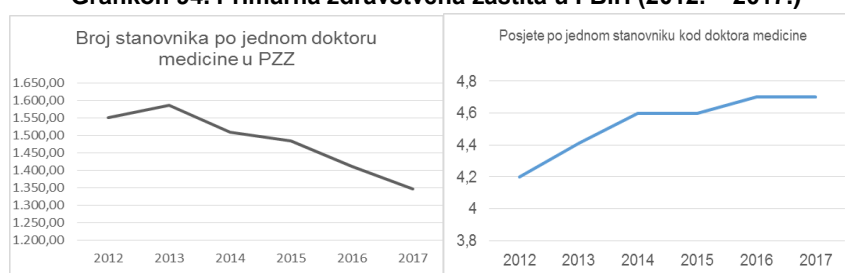

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

Prema preliminarnim podacima FZZJZ (2018) u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (obiteljska medicina, opća medicina, pedijatrija, školska medicina, pneumoftiziološka zaštita⁴⁷, medicina rada, hitna pomoć, patronaža) je radila trećina ukupnog broja zaposlenih doktora medicine (33,8%), te preko petine ukupnog broja medicinskih sestara/tehničara (23,3%). Na 100.000 stanovnika je radio 74 doktor medicine i 140 medicinska sestra/tehničar. Prisutne su razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite. U 2017. godini najveći broj doktora medicine je bio u Kantonu Sarajevo (90/100.000) i Tuzlanskom kantonu (87/100.000), dok je najmanji broj doktora registrovan u Posavskom kantonu (45/100.000) i Unsko-sanskom kantonu (45/100.000). Također, u istom Izveštaju se navodi kako u Unsko-sanskom kantonu i Srednjobosanskom kantonu, evidentno je smanjenje broja doktora (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018).

U FBiH, u 2017. godini, broj doktora medicine u PZZ je povećan za 4,6% u odnosu na prethodnu godinu, a medicinskih sestara/tehničara je također povećan za 2,4%. Preko polovine svih doktora medicine (52,4%) i blizu polovine medicinskih sestara/tehničara (43,3%) zaposlenih u PZZ, u FBiH je radilo u službama obiteljske medicine.

Grafikon 94. Primarna zdravstvena zaštita u FBiH (2012. – 2017.)

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Prema preliminarnim podacima Zdravstvenog stanja stanovništva i zdravstvene zaštite u FBiH za 2017., evidentirano je 1.347 stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Unsko-sanskom kantonu 2.234, a najmanjim u Hercegovačko-neretvanskom 1.082. Evidentiran je veći broj stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ u Unsko-sanskom kantonu i Srednjobosanskom kantonu zbog smanjenja broja doktora u ovim kantonima.

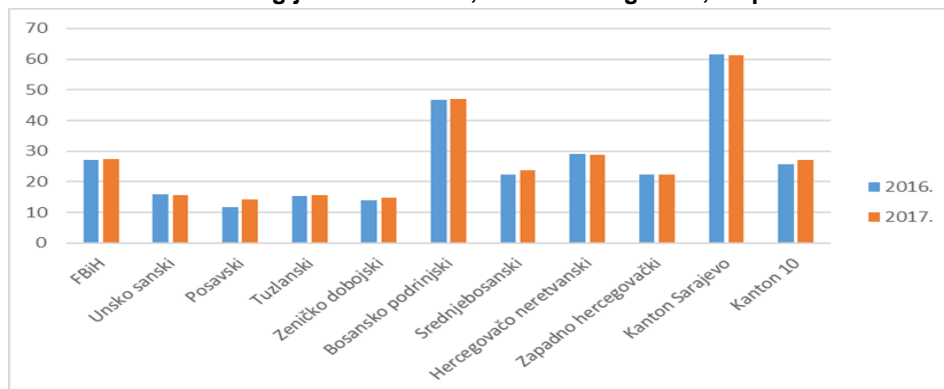
Nasuprot trendu smanjenja stanovnika po doktoru medicine u PZZ, evidentiran je porast posjeta po stanovniku kod doktora medicine. U PZZ je u izvještajnoj godini u prosjeku

⁴⁷ Primjena preventivnih i dijagnostičko-terapijskih metoda u domu zdravlja i kući

ostvareno 4,7 posjeta po jednom stanovniku kod doktora medicine, isto kao i prošle godine. Najveći broj posjeta ostvaren je u Bosansko-podrinjskom kantonu, a najmanji u Posavskom i Kantonu 10. Po jednom doktoru medicine, u PZZ, u FBiH ostvareno je u prosjeku 27,3 posjeta dnevno.

U izvještajnoj godini je ukupno zabilježeno 569 doktora stomatologije (26/100.000 stanovnika). Stomatoloških sestara/tehničara je bilo 680 (31/100.000). Također, ukupno je bilo 279 stomatoloških ambulanti u javnom sektoru, što skoro isto kao i prošle godine. Najveći broj doktora stomatologije je zabilježen u Kantonu Sarajevo (54/100.000), a najmanji u Zeničko-dobojski (13/100.000).

Grafikon 95. Doktori stomatologije u PZZ u FBiH, 2016. i 2017. godina, stopa na 100.000 stanovnika

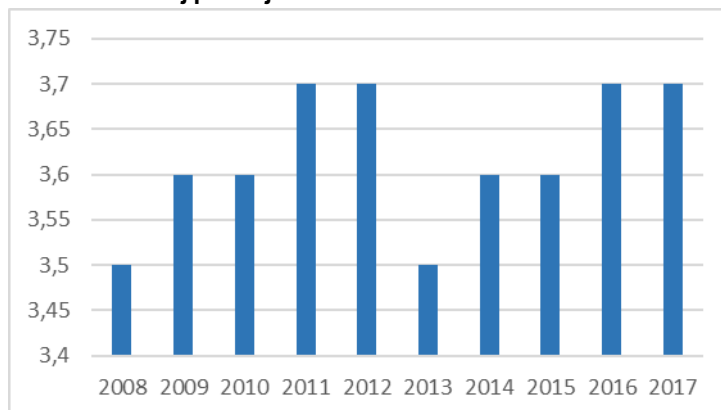
Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

Na jednog doktora stomatologije je u prosjeku dolazilo 3.869 stanovnika. Kao i prethodne godine najveći broj stanovnika po jednom doktoru stomatologije je zabilježen u Zeničkodobojskom kantonu, a najmanji u Kantonu Sarajevo. Po jednom doktoru stomatologije, u prosjeku je ostvareno 7,4 posjeta dnevno. Po jednom stanovniku u prosjeku je ostvareno samo 0,4 posjeta stomatologu, što je veoma nezadovoljavajuće. Prosječan broj posjeta stomatologu po stanovniku u svim kantonima FBiH je veoma nizak, sa najvećim brojem posjeta u Bosansko-podrinjskom kantonu (0,9 posjeta) i Kantonu Sarajevo (0,8 posjeta).

U preliminarnom izvještaju Zdravstvenog stanja stanovništva i zdravstvene zaštite u FBiH za 2017. godinu se navodi kako je evidentiran veći broj doktora nego prethodnih godina u specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti, odnosno 31,5 doktora medicine na 100.000 stanovnika Federacije BiH. Broj medicinskih sestara/tehničara je nešto manji (61,5/100.000), a broj zdravstvenih saradnika je viši (6,8/100.000) u odnosu na prethodnu godinu. Također, prema istom Izvještaju broj posjeta po stanovniku specijalističko-konsultativne zaštite je malo manji nego u 2016. godini, najviše zbog više posjeta privatnom sektoru (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018).

Na 100.000 stanovnika bolničku zaštitu je u 2017. godini pružalo 103 doktora medicine i 270 medicinskih sestara/tehničara. Učešće primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom u ukupnoj potrošnji za zdravstvenu zaštitu iznosi 14,1%, dok učešće za bolničku zdravstvenu zaštitu iznosi 29,2%.

Grafikon 96. Broj postelja u FBiH 2008 – 2017 /na 1.000 stanovnika

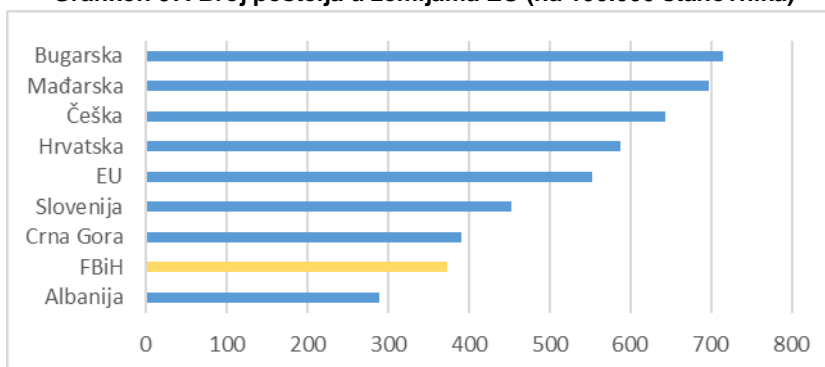

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Ukupno su evidentirane 23 bolničke ustanove (kantonalne bolnice, kliničke bolnice, klinički centri, specijalne bolnice, lječilišta, medicinski centar, zavodi za bolesti ovisnosti). U bolničkim ustanovama je radilo 48,6% svih doktora medicine i 46,7% svih medicinskih sestara/tehničara isto kao i prošle godine. U izvještajnoj godini, broj bolničkih postelja je isti kao i prethodne godine.

Grafikon 97. Broj postelja u zemljama EU (na 100.000 stanovnika)

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

FBiH ima značajno manje postelja (370/100.000) u poređenju sa prosjekom Evropskog regiona (554/100.000), kao i u odnosu na zemlje u okruženju. Najveći broj postelja u FBiH ima Kanton Sarajevo (5,0/1000), na čijem se području nalazi Klinički Centar i Srednjobosanski kanton (5,0/1.000) sa šest ustanova bolničke zaštite. Kanton Sarajevo raspolaže sa 120 postelja dnevne hospitalizacije (0,3/1.000).

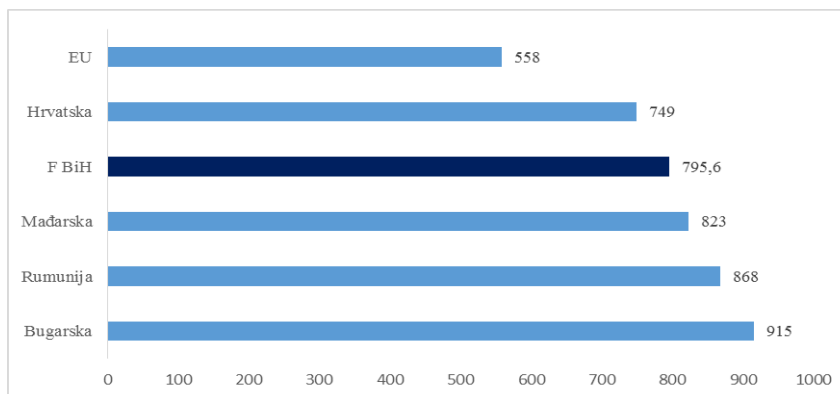
U FBiH, u 2017. godini stopa opšteg mortaliteta⁴⁸ je iznosila 985,3 na 100.000 stanovnika (9,9‰) i ima tendenciju blagog kontinuiranog rasta posljednjih godina. SDR (standardizirana stopa mortaliteta)⁴⁹ za sve uzroke i sve dobne grupe na 100.000 stanovnika za 2017. godinu za FBiH iznosila je 795,6 i nešto je niža u poređenju sa prosjekom EU i Hrvatskom, dok je istovremeno niža u odnosu na Mađarsku, Rumuniju i Bugarsku (korišteni posljednji dostupni podaci HFA baze podataka Svjetske zdravstvene organizacije).⁵⁰

⁴⁸ Opća (gruba) stopa mortaliteta tretira populaciju sredinom godine

⁴⁹ Najčešće se koriste svjetska ili europska standardna populacija, radi poređenja različitih socio-demografskih obilježja populacija. Upotrebljava se radi eliminisanja efekata različite starosne strukture umrlih

⁵⁰ U 2017. godini pri analizi mortaliteta su isključene dijagnoze: kardiomiopatija (I42), srčani zastoj (I46) i srčani zastoj (I50) zbog toga što ove šifre spadaju u loše definisane uzroke smrti.

Grafikon 98. SDR mortaliteta za sve uzroke i sve dobi na 100.000 stanovnika za 2017. godinu

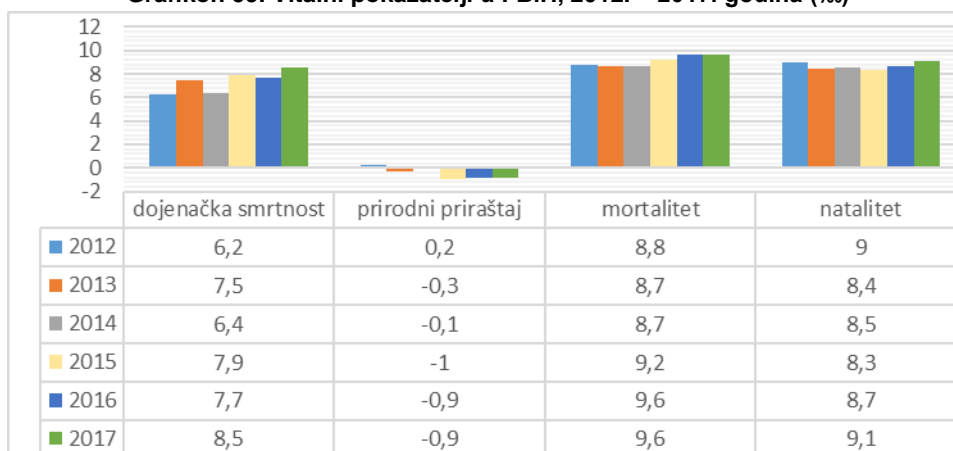
Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

Prema preliminarnim podacima Izvještaja zdravstvenog stanja stanovništva i zdravstvene zaštite 2017. vodeći uzroci smrti stanovništva FBiH u 2017. godini su oboljenja cirkulatornog sistema (I00-I99) s udjelom od 51,6% svih uzroka (stopa 508,2/100.000 stanovnika), slijede maligne neoplazme (C00-C97) s 22,3% udjela (stopa 219,6/100.000 stanovnika) što je povećanje u poređenju sa 2016. godinom kad je udio bio 21,8%, a stopa 208,1/100.000. Ove dvije grupe oboljenja čine oko tri četvrtine svih uzroka smrti.

U FBiH je evidentirano povećanje broja poremećaja mentalnog zdravlja. Najčešći poremećaji mentalnog zdravlja u 2016. i 2017. godini jesu neurotski, povezani sa stresom i somatski poremećaji (F40-F48) kod kojih se uočava blagi rast u 2017. godini. Na drugom mjestu, kao i svih prethodnih godina, jesu poremećaji raspoloženja (F30-F39), iza njih su shizofrenija, shizotipalni i sumanutu poremećaji, te drugi mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja. Na petom mjestu su poremećaji ponašanja uzrokovani alkoholom (F10).

U periodu oktobar 2016.-septembar 2017. godine, Zavod za javno zdravstvo je, u saradnji sa centrima za mentalno zdravlje (CMZ) provodio je dva preventivna programa iz oblasti mentalnog zdravlja. Prvi program je Povećanje blagostanja adolescenata kroz jačanje protektivnih faktora u školskom okruženju koji je provelo 10 CMZ-ova (Centar za mentalno zdravlje) unutar svojih zajednica. Drugi preventivni program je program Prevencije kockarske ovisnosti kod adolescenata koji se proveo samo u Mostaru također kroz Centar za mentalno zdravlje u DZ Mostar.

Grafikon 99. Vitalni pokazatelji u FBiH, 2012. – 2017. godina (%)

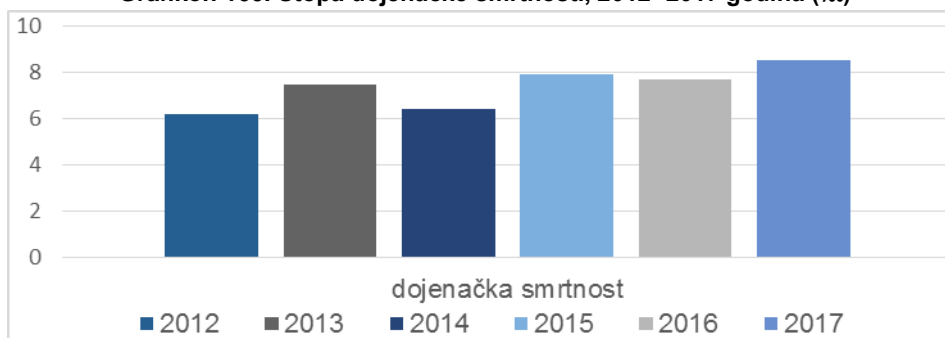

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

U FBiH, u 2017. godini prirodni priraštaj je negativan i iznosi -0,9‰ isto kao i prošle godine. Negativan prirodni priraštaj imaju svi kantoni u FBiH, osim Ze-Do kantona i

Kantona Sarajevo. Stopa nataliteta (9,1/1.000 stanovnika) bilježi blagi rast u odnosu na prošlu godinu (8,7‰) i spada u kategoriju niskog nataliteta. Stopa mortaliteta je ista u odnosu na prošlu godinu i iznosi 9,6‰. Najvišu stopu nataliteta i ove godine ima Kanton Sarajevo (11,7‰), a mortaliteta Srednjo-bosanski (12,1‰). U 2016. godini, u BiH stopa smrtnosti (mortaliteta) je iznosila 11‰, u Srbiji 14‰, u Hrvatskoj 12‰, Makedoniji 10‰, Crnoj Gori 10‰, Mađarskoj 13‰, Rumuniji 13‰, Slovačkoj 10‰ i Bugarskoj 15‰.⁵¹

Grafikon 100. Stopa dojenačke smrtnosti, 2012- 2017 godina (‰)

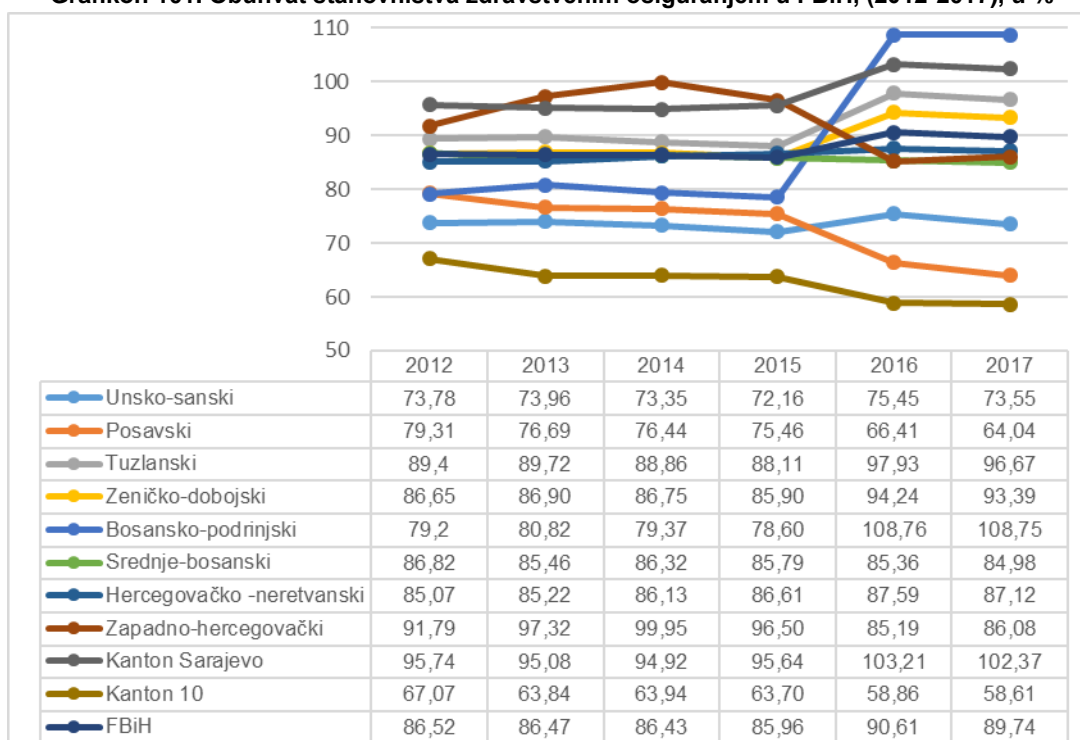

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2018)

U izvještajnoj godini je zabilježeno 170 umrle dojenčadi, te je dojenačka smrtnost (8,5‰) veća u odnosu na prethodnu godinu. Kanton 10 nema registrovanih umrlih dojenčadi. U 2016. godini stopa dojenačke smrtnosti u BiH iznosi 5‰, Sloveniji 2‰, Hrvatskoj 4‰, Srbiji 5‰, Makedoniji 4,8‰, Njemačkoj 3‰, a u zemljama EU 3‰.⁵²

Životni vijek stanovnika se konstantno produžava. Prosječna starost umrlih u 2017. godini je iznosila 72,5 godina. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije za 2017. godinu očekivani životni vijek stanovništva u BiH je 77,4 godine (za muškarce je 75 godina, a za žene 79,7 godina).

Grafikon 101. Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem u FBiH, (2012-2017), u %

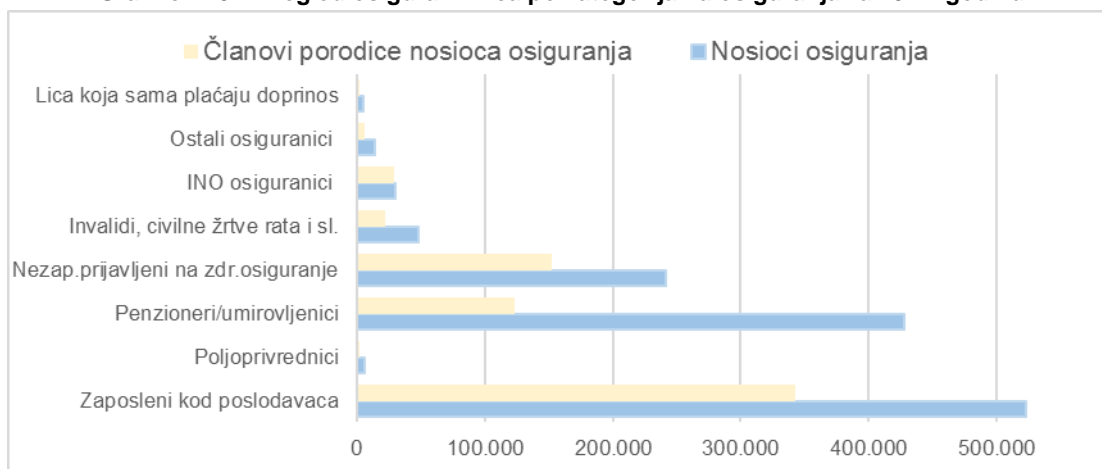
Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

⁵¹ WB, Death rate, crude (per 1,000 people), <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CDRT.IN>

⁵² WB, Mortality rate, infant (per 1,000 live births), <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN>

U izvještajnoj godini, registrovano je ukupno 1.975.447 osiguranih lica. Zdravstvenim osiguranjem na nivou FBiH obuhvaćeno je 89,74% stanovništva što je manje u odnosu na prošlu godinu. I dalje, najveći stepen obuhvata osiguranjem je u Bosansko-podrinjskom (108,75%)⁵³ i Kantonu Sarajevo (102,37%), a najmanji (58,61%) u Kantonu 10.

Grafikon 102. Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja za 2017. godinu

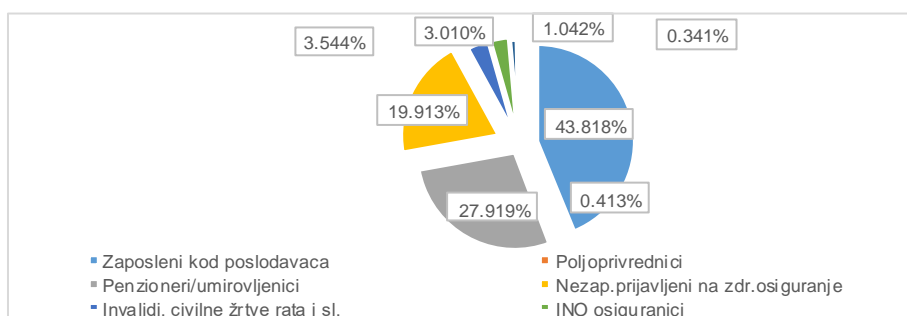

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Ukupan broj osiguranih lica u odnosu na prethodnu godinu je manji za 1,18%. Ukupan broj osiguranika je povećan za 0,2%, dok je broj članova porodice osiguranika pokrivenih zdravstvenim osiguranjem smanjen za 3,75%.

Grafikon 103. Struktura osiguranika i članova porodice osiguranika u 2017. godini

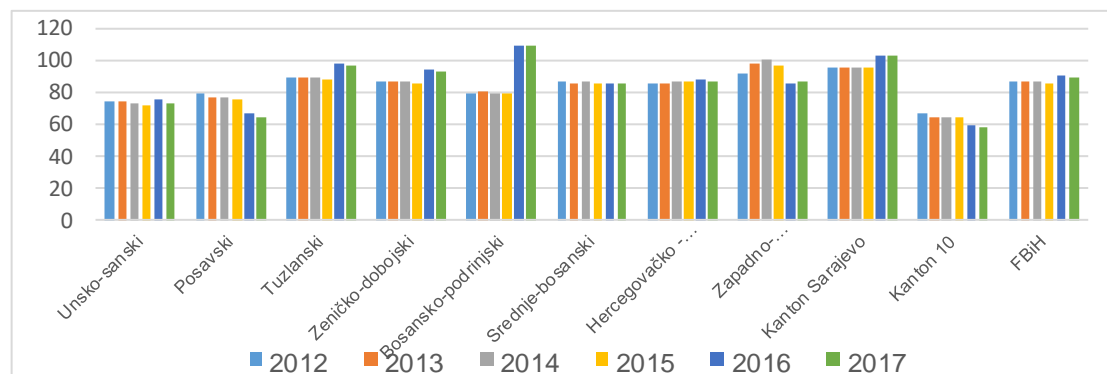

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

Posmatrano po kategorijama osiguranika i članova porodice osiguranika, najveće je smanjene kod kategorije broja osiguranika poljoprivrednika za 13,45%, invalida i civilnih žrtava rata za 6,93%, nezaposlenih prijavljenih na zdravstveno osiguranje za 6,15% i lica koja sama plaćaju doprinos za 5,45%. Najveće povećanje se bilježi kod INO osiguranika za 3,64% i zaposlenih kod poslodavaca za 0,89%.

⁵³ Razlozi za veći obuhvat od broja stanovnika su zbog prigradskih naselja u RS (Kopači, Ustiprača, Hubjeri i dr.), iz kojih jedan broj građana radi u Goraždu i Sarajevu, kao i popis iz 2013. godine koji nije obuhvatio svo stanovništvo.

Grafikon 104. Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem po kantonima u FBiH (2012. – 2017.)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018); Obrada: (FZZPR, 2018)

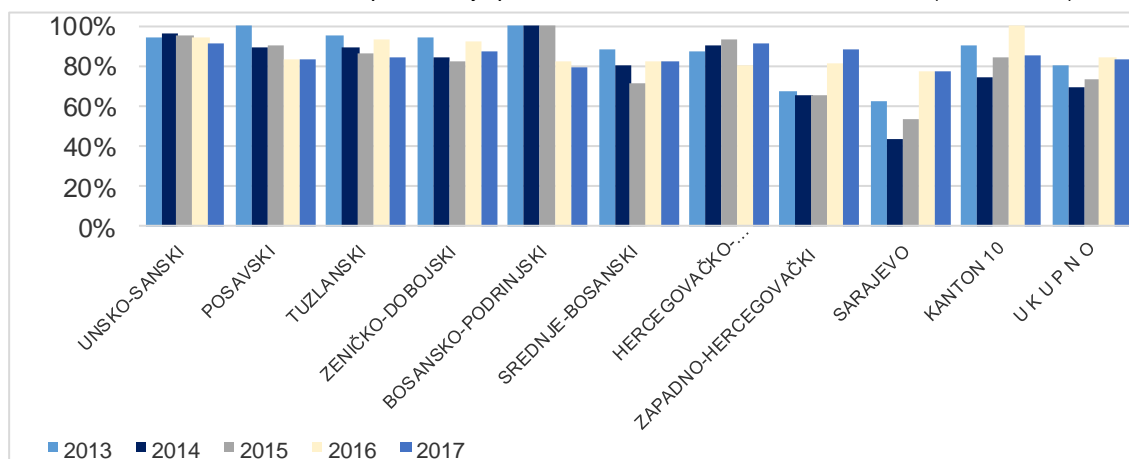
Zdravstvena djelatnost u FBiH, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, provodi se kao primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička zdravstvena zaštita, te djelatnost javnog zdravstva. Po novom Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, zdravstvena djelatnost obuhvata i komplementarno obavljanje alternativne medicine od strane zdravstvenih radnika na način i pod uslovima utvrđenim zakonom. Zdravstvena djelatnost se provodi u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru i u privatnoj praksi.

U Federaciji BiH u 2017. godini registrirane su sljedeće zdravstvene ustanove u javnom sektoru:

- 3 univerzitetska klinička centra (Sarajevo, Tuzla i Mostar),
- 7 kantonalnih bolnica (Bihać, Orašje, Zenica, Goražde, Travnik, RMC Mostar i Livno),
- 8 općih bolnica (Sanski Most, Gračanica, Tešanj, Bugojno; Nova Bila, Jajce, Konjic, Prim dr Abdulah Nakaš Sarajevo),
- 2 specijalne bolnice (Psihijatrijska bolnica Sarajevo i Bolnica za TBC Travnik),
- 4 lječilišta (Bihać, Gradačac, Fojnica, Olovo),
- 11 zavoda za specifičnu zdravstvenu zaštitu,
- 79 domova zdravlja, sa organizacionim jedinicama,
- 21 apoteke, sa pripadajućim organizacionim dijelovima (depoima),
- 11 zavoda za javno zdravstvo (od kojih 1 na nivou Federacije i 10 na nivou kantona) i 1 Zavod za transfuzijsku medicinu Federacije BiH (Sarajevo).

U privatnom sektoru pružaju se usluge nivoa opće medicine, stomatologije i specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u ambulancama i poliklinikama. Prema podacima dostavljenim iz kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja, u 2017. godini u Federaciji BiH je evidentirano ukupno 1.204 registrirana djelatnika u privatnom sektoru, što je za 8,2% ili 91 djelatnika više nego u 2016. godini. U privatnom vlasništvu je registrirana i jedina bolnička ustanova “Centar za srce BH Tuzla”.

Grafikon 105. Učešće privatnih zdravstvenih ustanova koje su dostavile obračun sredstava zdravstvu u ukupnom broju privatnih ustanova u FBiH i kantona u % (2012 - 2017)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018); Obrada: (FZZPR, 2018)

Tabela 34. Ukupan broj zaposlenih u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama i zavodima zdravstvenog osiguranja u FBiH (2012. – 2017.)

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	Trend 2012.-2017.
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH (3+4=2+5)	30.403	30.929	31.244	31.282	32.403	32.853	
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama (6+7)	29.647	30.146	30.408	30.449	31.540	31.974	
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	27.445	27.738	28.042	27.854	28.106	28.213	
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	2.958	3.191	3.202	3.429	4.297	4.640	
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	756	783	836	833	863	879	
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	21.876	22.206	22.431	22.526	23.586	24.039	
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	7.771	7.940	7.977	7.924	7.954	7.935	

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018) Obrada: (FZZPR, 2018)

Tabela 35. Indeksi - Zaposleni u zdravstvu FBiH (2012. – 2017.)

		2012 2011	2013 2012	2014 2013	2015 2014	2016 2015	2017 2016
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH	103,5	101,7	101,0	100,1	103,6	101,4
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama	103,5	101,7	100,9	100,1	103,6	101,4
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	103,0	101,1	101,1	99,3	100,9	100,4
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	108,4	107,9	100,3	107,1	125,3	108,0
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	105,7	103,6	106,8	99,6	103,6	101,9
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	104,2	101,5	101,0	100,4	104,7	101,9
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	101,5	102,2	100,5	99,3	100,4	99,8

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018); Obrada: (FZZPR, 2018)

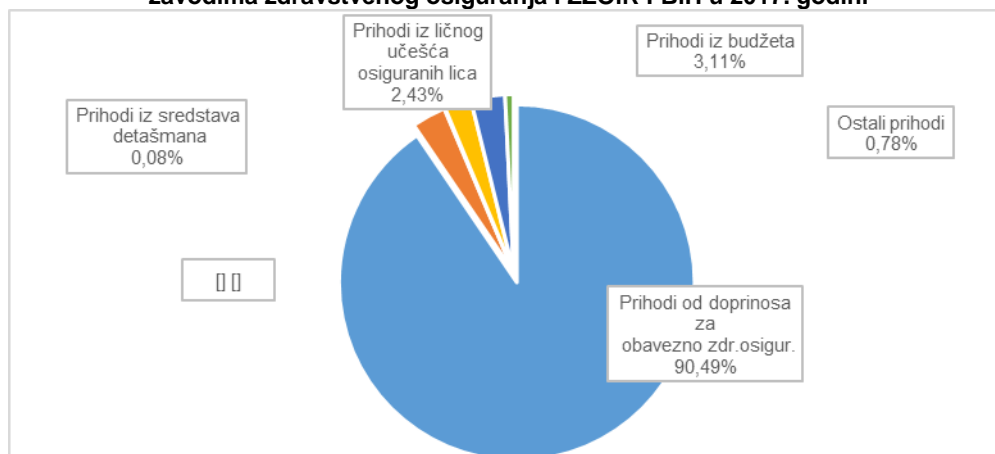
Prema preliminarnim podacima Obračuna sredstava u zdravstvu FBiH za 2017. godinu Federalnog Zavoda za osiguranje i reosiguranje, u zdravstvenom sektoru FBiH je evidentirano ukupno 32.853 zaposlenih, što je za 1,39% više u odnosu na 2016. godinu.

Od ukupnog broja zaposlenih, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 31.974 zaposlenika (97,32%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 879 zaposlenika ili 2,68% od ukupnog broja zaposlenih. Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.334 zaposlenika, a u privatnim 4.640 zaposlenika, i zavodima zdravstvenog osiguranja 879 zaposlenih. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 24.039 radnika ili 73,17%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.935 ili 24,15% i na ukupno zaposlene radnike u zavodima zdravstvenog osiguranja 879 ili 2,67%. Broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama je povećan za 1,38% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim uslugama je povećan za 7,98% u odnosu na 2016. godinu. Broj medicinskih radnika je povećan za 1,92%, a administrativnih i tehničkih je smanjen za 0,2%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 1,85%.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2017. godini iznose 1.968.122.149 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 1.941.678.114, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 26.444.035. Prihodi su povećani za 7,3% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.405.588.268 KM i povećani su za 6,2%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 90,45%, dok su ostali prihodi iz svih drugih izvora 9,55%.

Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora posljednjih godina, može se zaključiti da je ostvarivan kontinuirani rast prihoda. U periodu 2003. – 2010. prosječna stopa rasta je iznosila 10%, dok je u periodu 2011. – 2017. godine rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 4,2%).

Grafikon 106. Struktura prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOiR FBiH u 2017. godini

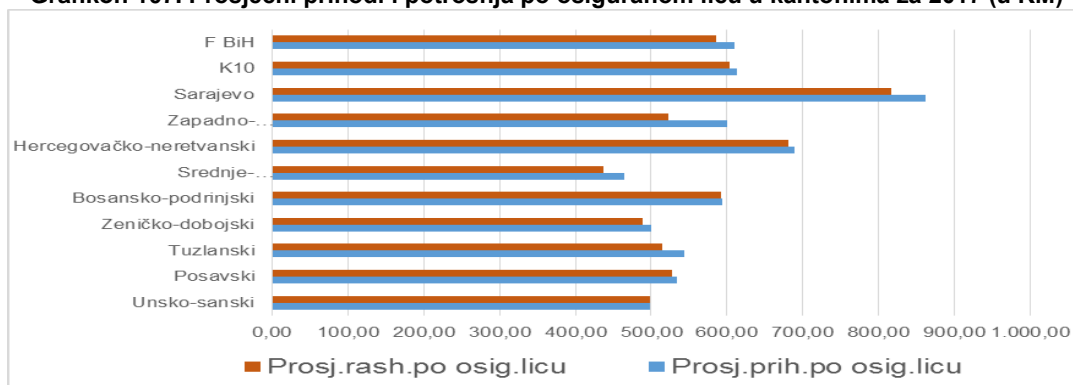

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Sredstva za zdravstvenu zaštitu se, najvećim dijelom, osiguravaju iz doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje. Najveći teret u obezbjeđivanju sredstava za zdravstvenu zaštitu snose zaposleni kod poslodavaca. Svaka promjena koja se odnosi na ovu kategoriju osiguranika kao što su npr. broj zaposlenih, visina plaća i visina stope doprinosa, se u najvećoj mjeri odražava i na visinu sredstava koja se ostvaruju po osnovu

doprinosu za zdravstveno osiguranje, a time se utiče i na ukupna sredstva u zdravstvu od kojih najviše zavisi obim zdravstvenih prava i kvalitet zdravstvene zaštite.

Grafikon 107. Prosječni prihodi i potrošnja po osiguranom licu u kantonima za 2017 (u KM)

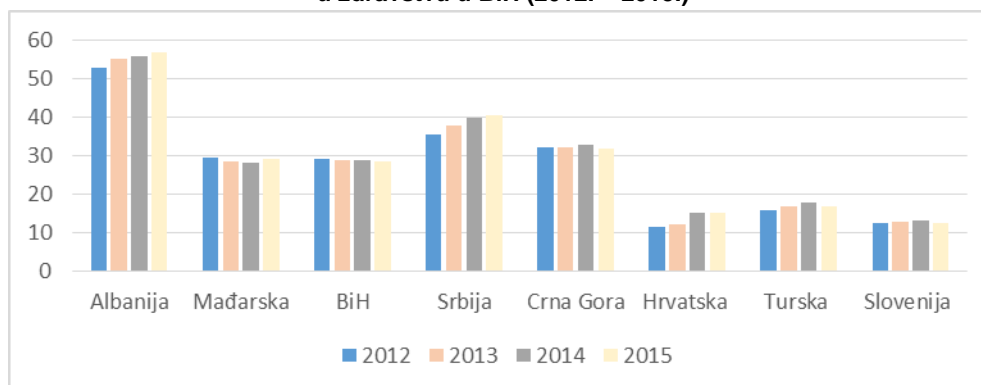

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

U 2017. godini prihodi ostvareni u zdravstvenim ustanovama u privatnom vlasništvu izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 324.755.042, dok prihodi koje je privatni sektor ostvario iz obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 130.773.182 KM, što znači da su ukupni prihodi ostvareni u privatnom sektoru iznosili 455.528.224. Prihodi ostvareni u privatnom sektoru čine 23,2% ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu FBiH.

Građani sve više izdvajaju vlastitih sredstava za zdravstvenu zaštitu u privatnom sektoru. Jačanje privatnog sektora se svakako može ocjeniti pozitivnim, jer je po zakonskim propisima privatni sektor u potpunosti izjednačen sa zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru. Međutim, još uvijek nije moguće pouzdano dati procjenu koliko građani izdvajaju sredstava za zdravstvenu zaštitu koju ostvaruju u privatnom sektoru jer nema potpunih podataka.

Grafikon 108. Potrošnja na zdravstvo iz džepa kao procenat ukupne tekuće potrošnje u zdravstvu u BiH (2012. – 2015.)

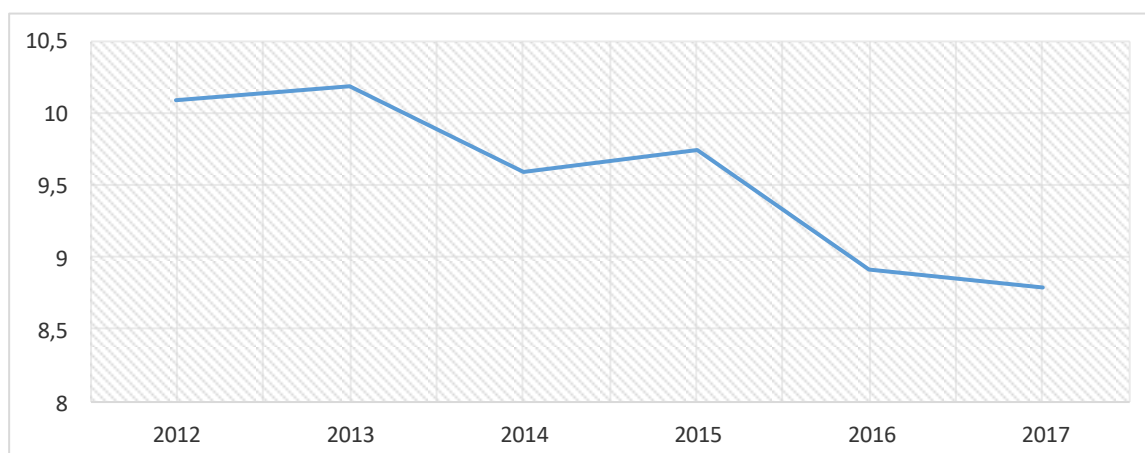
Izvor: (WHO, 2017) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prema izvorima financiranja u 2016. godini 69,7% se odnosi na financiranje iz budžeta i obaveznog zdravstvenog osiguranja, dok se 29,9% izvora financiranja odnosi na izdatke domaćinstava iz džepa u FBiH (Federalni zavod za statistiku, 2018).

Visoka izdvajanja na zdravstvo iz „džepa“ mogu negativno uticati na pristup građana preventivnoj zdravstvenoj zaštiti koja je veoma bitna.⁵⁴ Prema IPA programu EU za BiH, National Health Account 2009.– 2011., sa ciljem smanjenja direktnih plaćanja domaćinstava za zdravstvo, preporučuje se povećavanje efikasnosti uloženi javnih sredstava kako bi se zadovoljila velika očekivanja stanovništva u vezi sa zdravljem i liječenjem.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2017. godini iznosila je 1.853.969.388 KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 2,4%. Na tekuće rashode odnosi se 1.802.849.511 KM, a na kapitalne izdatke 51.119.877 KM. Tekući rashodi su povećani za 3,5%, a izdaci za kapitalna ulaganja su smanjeni za 25,2% u odnosu na prethodnu godinu.

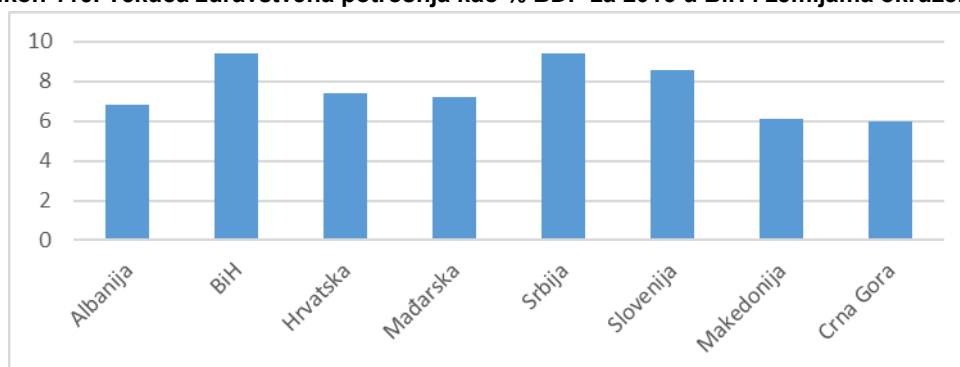
Grafikon 109. Ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a u FBiH (2012.-2017.)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018), (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018),
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Od 2006. godine učešće potrošnje u zdravstvu kao %BDP-a se kontinuirano povećavao (izuzetak je 2010. godina) do 2013. godine, a u 2014. godini se smanjuje. Prema prvom rezultatu učešće potrošnje u zdravstvu kao % BDP-a u 2017. godini iznosi 8,79% BDP-a, a u odnosu na 2016. (8,92%)⁵⁵, 2015. (9,75%) i 2014. godinu (9,59%) se smanjio.

Grafikon 110. Tekuća zdravstvena potrošnja kao % BDP za 2015 u BiH i zemljama okruženja (%)

Izvor: (WHO, 2018)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

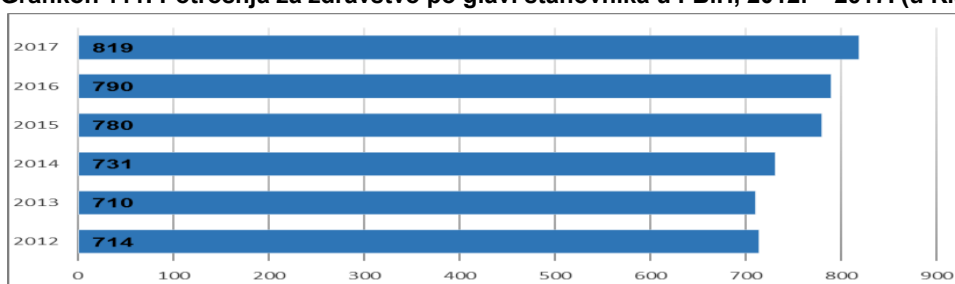
⁵⁴ Prema bazi indikatora Svjetske banke OOP (Out-of-pocket) tj. potrošnja na zdravstvo iz džepa je definisana kao "bilo koji direktni izdatak domaćinstava, uključujući i poklone i druga dobra i usluge čija je primarna namjera doprinos poboljšanju zdravstvenog stanja individue. OOP je također dio privatne zdravstvene potrošnje. U BiH, u direktne izdatke domaćinstava iz džepa uključena su formalna i neformalna plaćanja. Formalna plaćanja su: participacija u javnim zdravstvenim ustanovama i participacija za lijekove, druga direktna plaćanja kod privatnih zdravstvenih radnika (zubari, specijalisti, diagnostika, naočale, itd) i plaćanja za lijekove bez recepta i druga terapeutska pomagala. Neformalna plaćanja su najveća za bolničko liječenje (u bolničkom liječenju velik udio se odnosi na neformalna plaćanja medicinskom osoblju u bolnicama).

⁵⁵ Ukupni rashodi u zdravstvu bez kapitalnih izdataka

Od ukupnih tekućih rashoda u zdravstvu, potrošnja na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja je iskazana u iznosu od 1.305.903.259 KM, što predstavlja 70,4% ukupne potrošnje, a potrošnja u zdravstvenim ustanovama koja se financira sredstvima ostvarenim iz drugih izvora izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznosi 496.946.252 KM ili 26,8% ukupne potrošnje. Kapitalni izdaci iznose 51.119.877 KM i u ukupnoj potrošnji zdravstvenog sektora učestvuju sa 2,8%.

Prema Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2017. godinu, potrošnja je povećana u gotovo svim segmentima zdravstvene zaštite. Ukupni rashodi u zdravstvu u sektoru zdravstvenog osiguranja su povećani za 2,4%, a ukupni kapitalni izdaci su manji za 25,2% u odnosu na prethodnu godinu. Ostali izdaci za provođenje zdravstvene zaštite su povećani za 29,4%. Povećani su troškovi primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom za 5,7% i bolničke zdravstvene zaštite za 5,4%. Zabilježeno je smanjenje troškova za specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu za 0,97% i povećanje troškova funkcionisanja sistema za 9,6%. Povećanje je iskazano kod troškova zdravstvene zaštite u inostranstvu za 2,9% i izdataka za ortopedska pomagala 3,6%. Naknada plaća za bolovanje preko 42 dana je povećana za 19,5%. Kod putnih izdataka iskazano je smanjenje za 6,73%.

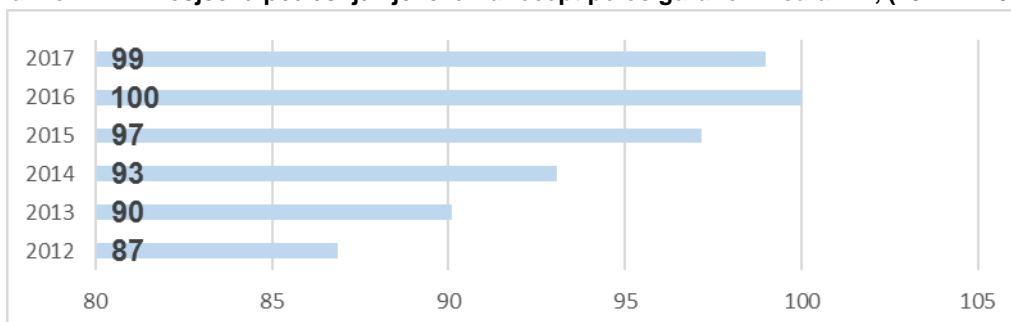
Grafikon 111. Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH, 2012. – 2017. (u KM)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH u 2017. godini je iznosila 819 KM⁵⁶, što je više za 3,7% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2012. do 2017. godine potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 2,9%. Prosječna potrošnja iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja po osiguranom licu iznosila je 664 KM i veća je za 6% ili 37 KM u odnosu na 2016. godinu. Prosječna potrošnja po osiguranom licu po kantonima je neujednačena i kreće se od 496 KM u Srednjobosanskom kantonu do 910 KM u Kantonu Sarajevo.

Grafikon 112. Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u KM, (2012. – 2017.)

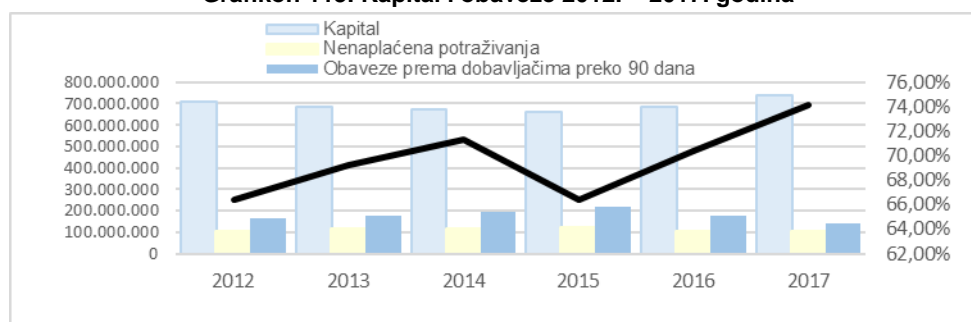
Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

⁵⁶ Ukupni rashodi u zdravstvu bez kapitalnih izdataka

Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u 2017. godini iznosila je 99 KM i manja je za 0,3% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2012. godine do 2017. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 2,7%. Stopa rasta prosječne potrošnje lijekova na recept manja je od stope rasta prosječne potrošnje za zdravstvenu zaštitu po glavi stanovnika. Također, prosječna potrošnja lijekova na recept po kantonima nije ravnomjerna i kreće se od 41 KM u Posavskom kantonu do 174 KM u Kantonu Sarajevo.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2017. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 138.828.602 KM. Dobitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 54.490.084 KM, a Zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 43.358.525 KM što ukupno čini dobitak javnog sektora zdravstva u iznosu od 97.848.609 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan finansijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 40.979.993 KM, što je uticalo na zbirni (konsolidovani) dobitak cijelog zdravstvenog sektora FBiH u iznosu od 138.828.602 KM. Za razliku od prethodnih godina kada je javni sektor zdravstva bilježio gubitak, u izvještajnom periodu je zabilježen značajan dobitak što je veliki pomak ka finansijskoj održivosti zdravstvenog sektora. Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama u 2017. godini iskazan je u iznosu od 740.541.391 i povećan je za 8,1% ili 55.320.903 KM. Posljednjih godina, sve do 2016. godine, vrijednost kapitala se umanjivala svake godine zbog gubitaka koji su se pokrivali na teret kapitala.

Grafikon 113. Kapital i obaveze 2012. – 2017. godina

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Na dan 31.12.2017. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazana ukupno nenaplaćena potraživanja u iznosu od 103.139.417 KM, što je manje za 1,4% u odnosu na prethodnu godinu. Na dan 31.12.2017. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazane obaveze prema dobavljačima preko 90 dana u iznosu od 138.380.765 KM i manje su za 36.430.550 KM ili 20,8% u odnosu na prethodnu godinu. U periodu od 2008. do 2015. godine, zabilježeno je stalno godišnje povećanje obaveza prema dobavljačima preko 90 dana sve do 2016. godine kad su po prvi put manje. Također, obaveze prema dobavljačima preko 90 dana su manje i u 2017. godini.

Na kraju izvještajne godine u zdravstvu FBiH stepen otpisanosti medicinske opreme iznosi 74,16%. U posljednje periodu evidentiran je stalni rast otpisanosti medicinske opreme, što je znak zastarijelosti postojeće i nedovoljnog ulaganja u novu, modernu opremu.

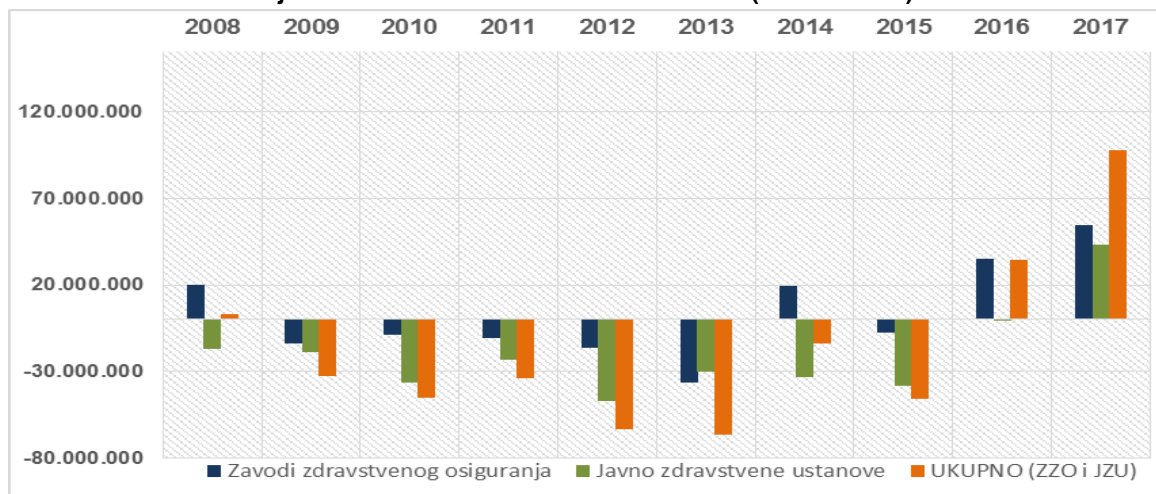
Tabela 36. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. – 2017.)

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU)	
				Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad приходima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		3.039.019	
	Višak rashoda nad приходima		16.763.987		
2009	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad приходima	13.669.371	18.732.938		32.402.309
2010	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad приходima	8.760.633	36.332.549		45.093.182
2011	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad приходima	10.635.082	23.049.464		33.684.546
2012	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad приходima	16.604.164	47.066.715		63.670.879
2013	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad приходima	36.568.242	29.937.350		66.505.592
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645			
	Višak rashoda nad приходima		33.157.866		13.936.221
2015	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad приходima	7.585.478	38.441.862		46.027.340
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		34.610.262	
	Višak rashoda nad приходima		733.171		
2017	Višak prihoda nad rashodima	54.490.084	43.358.525	97.848.609	
	Višak rashoda nad приходima				
UKUPNO				135.497.890	301.320.068
SVEUKUPNO					165.822.178

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Grafikon 114. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. – 2017.)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Tabela 37. Pregled financijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja, javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. – 2017.)

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	Privatne zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU i PZU)	
					Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		8.242.925	11.281.944	
	Višak rashoda nad prihodima		16.763.987			
2009	Višak prihoda nad rashodima			7.360.704		
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938			25.041.605
2010	Višak prihoda nad rashodima			11.181.614		
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549			33.911.568
2011	Višak prihoda nad rashodima			4.243.592		
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464			29.440.954
2012	Višak prihoda nad rashodima			14.837.188		
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715			48.833.691
2013	Višak prihoda nad rashodima			20.461.352		
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350			46.044.240
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645		19.400.458	5.464.237	
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866			
2015	Višak prihoda nad rashodima			21.604.806		
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862			24.422.534
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		32.548.038	67.158.300	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171			
2017	Višak prihoda nad rashodima	54.490.084	43.358.525	40.979.993	138.828.602	
	Višak rashoda nad prihodima					
UKUPNO					222.733.083	207.694.591
SVEUKUPNO					15.038.492	

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH se posljednjih godina bilježio gubitak, osim u 2016. i 2017. godini. U periodu od 2008. do 2017. godine, ukupni akumulirani dobitak zdravstvenog sektora iznosi 15.038.492 KM. Ukupan akumulirani gubitak javnih zdravstvenih ustanova i zavoda zdravstvenog osiguranja, u istom periodu iznosi 165.822.178 KM. Ne podcjenjujući potrebu za mjerama koje doprinose rastu prihoda u zdravstvu u narednom periodu, mišljenja smo da bi prioritet trebao biti na analizi troškova i optimalizaciji rashodovne strane što je pokazala 2017. godina kada se zdravstveni sektor ponašao zaista domaćinski.

Preporuke

- Ograničiti troškove zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora;
- Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih;
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspekcijskih službi;
- Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa financijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama;

- Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja;
- Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja;
- Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih;
- Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama;
- Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteta u zdravstvenom sektoru;
- Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja;
- U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova;
- Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteta odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups);
- Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije;
- Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled;
- Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH;
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.

6.5 Penziona politika

Reformski proces penzionog sistema u FBiH ima za cilj poboljšati položaj populacije penzionera i smanjiti rizik od siromaštva kako trenutnih penzionera tako i onih koji će u budućim godinama postati korisnici ovih prava, kao i postići veću adekvatnost penzija i veću pokrivenost penzionim osiguranjem populacije starije od 65 godina. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosa.

Novi Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju, koji je stupio je na snagu 01. marta 2018. godine, unio je mnoge novine u penzioni sistem FBiH. Kao i prethodni i ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti i solidarnosti na osnovu kojih se osiguranicima obavezno osiguravaju prava za slučaj starosti ili invalidnosti, a članovima njihovih porodica pravo za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika penzije. Prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, prava osiguranika sa promijenjenom radnom sposobnošću, te pravo po osnovu fizičke onesposobljenosti. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja za osobe koje nisu obavezno osigurane.

Stupanjem na snagu ovog Zakona, uvedene su brojne izmjene u dosadašnjem sistemu utvrđivanja visine penzija. Obračun penzija vrši se prema bodovnom sistemu, što znači da

će visina penzije ovisiti o broju bodova koje osiguranik prikupi u toku svog radnog staža. Starosna granica za odlazak u penziju je 65 godina života i minimalno 15 godina staža osiguranja odnosno, 20 godina penzijskog staža⁵⁷.

Predviđeno je umanjeње penzije za odlazak u prijevremenu penziju od 4% odnosno 0,333333% za svaki mjesec ranijeg odlaska u penziju u odnosu na propisanih 65 godina života. Sa druge strane, predviđena je stimulacija za kasniji odlazak u penziju od 2% godišnje odnosno 0,166666% za svaki mjesec kasnijeg odlaska u penziju u odnosu na propisanih 65 godina starosti.

Prema novom, kao i prema starom zakonu niko od rezidenata FBiH ne može imati penziju manju od iznosa 326 KM, bez obzira na visinu plaće ili broj godina radnog staža uz osnovne uslove za odlazak u penziju, a to je 65 godina života i 15 godina staža osiguranja. Također niko od rezidenata FBiH koji ostvari 40 godina staža osiguranja ne može imati penziju manju od 434 KM⁵⁸. Usklađivanje će se raditi svake godine (15.4.) za penzije na isplati do kraja prethodne godine, po tzv. „švicarskoj formuli“ - koeficijentom koji se dobije kao zbir polovice koeficijenta indexa potrošačkih cijena (približno troškova života) i polovice indexa porasta realnog BDP-a. Za isplatu penzija garantuje budžet FBiH, bez obzira na visinu prikupljenih doprinosa, uz prijelaz isplate na trezor u roku do dvije godine.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2017. godine iznosio je 412.539, što je za 0,8% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2012. – 2017. godine, broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 1,6%. Starija populacija (65+) čini oko 13,73% ukupnog stanovništva FBiH. U izvještajnom periodu, penzioneri FBiH čine 17,67% ukupne populacije.

U decembru 2017. godine prosječna penzija je iznosila 371,59 KM, sa blagim rastom od 0,7% u odnosu na decembar 2016. godine. Minimalna penzija je iznosila 326,17 KM i zadržana je na istom nivou kao i prethodnih godina.

U decembru 2017. godine bilo je 475.893⁵⁹ osiguranika što je manje za 6,74% u odnosu na 2016. godinu. I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja penzionera i broja zaposlenih. U 2017. godini, iznosio je 1:1,15 što ozbiljno ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema obzirom da je minimalan odnos za održivost penzionih sistema 1:3. Slična situacija je i u zemljama regije. U 2017. godini u Hrvatskoj odnos broja penzionera i broja zaposlenih je 1:1,2⁶⁰, Srbiji 1:1,5, Crnoj Gori 1:1,6.

Tabela 39. Prihodi od doprinosa 2002 - 2017

Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2002.	691.873.780	57.656.148	100
2003.	730.843.664	60.903.638	105,63
2004.	801.260.090	66.771.674	109,63
2005.	851.561.055	70.963.424	106,28

⁵⁷Prema Zakonu o PIO (član 22-38.), staž osiguranja na koje su uplaćeni doprinosi za PIO obuhvata staž osiguranja sa efektivnim trajanjem i staž osiguranja sa uvećanim trajanjem koji se odnosi na osiuranje na teškom i po zdravlje štetnom radnom mjestu. Penzijski staž obuhvata staž osiguranja i poseban staž koji se priznaje licima koja su uzela učešća u pripremi za odbranu BiH i odbrani BiH.

⁵⁸Zakon se veže za penzije iz decembra 2016. godine kada je najniža penzija iznosila 326,17 KM, a zajamčena 434,90 KM.

⁵⁹Centralni registar Porezne uprave Federacije BiH stanje 31.12. 2017.

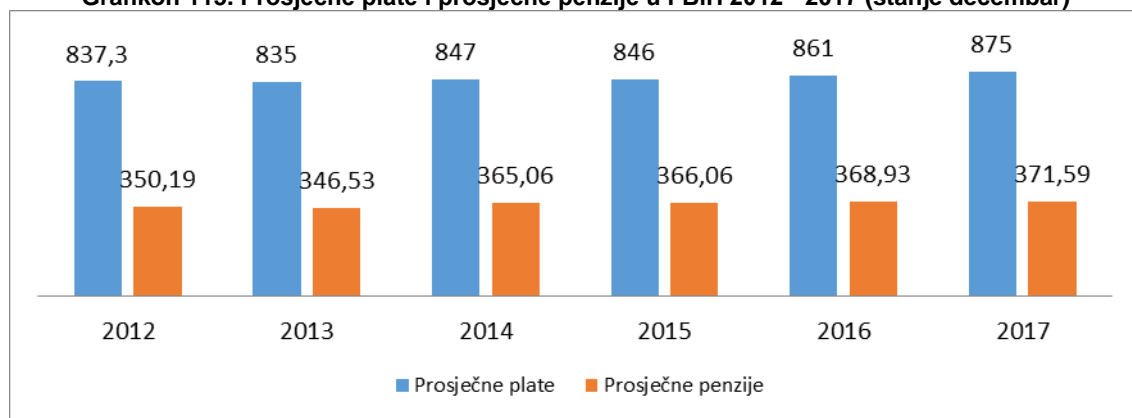
⁶⁰ Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, 4/2017, veljača 2018.

2006.	980.148.744	81.679.062	115,10
2007.	1.149.282.320	95.773.526	117,25
2008.	1.397.340.025	116.445.002	121,58
2009.	1.371.747.418	114.312.284	98,16
2010.	1.473.702.514	122.808.543	107,43
2011.	1.464.817.772	122.068.148	99,40
2012.	1.482.004.132	123.500.344	101,17
2013.	1.486.121.497	123.843.458	100,28
2014.	1.547.886.165	128.990.514	104,16
2015.	1.588.911.973	132.409.331	102,65
2016.	1.646.774.849	137.231.237	103,65
2017.	1.764.509.852	147.042.488	107,15

Izvor: (FZMIO/PIO, 2002-2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018.)

Grafikon 115. Prosječne plate i prosječne penzije u FBiH 2012 - 2017 (stanje decembar)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR, 2018)

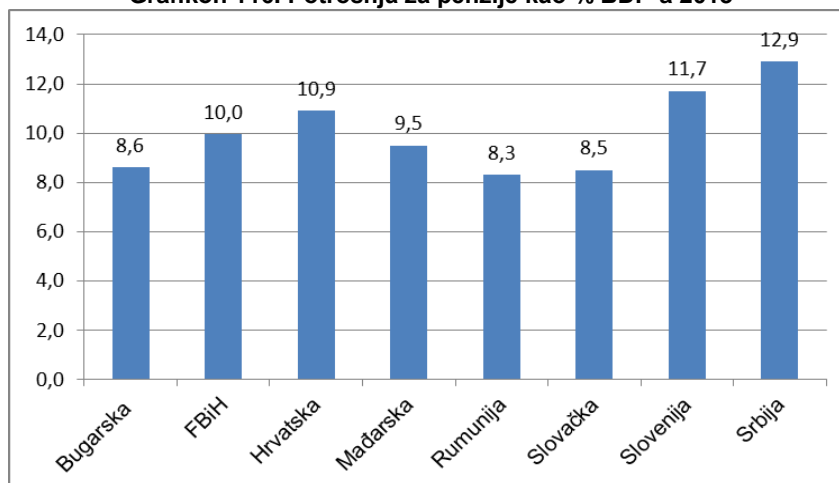
U periodu od 2012.– 2017. godine, prosječna plaća u FBiH rasla je po prosječnoj stopi od 0,8%. U istom periodu, prosječna penzija rasla je po prosječnoj stopi od 0,9%. U odnosu na 2016. godinu, zabilježen je rast prosječne plaće za 1,6%, dok su prosječne penzije porasle za 0,7%, čime se zadržava odnos prosječne penzije i prosječne plate. U 2017. godini, prosječna penzija u FBiH čini 42,47% prosječne plate.

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2017. godini porastao je za 1,8% u odnosu na 2016. godinu, dok su prihodi od doprinosa porasli za 7,15%, što je donekle popravilo stanje održivosti penzijskog sistema. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2017. godini iznosilo je 9,4%⁶¹ i nešto je manje u odnosu na 2016. godinu kada je iznosilo 9,69%. U 2013. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 10%, što je nešto niže u odnosu na zemlje regije (Hrvatska 10,9%, Slovenija 11,7% Srbija 12,9%).⁶²

⁶¹ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Obračun BDP, Tekuće cijene, prvi rezultati, FZMIO/PIO za podatke o isplaćenim sredstvima po osnovu penzija – Kalkulacija FZZPR

⁶² Procjena Eurostat – zadnji raspoloživi podaci

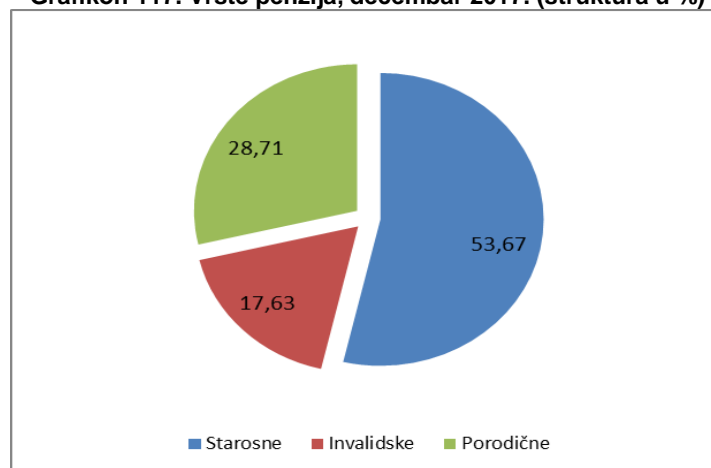
Grafikon 116. Potrošnja za penzije kao % BDP-a 2013

Izvor: (EUROSTAT, osim za FBIH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPIO i FZS, 2013.)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U 2017. godini povećan je broj korisnika starosne penzije (221.319 penzionera u decembru 2017. godine, što je za 2,73% više u odnosu na decembar 2016. godine), dok se broj korisnika invalidske i porodične penzije smanjio.

Grafikon 117. Vrste penzija, decembar 2017. (struktura u %)

Izvor: (FZMIO/PIO, 2017.)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

U decembru 2017. godine, od 412.539 isplaćenih penzija, 32.385 su penzije koje se isplaćuju pod povoljnijim uslovima od čega 8.940 po isplatnom koeficijentu 1,485 i 23.445 po isplatnom koeficijentu 1. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa i Budžeta FBIH i BiH. Struktura penzija po visini primanja i dalje je bila vrlo nepovoljna, jer penziju do iznosa najniže penzije koja se isplaćuje iz doprinosa⁶³ u iznosu od 326,17 KM primilo je 237.971 korisnik ili 57,68% ukupnog broja penzionera, a penzije od najniže do zajamčene penzije koja je u decembru 2017. godine iznosila 434,90 KM, primilo je 63.618 penzionera ili 15,42%. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 73,1% u ukupnom broju penzionera.

⁶³Isplatni koeficijent 1,816 za penzije koje su se u decembru isplaćivale iz doprinosa prema Zakonu o PIO, Zakonu o PIO vojnih osig. (SFRJ), Preuzeti korisnici bivše JNA, demobilisani borci s ispunjenim uslovom za starosnu penziju, Pripadnici vojske FBIH po zakonu o PIO i Zakonu o oružanim snagama BiH

Takođe, svemu tome treba dodati i korisnike čije su se penzije isplaćivale po koeficijentima 1,485 i 1,0064 a kojih je u decembru 2017. godine bilo 20.826 sa najnižom penzijom i 948 korisnika sa penzijom od najniže do zajamčene penzije koja je za ovu kategoriju korisnika iznosila 355,63 KM.

Prema podacima Federalnog zavoda za PIO, u 2017. godini iskazan je višak prihoda nad rashodima u iznosu od 65.855.990 KM. Ukupno ostvareni prihodi Zavoda za PIO FBiH u 2017. godini iskazani su u iznosu od 2.027.342.822 KM i veći su u odnosu na prethodnu godinu za 7,27% (FZMIO/PIO, 2017). U strukturi prihoda, na prihode od doprinosa se odnosi 1.764.509.852 (87,04%), na tekuće potpore iz budžeta Vlade FBiH 245.969.101 KM (12,13%) i ostale prihode 16.863.868 KM (0,83%).

Ukupni rashodi su iskazani u iznosu od 1.961.486.832 KM i veći su za 1,75% u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi rashoda na troškove isplate penzija se odnosi 1.921.915.795 KM ili 97,98%, troškove vezane za isplatu penzija 11.961.566 KM, te ostale troškove 27.609.472 KM (FZMIO/PIO, 2017). Na ime penzija koje se financiraju iz Budžeta FBiH isplaćeno je 245.165.091,41 KM, što je za 2,72% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Ukupni rashodi Stručne službe Federalnog zavoda PIO u 2017. godini, iskazani su u iznosu 27.609.472 KM i za 0,6% su manji u odnosu na prethodnu godinu. Ovi troškovi se odnose na plaće i naknade zaposlenih i materijalne troškove, a u strukturi ukupnih rashoda u 2017. godini čine 1,41%, što je u skladu sa obavezom⁶⁵ Federalnog zavoda PIO da administrativni troškovi provođenja penzijskog i invalidskog osiguranja ne mogu preći iznos od 1,80% ukupnih sredstava za penzijsko i invalidsko osiguranje.

U okviru Reformske agende koju su prihvatile sve vlade u BiH, planirana je i reforma entitetskih penzionih sistema. S tim u vezi i Vlada FBiH stavila je u fokus ovu reformu najprije kroz usvajanje seta zakona koji se odnose na penzionu politiku. U FBiH i kantonima sistemi osiguranja moraju biti postavljeni na čvrste finansijske osnove i to zamrzavanjem troškova za privilegovane penzije i smanjenjem opcija prijevremenog penzioniranja za rizična zanimanja, uvođenjem razumnih sankcija za prijevremeno penzioniranje i bonusa za kasnije penzionisanje kako bi se produžila dob za efektivno penzioniranje i uvođenje održivog indeksiranja primanja. Penzioni sistemi bi takođe trebalo da su na stabilnim finansijskim osnovama, ukoliko se tokom srednjoročnog perioda želi riješiti problem nagomilanih prava radnika. Negativne prognoze socijalne održivosti penzijskog sistema u FBiH i loša demografska slika ukazuju da treba istrajati u provođenju započete reforme ove oblasti. U Programu ekonomskih reformi 2017 - 2019 godina date su smjernice i navedene aktivnosti koje će se dalje poduzimati na započetoj reformi. Potrebno je obezbijediti smanjenje „pritiska“ na penzijski sistem, kroz postepeno pooštavanje uslova za ostvarivanje prava na starosnu i porodičnu penziju, uz izuzetke koji su primjereni socio-ekonomskim prilikama u Federaciji BiH. Potrebno je proširiti penzijski obuhvat rastom zaposlenosti i stvoriti pretpostavke za uvođenje pravičnih stopa doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje u dijelu koji se odnosi na staž sa uvećanim trajanjem. Nadalje, potrebno je stvoriti pretpostavke za ekonomičniju organizaciju sistema

⁶⁴Penzije koje se obračunavaju po koeficijentu 1,485 prema Zakonu o pravima demobilisanih boraca, Zakonu o pravima boraca i invalida i članova porodice, Zakonu o službi u vojsci FBiH i penzije koje se obračunavaju po koeficijentu 1.00 prema Zakonu o prijevremenom povoljnijem penzionisanju boraca domovinskog rata

⁶⁵Zaduženje od strane Vlade FBiH od 01.09.2012. godine

penzijskog i invalidskog osiguranja, a time i smanjenje troškova nosilaca osiguranja, te osiguranje sredstava za redovne isplate penzija.

U skladu s tim i predviđeno je donošenje novih zakona koji regulišu ovu oblast (Zakon o organizaciji penzijskog i invalidskog osiguranja i Zakon o doprinosima koji je u parlamentarnoj proceduri) koji između ostalog, tretira pitanje uvezivanja radnog staža za radnike koji ispunjavaju uslove za odlazak u penziju, a nisu to u mogućnosti zbog neizmirenih obaveza prema državi, te izradi prijedloga shema za dobrovoljno penzionisanje.

U decembru 2016. godine usvojen je Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima u FBiH čije je usvajanje bilo sastavi dio Akcionog plana za provedbu Strategije za reformu penzionog osiguranja. Načela na kojima se zasnivaju ovi fondovi su dobrovoljnost članova, raspodjela rizika ulaganja, ravnopravnost članova, javnost rada, akumulacija i investiranje sredstava. Na ovaj način se stvara pravna osnova za daljnji razvoj penzionog sistema u FBiH i tržišta kapitala, na kojoj će se pojaviti nove vrste fondova koji se razlikuju po načinu i kriterijima investiranja.

Preporuke

- Zamrzavanje troškova za privilegovane penzije;
- Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.

6.6 Položaj osoba sa invaliditetom

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima vlasti. Ključni problem koji postoji je nedostatak sistematskog praćenja kako bismo znali u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

U izvještajnom periodu pripremljen je Nacrt zakona o organizacijama i reprezentativnim organizacijama osoba sa invaliditetom i civilnih žrtava rata. Ovaj zakon uređuje postupak i uslove sticanja statusa organizacija osoba sa invaliditetom i civilnih žrtava rata, njihovih reprezentativnih organizacija, područje, svrhu i ciljeve djelovanja, zadatke, vođenje registra organizacija, finansiranje, te druga pitanja od značaja za funkcionisanje organizacija na nivou općina, kantona i Federacije BiH. Svrha organizacija OSI i organizacija CŽR je da, na osnovama dobrovoljnog udruživanja i zajedničkih potreba, promovišu i zagovaraju, štite i ostvaruju interese populacije koju okupljaju, s ciljem uživanja propisanih prava, postizanja jednakih mogućnosti i njihovog punog uključivanja⁶⁶.

⁶⁶151. sjednica Vlade Federacije BiH – 19.07.2018.

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja financiraju se iz federalnog Budžeta, a za financiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata financiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, financiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

Do kraja 2017. godine prava na financiranje ostvarilo je 48.136⁶⁷ osoba sa (neratnim) invaliditetom što je za 0,7% više u odnosu na prethodnu godinu, a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 139.653.318,36 KM. U periodu 2012. - 2017. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 5,5%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.663 korisnika, što je za 2,4% manje u odnosu na 2016. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2012.-2017. godina, iznosila je -1,8%. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 35,8 miliona KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 25,4 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

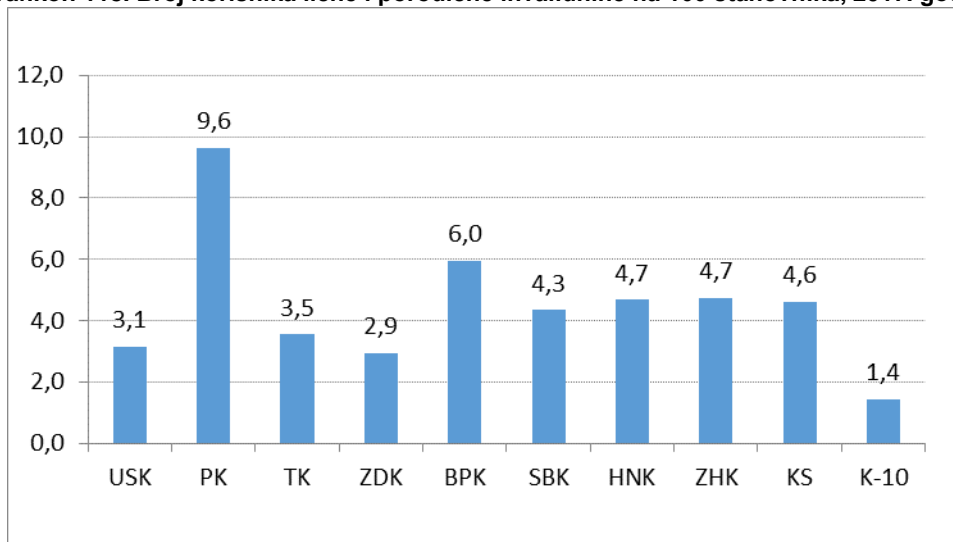
Sa 31.12.2017. godine ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 87.578 od čega se na lične invalidnine odnosi 47.965 korisnika, a na porodične invalidnine 39.613 korisnika (FMBI, 2017). U periodu 2012. - 2017. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opao je po prosječnoj stopi od 2,1%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije, prestanak prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestancima prava u postupcima inspekcijuskog nadzora.

U 2017. godini po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 281,63 miliona KM. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2017. godini isplaćeno 2.001.110 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu.

Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu, na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (10 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1 korisnik na 100 stanovnika) (FMBI, 2017).

⁶⁷Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

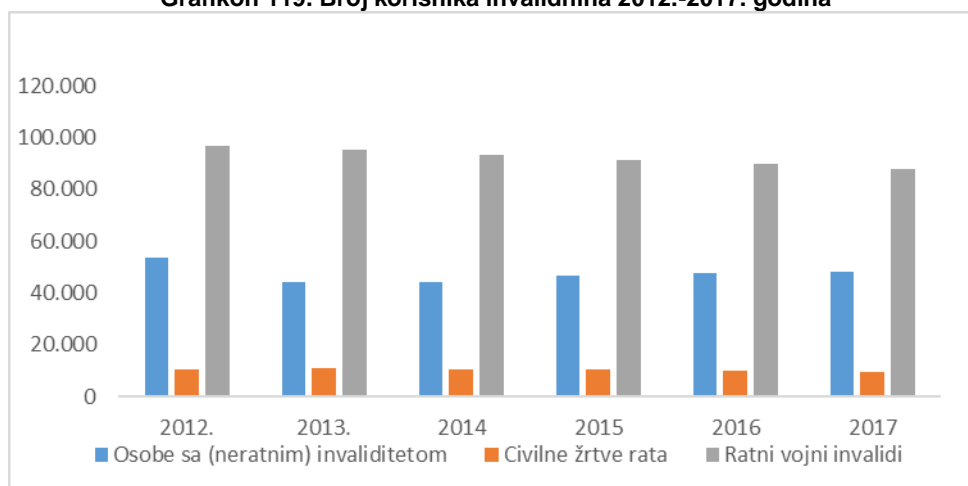
Grafikon 118. Broj korisnika lične i porodične invalidnine na 100 stanovnika, 2017. godina

Izvor: (FMBI, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Grafikon 119. Broj korisnika invalidnina 2012.-2017. godina

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Tabela 40. Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2012 - 2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	120,92	112,00	119,44	133,23	137,72	139,65
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	25,62	27,59	26,82	26,42	25,98	25,41
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	312,41	307,8	302,95	294,34	288,39	281,63
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	458,95	447,39	449,21	453,99	452,09	446,69
Ukupno invalidnine kao % BDP	2,79	2,66	2,52	2,43	2,31	2,18

Izvor: (FMRSP, FMBI 2017)

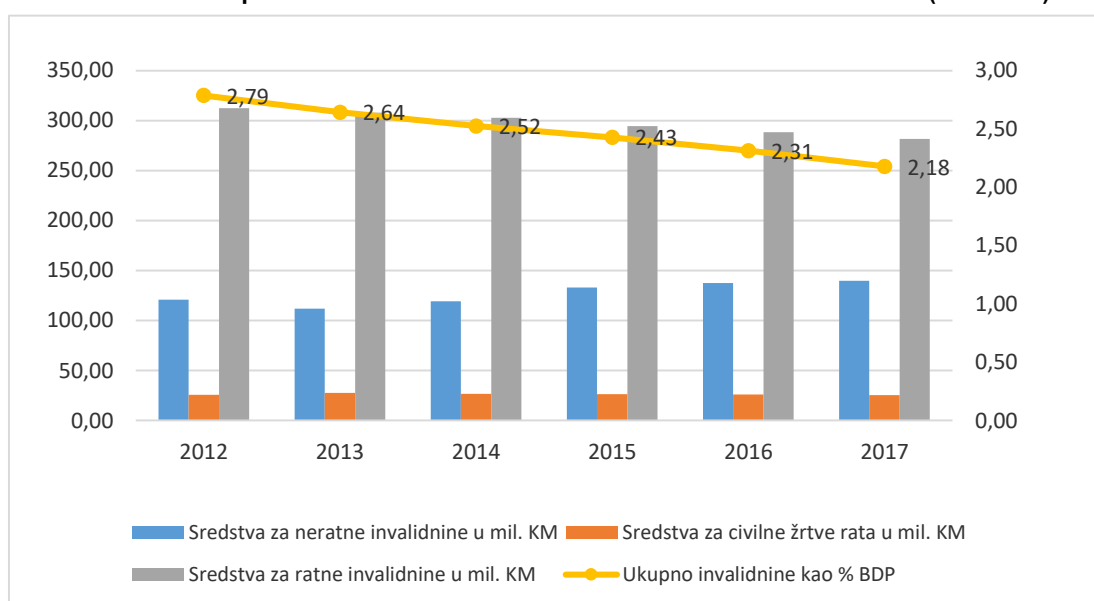
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

U periodu 2012 – 2017. godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 2,2%. U 2017. godini isplaćena sredstva za ratne invalidnine iznosile su 1,37% BDP-a FBiH.

U periodu 2012 - 2017 godine izdvajanja za neratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 1,4%. U izvještajnoj godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,68%, a za civilne žrtve rata 0,12% BDP-a. Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2017. godini, iznosila su 446,69 miliona KM, što je za 1,2% manje u odnosu na 2016. godinu.

U periodu 2012 - 2017. godine ova izdvajanja opala su po prosječnoj stopi od 1,8%. Ukupna izdvajanja za ove kategorije konstantno opadaju i u 2017. godini iznosila su 2,18% BDP-a (u 2016. 2,31%, 2015. 2,43%, 2014. 2,52%, 2013. 2,64%, 2012. godini 2,79%).

Grafikon 120. Isplaćena sredstva iz Budžeta FBiH za osobe sa invaliditetom (u mil. KM)

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

U 2017. godini u FBiH registrovano je 20 ustanova socijalne zaštite za odrasle invalidne osobe (FZS, 2017). U toku izvještajne godine zaposleno je 162 invalida, korisnika ovih ustanova, od čega 154 koji rade u zaštitnim radionicama. U odnosu na 2016. godinu nije zabilježeno značajno zapošljavanje invalidnih lica korisnika ustanova za invalidne osobe, s obzirom da je prema evidenciji Federalnog zavoda za statistiku broj zaposlenih invalida u 2016. godini iznosio 161. Od ukupnog broja zaposlenih invalida 39,5% su žene, i sve su zaposlene u zaštitnoj radionici. U odnosu na prethodnu godinu došlo je do povećanja zaposlenih žena sa invaliditetom od 6,6 procentnih poena.

Tabela 41. Invalidi i rehabilitanti prema pravnoj osnovi i razlogu korištenja ustanove

	Zaposleni invalidi			Rehabilitanti		
	Svega	U zaštitnoj radionici	Rade kod kuće	Svega	Na stručnom osposobljavanju	Na prekvalifikaciji
Ukupno	162	154	5	3	-	-
Žene	64	64	-	-	-	-
Vojne i civilne žrtve rata	43	42	-	1	-	-
Invalidi rada	-	-	-	-	-	-
Ostali invalidi	119	112	5	2	-	-

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2017.

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

U decembru 2016. godine, Vlada FBiH usvojila je Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2016. – 2021. godina, sa ciljem omogućavanja uključivanja i sudjelovanja osoba sa invaliditetom u svim oblastima društva na ravnopravnoj osnovi sa ostalima, omogućavanja najvećeg mogućeg nivoa nezavisnosti i sloboda izbora u skladu sa usvojenim međunarodnim standardima.

U provođenju Strategije, posebna pažnja biće posvećena djeci s poteškoćama u razvoju kod kojih je veoma važna rana detekcija i inkluzija u odgojno-obrazovni sistem, mladim osobama s invaliditetom koje se, kao naročito ranjiva grupa osoba, suočavaju s nizom prepreka i ograničenja, osobama s invaliditetom koje su usljed kulturoloških predrasuda i stereotipa vrlo često suočene s višestrukom diskriminacijom (npr. žene i djevojke), osobama s invaliditetom starije životne dobi, kao i osobama s teškim invaliditetom čija kvaliteta života direktno zavisi od razvijenosti servisa i usluga u zajednici i kojima je potrebna izrazita društvena podrška.

Za razliku od prethodnog strateškog dokumenta, kada su ciljevi i aktivnosti bili definisani u dvanaest prioritetnih oblasti, u ovoj Strategiji ciljevi su definisani po specifičnim pitanjima koja određuju položaj osoba s invaliditetom u društvu i na kojima treba poduzeti odgovarajuće aktivnosti, da bi se ostvario generalni cilj Strategije.

U novembru 2017. godine imenovano je interresorno i intersektorsko Koordinaciono tijelo Vlade FBiH za praćenje, usmjeravanje i izvještavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021.).

Preporuke

- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima;
- Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;
- Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;
- Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;
- Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulirati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovirati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
- Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba;
- Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanje dvojnih davanja.